BÜTÜN ESERLERİ 1

CENGİZ AYTMATOV

BEYAZ GEMİ

ÖZGÜN ÖZ CEM YAYINEVİ 20. YÜZYIL KLASİKLERİ

BEYAZ GEMİ

CENGİZ AYTMATOV 1

BEYAZ GEMİ

YİRMİNCİ YÜZYIL KLASİKLERİ

İki masalı vardı onun. Biri kendisinindi, bu masalı kimse bilmezdi. Ötekini ise ona dedesi anlatmıştı. Sonra ikisi de yok olup gitti. Şimdi anlatacaklarımız bununla ilgilidir.

Yedi yaşını doldurmuş, sekizine basıyordu.

Ona önce bir çanta aldılar. Bez astarlı, deri bir çantaydı bu. Demir köprücük altından geçtikten sonra kilitlenen, pırıl pırıl bir kilidi vardı. Çantanın içine, ıvır zıvır şeyler konulması için bir cep bile dikilmişti. Basitti ama güzel bir çantaydı, anlatacağımız olaylar belki de onun alınmasıyla başlar.

Çantayı ona, dedesi, kaptıkaçtısıyla satışa çıkan bir çerçiden almıştı. Çerçinin kaptıkaçtısı dağlarda sürü besleyenlere öteberi satmak için gezerken bazan San-Taş vadisine, korucuların evlerinin bulunduğu bu orman kenarına uğrardı.

San-Taş vadisinin dibinde ise topu topu üç aile otururdu. Bununla birlikte arada bir de bu ormancı ailelerine satışa gelirdi.

Üç evdeki bu tek oğlan çocuğu çerçi arabasını her zaman en önce görürdü.

Kaptıkaçtıyı görünce kapılara, pencerelere saldırarak,

— Geliyor! Kaptıkaçtılı satıcı geliyor! diye bağırmaya başlardı.

Ta Isık-Göl'ün kıyısından beri gelip dik yamaçlı San-Taş vadisi boyunca uzanan bir araba yolu geçerdi evlerin arkasından. Ama taşlarla dolu, çukurlu-tümsekli bir yoldu burası. Bu yolda gidip gelmek her babayiğidin harcı değildi. Yol yalnız bir yerde ırmak yatağından ayrılarak Karağıl dağının boy-

nundan aşar, çıplak sarp yamaçlardan kıvrıla kıvrıla geçtikten sonra evlerin arkasında tekrar çukura inerdi. Karağıl dağı çok yakındaydı. Çocuk yaz boyunca hemen hemen her gün dürbününü kaptığı gibi dağın eteklerine tırmanır, bir tepeden Isık-Göl'ü seyrederdi. Buradan atlısı da, yayası da, yoldan geçen arabalısı da görünürdü.

Sıcak bir yaz günüydü. Çocuk ırmak göletinde yüzerken yamaçtaki yoldan bir toz bulutunun kalktığını gördü. Torunu içinde yüzsün diye, ırmağın kıyısındaki sığlık bir yeri taşlarla çevirerek bu göleti ona dedesi yapıvermişti. Gölet olmasa oğlancağız belki de çoktan öbür dünyayı boylardı. Ninenin söylediği gibi, ırmak onu Isık-Göl'e götürene dek yalnız kemikleri kalır, yolda balıklara, çeşitli su yaratıklarına yem olurdu. Sonra onu arayacak, arkasından dövünecek kimsesi de kalmamıştı. Arayanı-soranı olmadığına göre, ikide bir suya girmesinin ne gereği vardı? Neyse ki, o zamana değin böyle bir şey olmamıştı. Olsa bile, kimbilir, nine dahi onu kurtarmak için paçaları sıvamazdı. Ninenin bir akrabası olsaydı, hadi gene neyse. Evet, nine, oğlanın, başkasının çocuğu olduğunu söylüyordu. Yedirseler de, içirseler de başkasının çocuğuydu o. Peki, ya oğlan başkasının çocuğu olmak istemiyorsa? Evde bir yabancı vardı, ama yabancı olan o değil, ninenin kendisiydi.

Neyse bu konuya sonra geleceğiz, dedesinin yaptığı gölet de sona kalsın...

İşte o yaz günü kaptıkaçtı yolu aşıp geliyordu, arkasından da bir toz bulutu kıvrılmaktaydı. Oğlancık, sanki kendisine bir çanta alınacağı içine doğmuş gibi, arabayı görür görmez çılgınca sevindi. Hemen sudan çıkarak pantolonunu incecik bacaklarına geçirdi; kurumaya fırsat bulamadan, soğuk suyun verdiği morartı bile geçmeden evlere doğru koştu. Bütün amacı arabanın geldiği haberini evlere herkesten önce ulaştırmaktı.

Bodur çalıların üstünden atlayarak, üzerinden aşamadığı

kayaların yanından dolaşarak deli gibi koşuyordu. Ne yüksek otlar, ne de iri kayalar onu yolundan alakoyamazdı. Oysa çocuk bunların hiç de rasgele şeyler olmadığını biliyordu. Ona küsebilirler, hatta isteseler ayaklarına çelme bile takarlardı. «Yatan Deve» nin yanından geçerken; «Kaptıkaçtılı satıcı geliyor, seninle sonra görüşürüz,» diyerek laf attı. Boğazına kadar toprağa gömülmüş kızıl bir kayaya kamburundan dolayı «Yatan Deve» adını vermişti. Bu kayanın yanından geçerken, dedesi güdük kuyruklu atını okşadığı gibi, o da devesinin hörgücünü okşardı. Fakat bu sefer, «Şimdi benim çok işim var, seninle sonra görüşürüz.» dercesine elini üstünkörü sürdü geçti. Aklı - karalı, «Eyer» adını verdiği alacalı bir kayası daha vardı. Ata biner gibi üstüne çıkar otururdu. Yer yer rengini atmış boz bir kayaya da «Kurt» adını vermişti. «Kurt» un kalın bir boynu iri, kafası vardı. Bu kayaya sine sine yaklaşır, vuracakmış gibi nişan alırdı. Oğlan en çok ırmak kıyısındaki, altı oyuk, kocaman kayayı severdi. İriliğinden dolayı «Tank» adını vermişti bu kayaya. Sanki her an ırmağa dalarak, suları yarıp geçecekmiş gibi dururdu orada. Sinemada da öyle, tanklar birden suya dalarak geçerlerdi. Çocukcağız o denli az film görmüştü ki, bütün gördüklerini bir bir anımsıyordu. Dedesi bazan onu Karağıl dağının arkasındaki köyün kooperatif sinemasına götürürdü. Filmlerde tankı tanıyınca ırmak kıyısındaki «Tank» da gelip oraya oturuvermişti. Daha başka bir sürü kayası vardı çocuğun. Bunların kimisi «iyi» ydi, kimisi «kötü»; hatta «akıllı» ları, «aptal» ları bile vardı.

Bitkilerin arasında da her türlüsü bulunuyordu. «Sevimli» si mi dersiniz, «cesur» u, «korkak» ı, «öfkeli» si, mi?.. Dikenli siyeç baş düşmanıydı söz gelişi, gidip geldikçe çocuk günde en azından on kez dalını-budağını koparırdı. Fakat sonu gelmez bir savaştı bu; çünkü siyeç bir yandan budanırken, bir yandan da dal-budak salar, çoğalırdı. Tarla sarmaşıkları öyle miydi ya? Hiç bir yararları yoktu, ama akıllıydılar, neşeliydiler. Sabahleyin güneşi büyük bir sevinçle karşılarlardı. Oysa

öteki bitkiler için akşam da birdi, sabah da... Güneş doğup da sıcaklığını yaymaya başlayınca sarmaşıklar gözlerini açarak gülümserlerdi. Önce gözlerinden birini açarlardı, sonra ötekini; sonra bütün çiçek dürümleri peş peşe açılırlardı. Ne de çok renkleri olurdu! Beyazları mı dersiniz, açık mavileri mi, morları mı, alacalıları mı?.. İnsan sabahleyin kalkınca sessizce yanlarında otursa sarmaşıkların fısıldaştıklarını bile işitebilirdi. Karıncalar dahi bilirlerdi bunu. Sabah sabah sarmaşık kollarına tırmanırlar, güneşe karşı gözlerini kısarak bakarlarken, çiçeklerin fısıldaşmalarını dinlerlerdi. Kimbilir, belki de düşlerini anlatırlardı çiçekler birbirlerine.

Gündüzleyin, en çok da öğleyin, çocuk, dal-budak salmış şıralcınlar (1) arasına girmeyi pek severdi. Şıralcınlar çiçeksiz, boylu çalılardı; sonra çok da güzel kokarlardı. Hep başka bitkilerden uzakta, küme küme, adalar halinde biterlerdi. Çocuğun yakın dostuydular. Birisine küsüp de içinden ağlamak geldiği zamanlar, kimseler görmesin diye gider, şıralcınların arasına gizlenirdi. Ne de güzel kokardı şıralcın yaprakları! Tıpkı çam ormanında sanırdı kendini. Orada içi ısınır, tüm acıları dinerdi. Dalları göğü örtmezdi şıralcınların. Çocuk önce gözyaşlarından hiç bir şey görmezken, sonra tepesinde bulutları seyre koyulurdu. Nelere nelere benzetmezdi ki bulutları! Bulutlar, çocuğun, canının sıkıldığı zamanlar uzaklara, çok uzaklara kaçarak, geri dönmeyi ağlasalar sızlasalar da kimsenin eline geçmek istemediğini anlarlardı. Ama kaçıp gitmesini istemezlerdi onun. Orada kalsın, kendilerini sessizce seyretsin diye biçimden biçime girerlerdi. İnsan bulutlara baktıkça onları istediği biçime sokar, değişen şekillerden istediği şeyi düşünebilirdi. Yeter ki insan neyi görmek istediğini bilsin!

Şıralcın dallarının arası kuytudur, gökyüzü rahatça görülebilir. İnsanın içine ılgıt ılgıt çam kokuları dolduran şıralcınlar böyle bitkilerdir işte...

---

(1) Aremisiadracunculus denilen pelin. (Çev.)

Çocuğun otlar konusunda bilmediği yok gibiydi. Düzlükteki gümüş rengi püskül çayırlarına bayılırdı. Kımıl kımıl oynardı püskül çayırları, ipeksi yumuşak püskülleri sanki rüzgârsız edemezdi. Azıcık bir rüzgâr esmeyegörsün, hemen esinti yönünden öteye yatarlardı. Ama hep birden, sanki komut almışlar gibi, düzlük boyunca yerlere eğilirlerdi. Hele yağmur yağmasın, fırtına çıkmasın; zavallı çayırlar ne yapacaklarını bilemezlerdi. Sağa-sola savrulurlar, başlarını yerden yere vururlardı. O sırada ayakları olsa çok çok uzaklara giderlerdi herhalde. Ama aslında numaraydı bütün bunlar. Fırtına diner dinmez püskküllerini gene dikleştirirler, esintiye karşı gene kımıldanmaya başlarlardı...

Hiçbir arkadaşı olmayan çocuk bütün vaktini, çevresini kuşatan bu kurnazlık nedir bilmeyen şeyler arasında geçirirdi. Çocuğu bunların arasından çekip çıkaran tek varlık çerçinin kaptıkaçtısıydı. Arabayı görür görmez her şeyi bırakıp koşmaya başlardı. Neler neler yoktu ki bu kaptıkaçtıda! Onun içindekileri ne kayalara, ne de otlara değişirdi...

Oğlan evlere vardığı zaman çerçinin arabası da öbür taraftan iyice yaklaşmıştı. Üç evin yüzü de ırmağa dönüktü, evlerin avluları ise yumuşak bir eğimle suyun kıyısına değin inerdi. Irmağın öteki yakasında dağlara doğru yükselen ormanların başladığı dik bir yar bulunduğundan, orman yolu bu yakadan, hemen evlerin arkasından geçmekteydi. Oğlan koşup haber vermese çerçinin geldiğini kimse anlayamayacaktı.

O saatte evlerde tek erkek yoktu, hepsi sabahtan çıkmışlardı. Kadınlar ise ev işleriyle uğraşıyorlardı. Çocuk ardına kadar açık kapılara atıldı.

— Kaptıkaçtı geldi! Çerçinin kaptıkaçtısı geldi!

Kadınları bir telaştır aldı. Gizledikleri paralarını bulmak için koşuştular. Parasını bulan arabaya seğirtiyordu. Nine bile övmeye başladı oğlanı:

— Aman, ne de gözü açık! Cin gibi bir oğlan, maşallah!

Sanki kaptıkaçtıyı oraya kendisi getirmiş gibi koltukları ka-

bardı çocuğun. Haberi ilkin o yetiştirdiği, herkesle birlikte avluya koştuğu, kapısı açık arabanın arkasında ötekilerle birlikte itişip kakıştığı için sevinçten ağzı kulaklarına varıyordu. Oysa kadınlar onu çoktan unutmuşlar, kendi işlerine dalmışlardı. Arabada öylesine çok çeşitli mal vardı ki, hangisine bakacaklarını şaşırıyorlardı. Kadınlar topu topu üç kişiydi. Birisi oğlanın ninesi; ötekisi, üç evin en önemli erkeği olan korucu Orozkul'un karısı Bekey teyze, üçüncüsü ise Orozkul'un yardımcısı Seydahmet'in karısı Gülcemal'di. Gencecik bir gelin olan Gülcemal'in kucağında bir bebek vardı; Fakat üç kadın arabaya öyle bir saldırış saldırmışlardı ki, malların bir anda allak bullak edildiğini gören satıcı onlara daha dikkatli, düzenli olmalarını söylemek zorunda kaldı.

Ne var ki adamın sözleri kadınların bir kulağından girip ötekinden çıktı. Sanki hepsini alacaklarmış gibi önlerine yığdıkları öteberi önce seçildi, sonra seçilenler de geriye verilmeye başlandı. Beğenilenler bir yana konuluyor, üzerlerinde ölçülüyor, aynı malın fiatı üst üste on kez soruluyor, sonu gelmez pazarlığa girişiliyor; sonunda birisi beğenilmediği, öteki pahalı olduğu için gene alındıkları yere atılıyordu. Çocuk kenarda kalakalmıştı, canı da bir hayli sıkkındı. Bütün umutları suya düşmüş, dağda kaptıkaçtıyı görünce duyduğu delice sevinç kursağında kalmıştı. Bir yığın ıvır zıvırla dolu, olağan bir arabaydı önündeki şimdi.

Çerçinin suratı asıldıkça asıldı. Kadınlar hiçbir şey alacağa benzemiyordu. Ne diye dere tepe aşarak bu denli uzak bir yere gelmişti?

Tam düşündüğü gibi de çıktı. Kadınların ilk heyecanı geçmişti, biraz da yorularak arabanın kapısından geriye çekildiler. Belki birbirine karşı, belki de satıcıdan utandıkları için kendilerini haklı çıkarmaya başladılar. Nine en başta parasının olmadığını söyledi. Para olmayınca da bir şey alınmazdı ki. Bekey teyze kocasına danışmadan büyük alışveriş yapamazdı.

Dünyanın en mutsuz kadınıydı Bekey teyze, çünkü çocuğu olmuyordu. Orozkul içip içip dövüyordu karısını. Zavallı kızının durumunu gören dedenin yüreği parçalanıyordu. Gene de Bekey teyze ufak tefek bazı şeyler ve iki şişe de votka aldı. Oysa bundan zarar görecek olan gene kendisiydi. Nine dayanamadı, satıcının işitemiyeceği denli alçak bir sesle:

— Belâyı başına kendin satın alıyorsun! diye çıkıştı.

— Ne yapayım? Ben de bilmiyorum.

Ninenin öfkesi iyice kabardı. Sesini daha da alçaltarak:

— Aptalın birisin sen! dedi.

Satıcı orada olmasa Bekey teyze ondan bir hayli azar işitirdi. Bir de ağzı bozuktu ki ninenin!..

Taze gelin Gülcemal kendini iyi kurtardı. Kocası Seydahmet'in yakında kente gideceğini, orada paraya gereksinmesi olacağı için tek metelik harcayamayacağını bildirdi çerçiye.

İşte böylece kadınlar büyük bir telaşla kaptıkaçtının çevresinde toplanmışlar, çerçinin deyişiyle «iki kuruşluk» öteberi almışlar, sonra da evlerine dağılmışlardı. Ticaret bu muydu sanki! Kadınların peşinden yere tüküren satıcı, dağılan malları topladıktan sonra arabasına atladığı gibi buradan uzaklaşmak niyetiyle işe koyuldu. Tam o sırada oğlan ilişti gözüne.

— Ne o, kepçe kulak! Sen de mi alış veriş yapacaksın? Hadi elini çabuk tut, yoksa kapatıyorum dükkânı. E, paran var mı?

Satıcı bu soruyu laf olsun diye sormuştu. Çocuk gerçekten kepçe kulaklıydı: İnce bir boynu, yusyuvarlak, kocaman bir kafası vardı. Satıcının sorusu üzerine ciddî ciddî başını sallayarak;

— Hayır, amca, param yok, dedi.

— Ben de var sanıyorum. Bilirim, burada hepiniz zenginsiniz, ama zenginliğinizi açığa vurmazsınız. Hadi, bak bakalım cebine, paran vardır belki.

Çocuk aynı ciddî yüzle ve içtenlikle;

— Yok be amca, diyerek delik cebini ters yüz etti. (Öteki cebi dikilmişti).

— Demek sağda-solda düşürdün paranı. Hadi, koşturduğun yerlere git de topla!..

İkisi de sustular bir süre.

— E, sen kimin çocuğusun bakalım? İhtiyar Momun'un mu?

Oğlan yanıt olarak başını salladı.

— Torunu mu oluyorsun onun?

— Hıı...

Oğlan gene başını salladı.

— Annen nerede senin?

Çocuk karşılık vermedi. Bu konuda konuşmak istemiyordu.

— Annen nerede olduğunu hiç haber vermiyor mu? Tanımıyor musun onu sen?

— Hayır.

— Ya babanı? Onu da mı tanımıyorsun?

Çocuk sesini çıkarmadı. Bunun üzerine satıcı şaka yollu takıldı.

— Sen de hiçbirini tanımıyorsun be oğlum. Peki, öyle olsun. Al bakalım şunu. (Bir avuç şeker verdi çocuğa) Hadi güle güle!

Çocuk almaya utanıyordu.

— Hadi, al da yolumdan alıkoyma beni, geç kaldım.

Çocuk şekerleri delik cebine koydu, arabanın peşinden koşarak uğurlamak niyetiyle beklemeye başladı. Bu arada kıllı, tembel bir köpek olan Baltek'i de çağırmıştı yanına. Orozkul bu köpeği beslemeleri için bir sebep göremediğinden hep öldürmek isterdi. Dede ise evlerde bir çoban köpeği bulunmasını ister, çoban köpeği gelir gelmez Baltek'i götürüp bir yere bırakacağını söylerdi. Baltek'in gerçekten yaptığı bir iş yoktu; karnı tokken yatar uyur, açken bir şeyler atsınlar diye tanışa

da yabancıya da kuyruk sallardı. Baltek böyle bir köpekti işte. yalnız canı pek sıkıldığında arabaların peşinden seğirtirdi. Ama öyle uzaklara dek değil; bir süre koşturduktan sonra hemen döner, eve girerdi. Hiç güvenilmezdi bu hayvana. Oğlan gene de kaptıkaçtının arkasından Baltek'le birlikte koşmayı yeğledi. Baltek ne de olsa bir köpekti...

Köpek gelince çerçiye göstermeden şekerin birini yere attı. «Bak» dedi, «çok koşacağız ha!» Baltek gene şeker verilmesi isteğiyle kuyruğunu salladı, inledi. Yalnız çocuk daha fazla verecek değildi. En azından gücenebilirdi adam, bir avuç dolusu şekeri köpeğe atsın diye vermemişti ona.

Tam o sırada dedesi çıkageldi. Dede kovanlıktan geliyordu, evlerin önünde olup bitenler görülmezdi kovanlıktan. Ne iyi etmiş de daha kaptıkaçtılı çerçi gitmeden yetişebilmişti, yoksa o güzelim çanta alınmayacaktı çocuğa. O gün şansı iyi gidiyordu.

Çevrenin yaşlı kişilerinin Hamarat Momun diye adlandırdıkları dedeyi herkes tanırdı, onun da çevrede tanımadığı yok gibiydi. Dede bu adı bildik bilmedik herkese güler yüz göstermesinden, herkesin işine koşup herkese yardım etmesinden dolayı almıştı. Bununla birlikte adamcağızın yardımseverliğinin değerini anlayan yoktu. Hani bedava altın dağıtsalar onun da değeri kalmaz ya, onun gibi bir şey işte. Adama o yaştakilere gösterilen saygıyı bile göstermiyorlar, sanki yaşıtlarından biriymiş gibi davranıyorlardı. Buğu soyunun eski pirlerinden biri adına verilen şölende kurbanı Momun keser, hatırı sayılır konukları Momun karşılar, onların atlarından inmelerine yardım eder, ikramda bulunur, gerekirse odun kırar, su taşırdı. Momun'un kendisi de Buğu soyundandı; Buğu oymağından gelmekle övünür, ölenleri anma şölenlerinden hiç eksik olmazdı. Daha neler neler istenmezdi ki Momun'dan! Ama o her buyurulan işe koşar, hiç birine «Hayır» demezdi. Köylerine doluşan bir yığın konuğu ağırlamakla görevli taze gelinler Momun'un işe sarılışını gördükçe;

— Şu hamarat Momun yardımımıza koşmasa halimiz nice olurdu? derlerdi.

Torununu da yanına alarak ta uzaklardan şölene gelen bu Buğu yaşlısına işte böyle ayak işlerine koşmak, başkalarını ağırlamak düşerdi. Onun yerinde bir başkası olsa hırsından kendi kendini yerdi muhakkak, oysa Momun'un bunlara aldırdığı bile yoktu.

Yaşlı Momun'un konukları ağırlamak için parçalanmasına alışılmıştı, işte bu yüzden Hamarat Momun demişlerdi ona. Hamarat Momun olmasında ise gene kendisi suçluydu. Köyün delikanlıları dururken kadınların yardımına neden hep onun koştuğunu soran yabancılara Momun; «Kardeşim olur da rahmetli.» derdi. Bütün Buğulular kardeşi sayardı. Oysa ölenler en azından ötekilerin de «kardeşi» ydi. «Onun yemeğinde ben koşturmayayım da kim koştursun? Biz Buğulular böyle günler için yaratıldık, soyundan geldiğimiz Boynuzlu Geyik Ana, yaşayanlarımız için de, ölenlerimiz için de dostluk istemedi mi bizden?»

Hamarat Momun böyle bir insandı işte!

Yaşlısı da, genci de «sen» diyerek konuşurdu onunla. Gücenmediği için takılırlar, alınmadığı için adam yerine koymazlardı. Boşu boşuna dememişler, «Kendini saydırmasını bilmeyeni adam yerine komazlar» diye. Kendini saydırmasını bilmezdi. Momun.

Momun'un on parmağında on hüner vardı. Saraçlık, dülgerlik yapar, güzel ot-saman yığardı. Gençlik günlerinde kooperatif çiftliğinde yaptığı yığınları kış gelince açmaya kıyamazdı insan. Yağmur bu yığınlardan kaz sırtından kayar gibi kayar, kar sanki evlerin çatısına yağar gibi örterdi yığınları. Savaşta usta er olarak Magnitogorsk'ta fabrika yapımında çalışmış, «yüksek verim» ödülü almıştı. Askerliğini bitirince orman kıyısındaki evleri yaparak orman kesimi işiyle uğraşmaya başladı. Her ne kadar bu işte yardımcı olarak görünüyorsa da, tomrukların taşınmasına o bakar, güveyisi Orozkul ise şuradaburada arkadaşlarıyla vakit geçirirdi. Ama asıl sorumlu Oroz-

kul olduğundan, orman yöneticileri denetime geldikleri zaman ormanı Orozkul gezdirir, av partilerini o düzenlerdi. Hayvanların, arıların bakımı ise Momun'un işiydi. Bütün ömrü sabahtan akşama dek iş-güçle uğraşmakla geçtiği halde gene de kendini saydırmasını öğrenememişti zavallıcık.

Hoş, Momun'un hiç de saygıdeğer aksakal (1) görünüşü yoktu. Ne büyüklük taslar, ne sert çıkar, ne de ağır başlı davranırdı. Yüzüne bakar bakmaz ne denli iyi yürekli bir insan olduğunu anlardınız. Kimi insanların gözünde kötü bir şeydi bu. Çünkü böylelerine; «İyi olma, kötü ol; iyilik yapan kötülük bulur.» öğüdü verilirdi. İyi yürekli bir insan olması Momun'un talihsizliğiydi. Bumburuşuk yüzünde gülümseme hiç eksik olmaz, insanın yüzüne sevgiyle bakardı. Sanki bu bakışıyla; «Nasıl, bir şey mi istiyorsun benden? Hadi çekinme! Ne istersen iste, hepsini yapmaya hazırım.» der gibiydi.

Kıkırdaksız gibi görünen, yumuşak basık bir burnu vardı. Boyu ise kısacıktı, atik hareketleriyle daha çok bir delikanlıya benziyordu.

Adamcağızın sakalı bile çıkmamıştı, köseydi. Sakal yerine yüzünün şurasında burasında birkaç kızıl kıl görünüyordu.

Hani insan gümüş özengili yavuz atı üzerine kurulmuş, kürklü, kalpaklı, sakalı göğsünü örten peygamber görünüşlü bir ihtiyar görse içinden selam vermek, önünde saygıyla eğilmek gelir. Ama Momun öyle miydi ya! Adı üstünde, Hamarat Momun demişlerdi ona. Belki onun tek üstünlüğü başkalarının gözünde küçük düşmekten korkmaması, başkalarının ne diyeceğine aldırmamasıydı. (Ne oturuşu, ne konuşması, ne yanıt verişi, ne gülümsemesi, ne şusu, ne busu; kimseye benzemezdi o.) Kendisi de bilirdi ki, bu bakımdan çok seyrek rastlanan mutlu insanlardan biriydi. İnsanlar hastalıklardan çok, kendilerini olduklarından büyük gösterme hevesinden, doymak bilmez yükselme hırsından dolayı öbür dünyayı boylarlar. (Kim daha

(1) Kırgızca «İhtiyar adam» (Çev.)

zeki, daha değerli, daha güzel; üstelik, daha görkemli, haksever ve çalışkan olarak tanınmak istemez?..)

Oysa Momun hiç de öyle değildi. Davranışları tuhaf olduğu için herkes de ona tuhaf davranırdı.

Ama bir şeye çok gücenirdi Momun. Eskilerden birini anmak için verilecek şölenin hazırlayıcılarından biri olarak çağrılmaması ona çok dokunurdu. Ancak, onun asıl gücenikliği fikrinin alınmamasından değil, büyüklerine karşı borcunu ödeyememekten ileri geliyordu. Çünkü şölen hazırlık toplantılarında hiç sesini çıkarmadan bir köşede kendi başına otururdu.

Gene de içini kemiren dertleri, geceleri sessiz gözyaşı döktüğü tasaları vardı Momun'un. Ama başkaları bunun farkında bile değillerdi, yalnızca ev halkı bilirdi.

Momun, torununu satıcının yanında görünce çocuğun o anda bir şeylere gücendiğini anladı. Satıcı her ne kadar yabancı sayılırsa da, Momun atından atladığı gibi iki elini birden adama uzattı, ondan önce konuşmaya başladı:

— Selâmün aleyküm, büyük tüccar! Hoş geldin, sefalar getirdin! Görüşmeyeli çok oldu, gözlerimiz yollarda kaldı. Nasıl, kervanı sağ salim getirdin mi? Alış-veriş nasıl gidiyor?

Momun'un yarı şaka yarı ciddi bir tavrı vardı; çerçinin ellerini bırakmak istemiyordu.

Çerçi ihtiyarın konuşmalarına, çelimsiz görünüşüne bakarak (Momun'un ayaklarında parçalanmış keten ayakkabılar, bacaklarında karısının diktiği şayak bir pantolon, sırtında güneşten, yağmurdan rengini atmış, eski püskü bir ceket, başında ise fötr şapka vardı.) hoşgörüyle güldü.

— Eh, kervan sapasağlam geldi. Yalnız, anlamadığım bir şey var; tüccar ayağınıza kadar geldiği halde sizler dağlara, ormanlara çekilmiş; karılarınıza da azralle can verir gibi, paralarını sımsıkı tutmalarını söylemişsiniz. Önlerine türlü türlü mal yığdım ama kesenin ağzını açan çıkmadı.

Momun ezilip büzülerek:

— Kusura bakma, arkadaş, dedi. Geleceğini bilsek bura-

dan ayrılır mıydık hiç! Yalnız, para durumuna gelince, şimdilik elimizde-avucumuzda beş kuruşumuz yok. Güzün patatesi satarsak, eh o zaman...

Çerçi sözünü kesti Momun'un :

— Sen bu mavalları külâhıma anlat. Bilirim ben sizin ne kirli çıkı olduğunuzu. Dağ başında yaşarsınız, ekin-ekmek, kuru ot istediğiniz kadar bol. Çevrenizdeki ormanlar gezmekle bitmez. Hayvan beslersiniz, arı yetiştirirsiniz, ama para vermeye gelince pintiliğinizin bir eşi daha yok. Hadi, al şu ipekli yorganı! Bir tane de dikiş makinem kaldı...

— Vallah billah o kadar param yok.

— Hadi, hadi, dediklerine inanmıyorum senin. Bu geçkin yaşında pintilikten kurtulamıyorsun. Paran pulun kime kalacak?

— Vallahi, yok diyorum! Boynuzlu Geyik Ana adına yemin ederim ki yok!

— Bak, al şu kadifeyi, kendine yeni bir pantolon diktirirsin.

— Alırdım ama Boynuzlu Geyik Ana adına yemin ederim ki...

Satıcı elini salladı.

— Ben de seninle boşu boşuna vakit öldürüyorum. Orozkul nerede?

— Sabahtan Aksay'a gitmiş olmalı. Çobanlarla işi vardı çünkü.

— Anlıyorum, anlıyorum... Gönlünü eğlendirmeye gitmiştir oraya.

Tuhaf bir sessizlik oldu aralarında. Momun bir süre sonra;

— Kusura bakma, yavrum, dedi. Güzün patatesi satınca...

— Ohooo!.. Ölme eşeğim ölme...

— Madem öyle, cıbırlığımızı hoş gör sen de. Hadi, buyur, çay içelim.

— Buraya çay içmeye gelmedim ben.

Satıcı böyle söyleyerek kaptıkaçtısının kapısını kapatmaya

başladı. Fakat tam o sırada, bir eliyle yanındaki köpeğin kulağından tutarken arabanın arkasından koşmak üzere bekleyen çocuğa takıldı gözü.

— Hadi, şu çocuğa bir çanta al bari. Okula gitmeyecek mi? Kaç yaşına giriyor?

Bu fikir Momun'un aklına yattı. Böylesine ısrardan sonra adamdan birşeyler alması gerekiyordu, üstelik torunu o güz okula gideceğine göre bir çantaya gereksinmesi olacak demekti.

— Doğru ya, nasıl da aklımdan çıktı! Kocaman oğlan oldu; yedisinde-sekizinde şimdi. Gel bakayım, buraya!

Torununu yanına çağıran Momun cebinin dibinden buruşuk bir beş liralık çıkardı. Bu para orada çoktandır duruyor olmalıydı.

Oğlana kurnaz kurnaz göz kırpan satıcı:

— Al bakalım çantanı, kepçe kulaklı! dedi. Bak, ama iyi okuyacaksın! Okumazsan dedenle birlikte hep böyle dağ başında kalırsın.

Momun parasının üstünü alırken;

— Okur, amcası, okur, dedi. Benim torunum akıllıdır.

Sonra yeni çantasını elinde beceriksizce tutan çocuğa bakarak onu kollarının arasına aldı

— Bu iyi oldu işte. Güzün okula gidersin artık.

Momun bunları alçak sesle söylerken, sertleşmiş, ağır eliyle torununun başını hafif hafif okşuyordu.

Çocuğun boğazına bir şeyler tıkanır gibi oldu; o anda dedesinin kendisine yakınlığını, giysisinin kokusunu hissetti. Kuru ot ve çalışan insanın kokusu sinmişti dedesinin üstüne. Kendisini bir şey sananların Hamarat Momun adını taktıkları bu adam yeryüzünde tek yakını; dostluğundan ve kendisini delice sevdiğinden zerrece kuşkulanmadığı, güvenebileceği tek insandı. Onun sadeliğine, tuhaflığına ise aldırdığı bile yoktu. Ne diye aldıracaktı ki! Kim ne derse desin, onu seven bir dedesi vardı.

Çocuk çantaya bunca sevineceğini bilmiyordu. O zamana

değin okul aklına hiç mi hiç gelmemişti. Dedesiyle birlikte Buğu oymağının yaşlılarının cenaze yemeğine gittikleri zaman, dağların ardındaki Isık-Göl köylerinde okula giden çocuklar görmüştü yalnız. Artık çantasından bir daha ayrılmayacaktı. Sevincinden ağzı kulaklarına vararak çantasını evdekilere teker teker gösterdi. Önce nineye uğradı, dedesinin armağanını gösterirken cakasından yanına varılmıyordu. Bekey teyzesi çantayı görünce pek sevindi, bu arada çocuğa da övücü sözler söyledi.

Bekey teyzesinin neşeli olduğu zaman pek azdı. Hep suratı asık, sinirli görünür; yanına gelen yeğeninin bile farkına varmazdı. Ne yapsındı ufacık çocuğu? Kendi derdi başından aşkındı. Nine onun için; «Çocukları yaşasa bambaşka bir kadın olurdu.» derdi. Kocası Orozkul da başka bir adam olurmuş. O zaman dedesi Momun bile değişir, şimdiki Momun'a hiç benzemezmiş. Hoş, dedesinin çocukları olmuştu (Bekey teyzesi ile onun küçüğü olan annesi) ama çocuklarının çocukları olmaması gene başka şeydi. Nine böyle söylüyordu. Bununla ne demek isterse artık!..

Bekey teyzesinden sonra, çocuk. Gülcemal'ın evine koştu. Oradan çantasını kaptığı gibi, hızla, ot biçen Seydahmet'in yanına vardı... «Deve» adındaki kızıl kayanın yanından koşa koşa geçerken hörgücünü elleyecek vakti bile olmamıştı. «Eyer» in, «Kurt» un, «Tank» ın yanından, ırmak kıyısından, böğürtlenlerin arasındaki cılgadan (1), Seydahmet'in otunu biçip cascavlak bıraktığı uzun tarla şeridinden aynı hızla seğirtti.

Seydahmet tarlada yalnız başına çalışıyordu. Momun kendi evleğini bitirdiği gibi bir de Orozkul'un payına düşeni biçip otları kaldırmıştı. Nine ile Bekey teyze biçilen otları tırmıkla toplamışlar, dede arabaya doldururken çocuk desteleri taşımıştı. Sığır ahırının yanında iki yığın duruyordu. Dede yığınların tepesini öyle güzel örmüştü ki, içine ne yağmur işlerdi, ne

(1) Patika (Çev.)

de kar suyu. Yığınlar taranmış gibi düzgündü. Her yıl böyleydi bu. Orozkul ot biçme işine elini sürmez, amiri olarak bunu hep kaynatasının üstüne yıkardı. Kafayı iyice tütsüleyip de atıp tutmaya başladığı zaman Momun'a, Seydahmet'e döner, «İstersem iki satır yazıyla ikinizi birden işten attırırım» derdi. Oysa Momun'u atmazdı işten, çünkü o olmasa eli-ayağı bağlanırdı. Güz gelince ormanda yapılacak bir sürü iş çıkardı. Dede, Orozkul'un sözlerine karşılık; «Orman koyun sürüsü değil ki koyunların her biri bir yana dağılsın.» derdi. «Gene de ormanın bakımı daha kolay sanma. Yangın çıksa, dağlardan seller gelse ayakları yok ki ağaçlar tehlikeden kaçsın, ölümden canını kurtarsın. Ormanı yok olmaktan kurtaran benim gibi koruculardır işte...» Orozkul, Seydahmet'i de işten kovmaz, çünkü söz dinleyen bir adamdır Seydahmet. Kimsenin işine burnunu sokmaz, kimsenin tavuğuna «Kış!» demezdi. Söz dinleyen, güçlü-kuvvetli bir adam olmasına karşın Seydahmet tembelin, uykucunun biriydi. Ormancılığa heveslenmesinin nedeni de buydu. Dede; «Seydahmet gibi delikanlılar kooperatif çiftliklerinde araba kullanıyor, traktörle çift sürüyor.» diye söylenir dururdu. Oysa Seydahmet patates tarlasını zararlı otlardan bile temizleyemiyordu. Bu iş dahi kucağı bebekli Gülcemal'in omuzlarındaydı.

Otları biçmek işinde de ağırdan alıyordu Seydahmet. Sonunda dede dayanamadı, iki gün önce sövüp saymaya başladı. «Ulan, geçen kış sana değil, hayvanlarına acıdım da kendi otumun bir bölümünü verdim. Bu yıl gene benim gibi bir ihtiyarın otuna göz dikeceksen önceden söyle de senin yerine ben biçivereyim.» Bu konuşma çok dokunmuş olacak ki, Seydahmet sabahtan tırpanı kaptığı gibi tarlanın yolunu tuttu.

Arkasından birinin koşarak geldiğini duyan Seydahmet geriye döndü, yeniyle yüzünü sildi.

— Ne o? Yoksa beni mi çağırıyorlar?

— Hayır. Çantama bakın, dedem aldı. Ben artık okula gideceğim.

— Koşa koşa bunu söylemeye mi geldin? Kah-kah-kah!

Senin deden de şöyle biraz. (Seydahmet parmağını şakağının önünde döndürdü.) Sen de onun yolunu tuttun anlaşılan. Neyse, görelim bakalım, nasıl bir şeymiş çantan! (Çantayı elinde evirdi çevirdi, kilidini açıp kapadı, sonra başını iki yana sallayarak gülümseyen bir yüzle geriye verdi.)

— E, hangi okula gideceksin bakalım? Nerdeymiş okulun?

— Hangi okula olacak, Fermen okuluna gideceğim işte...

— Ta Celesay'a mı gideceksin? Dağdan aşan beş kilometrelik bir yol bu.

— Olsun, dedem beni atla götürüp getirecek.

— Her gün yapacak mı bu işi? Kah-kah-kah! Aklını oynatmiş senin deden. Neyse, kendisi de okula yazılsın bari; birlikte aynı sırada oturur, dersler bitince döner gelirsiniz.

Seydahmet gülmekten katılıyordu. Momun'un, torunuyla birlikte aynı sırada oturması fikri pek hoşuna gitmişti.

Çocuk gururlu bir duruşla, sessizce bekledi.

— Sen bana bakma, hoşuma gitti de güldüm işte!..

Seydahmet bunları söylerken oğlanın burnuna acıtmadan bir fiske vurdu, başındaki dedesinin kasketini siperinden tutarak alnına indirdi. Momun, utangaçlığı yüzünden, orman yönetimince verilen resmi kasketi giymez, «Biz de mi amirlik memurluk taslayacağız yoksa? Başımdaki şu Kırgız şapkası nemize yetmez?» derdi. Beyazlığından dolayı «ak kalpak» adını verdiği, kenarlarındaki siyah şeridi solmuş, Nuh Nebi'den kalma keçe takkesini yaz boyunca çıkarmazdı başından. Kışın ise kuzu derisinden yapılmış, tüylü, eski takkesiyle gezerdi. Orman işçilerinin giydiği yeşil, resmi şapkayı torununa vermişti.

Dedesinin aldığı armağana karşı Seydahmet'in takındığı tavır oğlanın hoşuna gitmemişti. Kaşlarını çatarak şapkasını düzeltti, beriki burnuna bir fiske daha vurmak isteyince geriye çekildi ve;

— Sataşma bana! diye sertlendi.

— Vay vay vay! Çok mu kızdın bana? Hadi, hadi kızma!

Tam istediğin gibi bir çanta işte. (Çocuğun omuzunu sıvazladı.) Hadi, şimdi git sen. Ben daha ot biçeceğim.

Ondan sonra elini tükürükleyerek işine koyuldu.

Çocuk geldiği yoldan, gene aynı kayaların önünden geçerek eve doğru koştu. Tanıdığı kayaların önünde durup eğlenecek vakti yoktu. Çanta işi hepsinden önemliydi.

Kendi kendisiyle konuşmaktan hoşlanırdı. Ama bu sefer çantası vardı. «Sen bu adama inanma,» dedi. «Dedem hiç de söyledikleri gibi değildir. Kurnaz adam olmadığı için onunla böyle alay ederler. Ya, işte, hiç kurnaz değildir dedem. İkimizi her gün okula götürecek. Okulun nerde olduğunu biliyor musun? Çok uzak sayılmaz. Birgün gösteririm sana. Karağıl dağından dürbünle bakarız. Sana beyaz gemiyi de göstereceğim. Ama önce samanlığa uğrayalım. Dürbünüm orada saklı. Benim sabahtan akşama dek dananın peşinden ayrılmamamı isterler ama ben gene de beyaz gemiyi seyrederim. Bilsen, kocaman oldu danamız. Öyle de kuvvetli ki, tutmak çok zor. Ah, annesini nasıl emdiğini bir görsen! İnek onun annesi olduğu için sütünü hiç esirgemiyor. Anlıyorsun beni, değil mi? Anneler çocuklarından hiç bir şey esirgemezler. Gülcemal öyle söylüyor, onun da bir kızı var... Az sonra ineği sağacaklar, ondan sonra danayı otlağa götüreceğim. Orada Karağıl dağına çıkıp beyaz gemiyi seyrederiz. Biliyor musun, ben dürbünümle de böyle konuşurum. Şimdi üç kişi olduk; sen, ben, bir de dürbün...»

Böyle konuşa konuşa eve dönüyordu çocuk. Çantayla konuşmak pek hoşuna gitmişti. Konuşmasını sürdürerek, çantasına, bilmediği pek çok şeyi anlatmak istiyordu, ama bu zevkten yoksun bıraktılar onu. Yan taraftan bir atın ayak sesleri geldi. Hemen bunun peşinden de ağaçların arasından birisi çıktı. Orozkul'du gelen. Eve gidiyor olmalıydı. Kimsenin binmesine izin vermediği kır atı Alabaş vardı altında. Göğüs kayışlarının gümüşten süsleri şıngır şıngır öten bakır özengili eyeri vurmuştu sevgili atına.

Orozkul'un şapkası ensesine kaymış, güneş yanığı dar alnı açığa çıkmıştı. Sıcak havanın verdiği gevşeklik sonucu atının üstünde uyukluyarak gidiyordu. Orman bölge müdürlerinin giydiği giysiye benzetilerek dikilmiş, fakat acemi bir terzinin elinden çıktığı anlaşılan kadife ceketinin önü baştan aşağıya ilikliydi. Beyaz gömleği göbeğinden dışarı fırlamıştı. Bol bol tıkındığı billiydi, sarhoştu üstelik. Gittiği yerde şölene konmuş olmalıydı; tıka basa et yemiş, kımız içmişti.

Koyun ve at sürüleriyle yazın yaylaya çıkan çobanlar Orozkul'u sık sık yemeğe çağırırlardı. Böylece birçok dostu olmuştu Orozkul'un. Ama çıkara dayanan bir dostluktu bu. Orman korucusu çobanların arayıp da bulamadıkları bir adamdı. Çünkü sürülerinin başından ayrılmayan bu adamlar ev yaptırırlarken yapı gereçlerini nereden alacaklardı? En başta da kereste... Ama Orozkul'u bir kez şölene çağırınca bütün işler tamam demekti. Artık kesimi yasak olan ormandan beğenilen birkaç ağaç kesilir, köye taşınırdı. Orman korucusuna şölen vermeyenler yarım kalan evlerine kereste bulmak için yıllarca bekleyerek o dağdan bu dağa dolaşmak zorunda kalıyorlardı.

Pırıl pırıl meşin çizmelerini özengiye dayayarak, uyuklaya uyuklaya gidiyordu Orozkul. Atının üzerinde öne kaykılmıştı, gene de görkemli bir duruşu vardı.

Çocuk çantasını sallayarak ona doğru koşunca bu beklenmedik karşılaşmadan dolayı az kalsın yere yuvarlanıyordu.

— Orozkul enişte, çantama bakın! Okula gideceğim ben. Dedem aldı.

— Ulan senin...

Orozkul irkilerek dizginlere sarıldı, çocuğa bir küfür savurdu. Sonra çok içmekten şişmiş kırmızı göz kapaklarını aralayıp baktı.

— Nereden geliyorsun sen bakayım?

Çocuğun bütün şevki kırılmıştı.

— Hiç... Çantamı Seydahmet'e gösterdim de...

— Peki, hadi git de oyna...

Atının üstünde düşecekmiş gibi duran Orozkul sallana sallana yoluna devam etti.

Orozkul'un, bu, annesinin-babasının bile bıraktığı oğlanla ne işi olabilirdi? Ama karısının yeğeniymiş, vız geliyordu ona. Başkalarına istemedikleri kadar çok çocuk verirken, ona kendi kanından gelme bir çocuk vermeyen kör talih onu küstürmüştü bir kere...

İçini çekerek derin derin hıçkırdı. Bir yandan kendine acırken, bir yandan da öfkeden içi içine sığmıyordu. Hayatta bir iz bırakamadan gideceği için acınıyor, karısının kısırlığından dolayı da öfkeleniyordu. Yıllar geçmiş, karısı ona bir tek çocuk bile doğurmamıştı.

«Gösterirm ben ona!» diye geçirdi içinden Orozkul. Etli, iri ellerini sıktı, hüngür hüngür ağlamamak için kendini zor tuttu. Eve varınca karısına bir güzel sopa çekecekti. Her içki içmekten dönüşte aynı şeyi yapardı. Bu öküz yapılı herif gücendirilmişliğinin acısını, öfkesini karısından çıkarırdı.

Çocuk aynı cılgadan gidedursun, Orozkul'un birdenbire ortadan kaybolmasına şaştı kaldı. O sırada Orozkul atını ırmağa doğru çevirmiş, hemen orada hayvanın üzerinden atlayarak doğruca suyun kıyısına yürümüştü. Yürürken öne doğru eğiliyor; bir o yana, bir bu yana yalpalıyordu. Yumruklarını yüzüne dayamış, boynunu iyice içine çekmişti. Irmağa varınca yere çömeldi, suyu avuç avuç yüzüne çarpmaya başladı.

Çocuk Orozkul'un yaptıklarını görünce, «Sıcaktan başı ağrımış olmalı.» diye geçirdi içinden. Orozkul'un hıçkıra hıçkıra ağladığının farkında bile değildi. Evet, ağlıyordu koskoca adam. Ona doğru koşarak gelen çocuk, kendi oğlu olmadığı için yeni bir çanta almasından dolayı iki çift tatlı söz bulup söyleyemediği için ağlıyordu.

2

Karağıl dağının tepesinden dört bir yana açılan engin bir görüntü vardı. Çocuk yüzükoyun yere yatarak dürbününü gözlerine ayarlamaya başladı. Güçlü bir sahra dürbünüydü bu, uzun görev yılları dolayısıyla dedesine armağan olarak verilmişti. Ne var ki yaşlı adam yanında bir de ağırlık taşımak istememiş, «Gözlerimin ne kusuru var?» diyerek dürbünü torununa bırakmıştı. Oğlanın pek hoşuna giden bir oyuncaktı bu.

O gün dağa çıkarken hem dürbünü, hem de çantayı aldı yanına.

Yuvarlak pencerecikte nesneler önce bir süre kımıldandılar, birbirine karıştılar; sonra yavaş yavaş durulup netleştiler. Böylesi oğlanın pek hoşuna gidiyordu. Görüntü durulunca bir süre soluğunu tutarak seyretti. Sonra bakışlarını başka bir yöne çevirdi, her şey yeniden karıştı. Görüntüyü netleştirmek için yeniden ayar yapmak gerekiyordu.

Buradan her yer; göklere baş kaldırmış, tepesi karlı dağlara kadar her şey gözüküyordu. Karlı tepeler bütün dağların arkasında, bütün yüksekliklerden daha yükseklerdeydi. Karların hemen altından koyu renkli çam ormanları başlıyor, eteklere doğru ise geniş yapraklı ormanlar iniyordu. Kungey dağlarının güneşe dönük yamaçlarında ottan başka bir şey bitmemişti. Göle yakın tepeler bütün bütüne çıplaktı, yalçın kayalardan başka birşey görünmüyordu. Kayalık yamaçlar daha aşağılarda derin bir vadiyle göle iniyordu. Bu tarafta tarlalar, bahçeler, köyler vardı. Ekin tarlalarının arasında hasat zamanının yaklaştığını gösteren sarartılar belirmişti. Sıçan kadar ufak araçlar yollarda bir o yana, bir bu yana koşturuyordu; her birinin peşinde kıvrılan uzun toz kuyrukları vardı. Göz alabildiğince uzaklarda, kumlu bir sahille başlayan mavi göl ufukta ortası tümsek bir düzlük gibi görünüyordu. Göğün ve suyun birleştiği Isık-Göl'dü bu. Ondan ötede hiçbir şey yoktu. Güneşte pırıl

pırıl yanan durgun suyun yüzeyi bomboştu. Ancak sahilde kırılan dalgalar beyaz köpükler saçıyordu.

Çocuk göle uzun uzun baktı. Çantasına «Beyaz Gemi görünmedi daha,» dedi. «Hadi, okulumuza yeniden bakalım.»

Celesay vadisi ağaçsızdı; yalnız, eski koruluktan artakalan birkaç çam şurada-burada göze çarpıyordu. Eski koruluğun yerinde şimdi damları çakmak taşlarıyla örtülü dizi dizi ahırlar, öbek öbek saman ve gübre yığınları vardı. Mandıraların cins inekleri buralarda yetiştirilirdi. Sığır ahırlarının hemen yakınında kısacık bir sokak üzerinde evler dizilmişti. Küçük bir tepenin yamacındaki bu ev dizisi hayvan yetiştiricilerinin köyüydü. En uçtaki ıssız görünen ufacık yapı ise köyün dört sınıflı okuluydu. Daha büyük çocuklar kooperatif çiftliğinin yatılı bölge okuluna giderlerdi.

Boğazı ağrıdığı zaman çocuk bir gün dedesiyle birlikte bu köye, sağlık memuruna görünmeye gelmişti. Şimdi dürbününü çevirmiş, koyu kiremitlerle örtülü okula bütün dikkatiyle bakıyordu. Okulun yana yatmış bir bacası, kontrplak üzerine acemice yazılmış bir levhası vardı. Çocuk okumasını bilmediği halde levhada «Okul» diye yazıldığını tahmin ettl. Dürbün en ince ayrıntılara varana dek her şeyl gösteriyordu. Yapının dış duvarındaki çizikler, yazılar, pencerelerin kırık camlarına yapıştırılmış kâğıtlar, taraçanın çarpık, pürüzlü tahtaları... Hepsi hepsi açıkça görünüyordu. Çocuk çantasıyla birlikte bu okula geleceğl, üzerinde kocaman kilit asılı kapıdan içeriye gireceği günü düşündü. Kimbilir burada, bu kapının ardında nelerle karşılaşacaktı?

Okulu iyice inceledikten sonra çocuk dürbünü yeniden göle çevirdi. Hlç bir şey değişmemişti, beyaz gemi görünürlerde yoktu. Bunun üzerine oğlan da sırtını göle döndü, dürbünü bir kenara koyarak aşağılara bakmaya koyuldu. Uzun vadinin dibindekl ırmak kayalar arasından köpük saça saça akıyordu. Irmağın kıyısından hiç ayrılmayan yol onunla birlikte kıvrılıyor, boğazın arkasında onunla birlikte kayboluyordu. Irmağın karşı

yakası sarp ve ormanlıktı. San-Taş ormanları hemen kıyıdan başlayarak karlı tepelere dek uzanırdı. En tepede çamlar vardı. Sıra sıra dağların toktağan karları ve kaya yığınları arasında, çam ağaçları fırça gibi duruyordu.

Çocuk yaşadığı yerdeki evlere, ahırlara alaylı alaylı baktı. Uzaktan ne kadar da ufak ve derme-çatma görünüyorlardı! Evlerin daha aşağısında, ırmak kıyısına doğru tanıdığı kayalar vardı. İşte «Deve», «Kurt», «Eyer», «Tank» yerli yerinde duruyorlardı. Onları Karağıl dağından dürbünle ilk seyrettiği gün bu adları takmıştı.

Çocuk arsız arsız gülerek ayağa fırladı, evlerine doğru bir taş attı. Ama taş oraya kadar gitmemişti, önüne düşmüştü. Bunun üzerine gene oturarak evleri dürbünle seyretmeye başladı. Ama önce ters tarafından baktı. Evler, küçüldüler, küçüldüler; ufacık birer kutu oldular. Kayalar yumruk kadar ufaldı. Dedesinin yaptığı gölet gülünç denecek kadar küçülmüştü, burada yüzse yüzse ancak serçeler yüzerdi. Oğlan gülerek başını salladı, dürbünü düz tutup ayar düğmelerini çevirmeye başladı. Dost kayalar birden devleşerek nerdeyse gelip dürbünün camına dayandılar. Çatlaklarına, gediklerine, yosunlarına varana dek görünen «Deve», «Kurt», «Eyer», «Tank» insana bir ürperti veriyordu. Gerçekten tam da adlandırıldıkları gibiydi bu kayalar. «Vay, «Deve» nasıl duruyor? Ha, işte «Tank» orada!» diye mırıldandı çocuk.

Kayaların ardındaki sığlıkta dedesinin yaptığı gölet vardı. Gölet dürbünde ayna gibi görünüyordu. Dibi çakıl taşlarıyla döşeli bu yere ırmak yukarlardan hızla akıyor, bir süre hızı kesildikten sonra gene köpüklene köpüklene yokuş aşağı dökülüyordu. Sığlıkta suyun derinliği diz boyunu geçmezdi, gene de akıntı onun gibi bir çocuğu sürükleyip götürebilirdi. Bu yüzden oğlancık akıntıya kapılmamak için hemen kıyıda büyüyen kamışlara tutunur, ondan sonra suya dalardı. Ama yıkanma mı derlerdi buna? Köstekli bir atın koşmasına benziyordu. Üstelik bir sürü de küfür, azar işitirdi. Nine durmadan dedesine

çekiştirirdi onu: «Bir gün bu oğlanı şu götürecek. Aman ne hali varsa görsün! Kılım bile kıpırdamaz! Anası-babası başıma bela sardılar veledi. Kendi derdim başımdan aşkın, bir de onunla mı uğraşacağım!»

Doğru söze ne denir? Nine haklıydı. Bununla birlikte oğlana da acıyordu insan, hemen evlerinin önünden akan ırmakta yıkanmasın da ne yapsındı? Ninenin gözdağı vermesine aldırmadan gidip gidip ırmağa giriyordu. Bunun üzerine dede kolları sıvadı, torununun korkusuzca yıkanacağı bir yer yapmaya karar verdi.

Adamcağız sular alıp götürmesin diye hep irilerini seçerek kucak kucak taş taşıdı. Taşları karnına dayayarak götürüyor, suyun akacağı delikleri inceden inceye hesaplayarak yerli yerine koyuyordu. Bacaklarına yapışmış ıslak pantolonu, cılız gövdesi, köse sakalıyla pek gülünç görünen Momun bir gün sabahtan akşama dek gölet yapma işiyle uğraştı. Akşama eve döndüğü zaman pestil gibiydi, kolunu kımıldatacak hali kalmamıştı, durmadan öksürüyordu. Nine onun bu durumunu görünce açtı ağzını, yumdu gözünü; adama söylemediğini bırakmadı :

— Küçüğü ahmak, çünkü onun bir şeye aklının erdiği yok. Ya peki şu koca ahmağa ne demeli? Bu kadar yırtınmana sebep ne, be herif? Yedirdiğin-içirdiğin yetmiyormuş gibi bir de keyfini mi düşüneceksin? Yok, yok; bunun sonu iyi gelmeyecek! Bak, görürsün dediklerim nasıl çıkacak!

Ama gölet de pek güzel olmuştu doğrusu. Artık çocuk korkusuzca yıkanabilirdi. Kıyıdaki sazlardan birine yapışarak suyun içine kayıyor, sonra kendini akıntıya kaptırıyordu. Balıklar suda açık gözle yüzdüğü için her seferinde onun da gözleri açıktı. Çocuğun tuhaf düşleri vardı. Balık olmak, balıklar gibi yüzmekti bütün istediği...

Dürbünüyle gölete bakarken pantolonunu, gömleğini çıkarıp çırıl çıplak suya atladığını düşündü. Soğuktan ürperirdi suya ilk girişte. Buz gibi su önce insanın soluğunu keserdi ama

zamanla vücut buna da alışırdı. Şimdi kamışlardan birine tutunarak, yüzükoyun suya atlasa ne iyi olurdu! Dalgalar başının üstünde hışırdarken karnı, bacakları, sırtı cayır cayır yanardı. Dışardaki bütün sesler kesilir, kulakta yalnız bu hışırtı kalırdı. Suyun dibindekileri görmek için kocaman kocaman açardı gözlerini. Ama gözleri ne denli acırsa acısın hiç aldırmaz; bir yandan gururla gülümserken, bir yandan da alayla dilini çıkarırdı. Ninesine yapardı bunu. Boğulmayacağını, sudan korkmadığını bilsin isterdi. Sonra kamışı elinden bırakır, ayakları göletin kıyı taşlarına değene dek akıntıda, sürüklenir, giderdi. Tam da o sırada içinde tuttuğu soluğu yetişmez olurdu. Hemen suyun üstüne sıçrar, taşlara tutunarak tekrar kamışlık sahile doğru koşardı. Dedesinin yaptığı gölette bıkmadan-usanmadan, günde yüz kere yapabileceği bir işti bu. Yeter ki sonunda bir balık olabilsindi! Ah, balık olabilse, suda balık gibi yüzebilseydi!.

Dürbünü ırmaktan evlerine doğru kaydırdı. Tavuklar, hindiler, civcivler, bir kütüğe dayalı balta, tüten semaver, avludaki bütün öteki şeyler o denli iri ve yakındı ki, ellerini uzatıp tutası geldi. Tam o sırada bir de ne görsün! Fil kadar irileşen sarı dana ipte asılı çamaşırlardan birini gevelemiyor mu? Korkudan çocuğun dizlerinin bağı çözüldü. Çamaşır gevelemek ne denli hoşuna gitmiş olacak ki, dana zevkten gözlerini kısmıştı, ağzının kenarından salyalar akıyordu.

Oğlan dürbünü gözlerinden ayırmadan doğruldu, elini sallamaya başladı.

— Hay, gözü körolasıca hayvanı Bırak onu! Bırak diyorum sana! Baltek! Baltek! (Dürbündeki köpek kılını kıpırdatmadan yatıyordu.) Koş, yakala onu! Yakala!

Fakat Beltek'in aldırdığı yoktu.

Tam o sırada nine çıktı evden, olanları görünce ne yapacağını şaşırdı. Evin önünde bir süpürge duruyordu. Nine süpürgeyi kaptığı gibi dananın üzerine yürüdü. Şimdi dana önde, nine arkada koşuyorlardı. Çocuk dürbünü bırakmadan sindi. Ne olur, ne olmaz; ninesi görüverirdi sonra. Nine danayı uzak-

laştırınca öfkeden ve koşmaktan hızlı hızlı soluyarak eve doğru yürüdü. Çocuk onu hemen yanındaymış gibi görüyordu. Hatta nine ona çok, çok daha yakındı. Sinemada bazı yüzleri tek olarak nasıl yakından gösterirlerse, ninesini dürbünün tam ortasında öyle görüyordu. Kadıncağızın yaşlılıktan sarıya çalan gözleri öfkeden kocaman kocaman olmuştu. Derin buruşukluklar içindeki yüzü kıpkırmızıydı. Sinemada birden seslerin kesilmesi gibi, dudakları kıpırdıyor, fakat sesi çıkmıyordu. Çocuk, aralanan dudakları arasından ninenin seyrek, gedik dişlerini gördü. Uzaktan kadının neler söylediği anlaşılmıyordu, ama çocuk, ninesi hemen yanındaymış gibi, bütün dediklerini duyuyordu. Gene ona küfrediyor olmalıydı, çünkü yaşlı kadının neler söyleyeceğini ezbere bilirdi. «Gösteririm ben sana! Nasıl olsa dönmeyecek misin sen eve? Bu sefer deden de vız gelir! Kaç kez söyledim, şu kırılası bakacağı at diye! Gene dağa çıkmış, gemiyi seyrediyor. Hay, senin gemin, batsın, e mi? Batşın da seyredemez ol!..»

Çocuk derin derin içini çekti. Bir çanta alındığı, okula gitmeyi düşlediği böyle bir günde danayı gözden kaçırmanın sırası mıydı!..

Yaşlı kadın susmak bilmiyordu. Bir yandan sövüp saymasını sürdürürken, bir yandan da dananın geveledliği çamaşırı incelemeye koyuldu. O sırada kucağında kızıyla Gülcemal çıktı dışarıya. Nine onu görünce bağırması daha bir arttı, bir kez de ona yakınmaya başladı. Bu sırada yumruğunu sıkarak dağa doğru sallıyordu. Dürbünün camında ninenin kemikli, esmer yumruğunu açıkça seçiyordu çocuk. «Kendine bir eğlence buldu kör olası! Bu gemi de nerden çıktı bilmem ki! Parçalansa, batsa da biz de kurtulsak!.»

Avludaki semaver kaynamaya başlamıştı. kapağının altından kürem kürem duman çıktığı dürbünde gözüküyordu. Semavere bakmak için Bekey teyze çıktı o sırada. Ninenin sızlanmaları yeniden başladı. «Bak, yeğeninin neler yaptığını göz-

lerinle gör!» dercesine elindeki çamaşırı Bekey teyzenin gözüne gözüne sokuyordu.

Genç kadın nineyi yatıştırmak için gönlünü almaya başladı. Çocuk bu sırada teyzesinin neler söylediğini tahmin ediyordu. Her zaman aynı şeyleri söylerdi: «Aman, anam, boş verin siz ona. Daha parmak kadar çocuk, böyle şeylere nerden aklı ersin? Şurada arkadaşı bile yok. Hadi, bağırmayı bırakın; yavrucağızın aklını alacaksınız.»

Ninenin buna yanıtı şöyle olurdu: «Akıl öğretme sen bana, Bekey! Kendin bir tane doğur da o zaman çocuk denen şeyin ne mal olduğunu gör! Dağın başına çıkacak ne var? Dana ta oralara arkasından gelir mi? Sonra orada ne seyredip durur bilmem ki? Yoksa onu sokağa atıverdikten sonra kaçıp giden ahlâksız anasını, babasını göreceğini mi sanıyor? Senin gibi kısır karı...»

Çocuk aradaki büyük mesafeye karşın, teyzesinin öfkeden deliye döndüğünü, yüzünün, çökük avurtlarının renkten renge girdiğini gördü dürbünle. Bekey teyzenin nineye şaşmaz yanıtı hazırdı: «Hele şu cadının söylediğine bak! Kendin kısır değil misin? Kaç kız, kaç oğlan yetiştirdin bakayım?»

Eh, ondan sonra çıkan çıngarı görün sizi.. Yaşlı kadın bastı çığlığı, tepinmeye başladı. İki kadını yatıştırmak Gülcemal'e kalıyordu. Taze gelin nineyi kucakladı, bir yandan gönlünü alırken, bir yandan da sürükleye sürükleye eve doğru götürmek istedi, ama nine azdıkça azdı, kendini yerden yere çalarak çığlıkları göğe çıktı. Zavallı Bekey teyze ne yapsın; fokur fokur kaynayan semaveri kaptığı gibi kaynar suyu döke döke içeri kaçtı. Bunun üzerine nine bitkin bir halde oradaki kütüğün üstüne yığıldı, hüngür hüngür ağlayarak kara talihinden dolayı yakınmaya başladı. Oğlan, çoktan unutulmuş; şimdi bütün sövgüler alın yazısına, yalan dünyaya yöneltilmişti. İçeri kaçan üvey kızının arkasından bağırıyordu: «Bana ha? Benim nasıl bir kadın olduğumu senin gibi biri söylüyor ha? Tanrı bana bu cezaları vermese benim burada, sizin gibi or-

man kaçkınlarının arasında ne işim vardı? Ulu Tanrım beş çocuğumu peşi peşine elimden aldı, hayatta kalan biricik oğlum on sekiz yaşında bir yiğitken savaşta can verdi, arslan gibi bir adam olan kocam Taygara koyun sürüsüyle birlikte tipiye yakalanıp dondu da ben bu hallere düştüm. Beni kendinle bir mi tutuyorsun, kısır karı. Şu geçkin yaşımda baban olacak aklı kısa Momun'la yaşayacak kadın mıydım ben? Hey, kahrolası felek; ne günahım vardı da bana bu cezaları verdin?»

Oğlan dürbünü gözlerinden uzaklaştırdı, başını üzüntüyle önüne eğdi. Çantasına dönerek; «Peki, şimdi eve nasıl döneceğiz?» dedi alçak sesle. «Hep benim yüzümden, bir de aptal dananın yüzünden oldu bunlar! Sonra senin de suçun var, dürbün kardeş! Beyaz gemiye bakayım diye beni dürter durursun, onun için suçlusun sen de.»

Çevresine bakındı. Dağlardan, taşlardan, kayalardan, ormanlardan başka bir şey görünmüyordu yöresinde. Yüksekler-deki buzullardan çıkan dereler ses çıkarmadan ışıl ışıl akıyor, sonra aşağıda ırmağa kavuşunca hışırdamaya başlıyordu. Dağlar o denli görkemliydi ki, başları ta göklere eriyordu. Çocuk bu sınırsız yükseklikler karşısında ne denli ufak, değersiz, yalnız kaldığını hissetti. Sanki çevresinde dağlardan, kocaman kocaman dağlardan başka bir şey yoktu.

Güneş göl tarafından ufka doğru eğilmişti. Bu yüzden de hava eskisi kadar sıcak değildi. Doğuya bakan yamaçlarda peydahlanan ilk gölgeler kısa kısaydı. Güneş eğildikçe gölgeler uzayacak, dağların eteklerine doğru yayılacaktı. Isık-Göl'deki beyaz gemi günün bu saatlerinde çıkardı ortaya.

Oğlan dürbününü gölün görülebilecek en uzak köşesine yeniden çevirmişti ki, soluğu kesildi. İşte oradaydı! Birden her şeyi unuttu. Ta uzaklarda, Isık-Göl'ün maviş maviş ışıldayan yüzeyinde beyaz gemi yüzerek geliyordu. Bir sıra bacası olan upuzun, güçlü, güzel bir gemiydi bu. Gergin bir tel üzerinde yürüyormuş gibi yalpalanmadan, dümdüz gidiyordu. Çocuk dürbününün camlarını gömleğinin eteğiyle cabucacık sildi, yeniden

ayar yaptı. Şimdi daha iyi görüyordu gemiyi. Dalgalarda sallandığı, arkasında beyaz köpükler saçarak yüzdüğü açıkça belliydi. Çocuk salına salına giden gemiyi büyük bir hayranlık içinde, gözlerini ayırmadan seyrediyordu. Elinde o güç olsa, içindeki insanları görebilmek için beyaz gemiyi daha yakından geçirirdi. Fakat geminin, kendisinden hiç haberi yoktu. Nereden gelip nereye gittiği bile belli değildi; kuğu gibi süzülerek, ağır ağır geçiyordu.

Geminin geçişi uzun sürerdi. Çocuk bu sırada balık olduğunu düşünür, ırmaktan aşağı yüze yüze gemiye dek varırdı...

Karağıl dağından bakarken, beyaz gemiye ilk rastladığında gördüğü güzellikten gözleri kamaşmıştı. O gün, Isık-Göl'de gemicilik yapan babasının bu gemide çalıştığına karar vermişti. Çok hoşuna giden bu düşüncenin doğruluğuna zamanla kendini iyice inandırdı.

Çocuk ne anasını biliyordu, ne de babasını; çünkü onları bir kez olsun görmemişti. Yalnız, babasının Isık-Göl'de gemicilik yaptığını, annesinin de babasından ayrıldıktan sonra onu dedesinin yanına bırakıp kente gittiğini bilirdi. İşte gidiş o gidişti. Dağların ardındaki gölün, gölün de ardındaki dağların ötesinde bir kente gitmiş, bir daha da dönmemişti.

Dedesi patates satmak için bir keresinde bu kente gitmişti. Dönüşte Bekey teyzesiyle ninesine, kızını, yani çocuğun annesini gördüğünü anlatmıştı. Orada büyük bir dokuma fabrikasında işçi olarak çalışıyormuş annesi. Yeniden evlenmiş, iki küçük kızını yuvaya verdiği için onları ancak haftadan haftaya görebiliyormuş. Kocaman bir evin ufacık bir odasında yaşıyormuş bütün aile. Oda o denli ufakmış ki, içine üç-dört kişi güçlükle sığıyormuş. Evin avlusunda ise içerde oturanlardan kimse kimseyi tanımıyormuş. Bu yüzden herkes kapısını kapatıp dışarıyla bütün ilişkisini kesiyormuş. Hapishanede yaşamak gibi bir şeymiş bu. Kızının kocası otobüs sürücüsüymüş, şehrin caddelerinde halkı taşırmış. Sabahın dördünden geç vakitlere dek çalışırmış. Onunki de ağır bir işmiş. Annesi iki gözü

iki çeşme hep ağlamış, dededen kendisini bağışlamasını dilemiş. Yeni bir daireye taşınmak için sıraları gelmiş, ama ne zaman taşınacakları belli değilmiş. Yeni daireye geçer geçmez, kocası da razı gelirse, annesi oğlunu yanına alacakmış. Dedesine bir süre daha beklemesini söylemiş. Dedesi de annesine bu yüzden hiç keder etmemesini bildirmiş. Kocasıyla geçinmeye bakmalıymış, bundan ötesi can sağlığıymış. «Sen,» demiş «oğlun için üzülme. Ben sağ kaldıkça kılına dokundurtmam. Öldükten sonra da Allah kerim, alnına nasıl yazılmışsa öyle yaşar...» Dedesini dinlerken Bekey teyze ile nine, gözleri sulanarak, ahlar oflar arasında ağlamışlardı.

O gün çay içerlerken babasından da söz açılmıştı. Dedesinin duyduklarına göre eski güveyi, yani çocuğun babası, gene gemilerden birinde çalışıyordu. O da yeniden evlenmiş, ikiüç çocuğu olmuştu. Evi iskeleye yakın bir yerdeydi, anlatılanlara göre içkiyi bırakmıştı. Seferden her dönüşte karısı onu iskelede çocuklarıyla birlikte beklerdi. Çocuk kendi kendine, «Herhalde benim gördüğüm gemiyi karşılıyorlardır.» diye düşünmüştü.

Gemi ağır ağır uzaklaşıyordu. Gölün mavi sularında bacalarından duman tüte tüte giden bu güzel gemi onun bir balıkçocuk olup kendisine doğru yüzdüğünü nerden bilecekti?..

Balık olsundu; bacakları yerine kuyruğu, yüzgeçleri, pulları bulunsundu, ama kafası hiç değişmesindi. Çocuk incecik boynunun üstündeki yusyuvarlak iri kafasının, kepçe kulaklarının, derisi soyulmuş burnunun olduğu gibi kalmasını istiyordu. Gözleri de aynı kalsındı, ama suyun altında balıklar gibi bakabilsindi. Uzun güzel kirpikleri vardı çocuğun, her nedense bu kirpikler durmadan kıpır kıpır oynardı. Gülcemal onun gözlerinin güzelliğine bakardı da, kızının gözleri de böyle olsun isterdi. Güzellik ne işe yarardı, bilmezdi çocuk. Gözlerinin güzelliğine aldırdığı yoktu, yeter ki suyun altında görebilsindi.

Dedesinin yaptığı gölette yüzerken birden balığa dönmeliy-

dı. O zaman hemen göletten ırmağa sıçrar, kendisini coşkun sulara kaptırarak akıntı boyunca aşağı doğru yüzerdi. Yalnız, hep suyun altında yüzmek can sıkıcı olacağı için arada bir suyun üstüne sıçrayarak çevresini seyrederdi. İşte böyle durmadan yüzer; kırmızı killi yüksek yarın, tepelerin ormanların dibinden kıvrıla kıvrıla, ufak çağlayanlardan, ırmak yatağındaki taşların üzerinden aşan dalgalardan atlayarak göle doğru hızla giderdi. Sevgili kayalarına veda ederdi yanlarından geçerken. «Allaha ısmarladık, Yatan Deve!» derdi, «Allaha ısmarladık Kurt, Eyer, Tank!» Evlerinin önünden aşağı inerken dedesine yüzgeçlerini sallardı. «Allaha ısmarladık, dede; yakında gelirim gene.» Dedesi onu görünce, kimbilir, ne denli şaşardı. Ninesi, Bekey Teyzesi, kucağında kızıyla Gülcemal ağızları bir karış açık kalırlardı. Kafası insan, gövdesi balık bir yaratık görülmüş şey miydi? Oğlan yüzgecini onlara da sallardı. «Allaha ısmarladık! Isık-Göl'e, beyaz geminin yanına gidiyorum. Babam var orada, gemicilik yapıyor.» Baltek herhalde kıyıda ardından koşardı. Böyle bir şeyi daha önce görmüş olabilir miydi hayvancağız? Eğer Baltek onun yanına gelmek için suya atlayacak olursa, «Atlama, Baltek atlama! Boğulursun!» diye bağırırdı. Asma köprünün halatları altından yüzerken başını sudan çıkarıp bakardı. Irmak kıyısındaki bükleri de geçtikten sonra dar boğazın gürüldeyen sularıyla birlikte Isık-Göl'e kavuşurdu.

Isık-Göl deyip geçmemeli, kocaman bir denizdi burası. İşte bu gölün üzerinde dalgadan dalgaya atlaya atlaya beyaz geminin yanına varırdı. «Merhaba beyaz gemi; ben geldim işte!» derdi. «Seni her gün dürbünle seyreden çocuk benim.» Gemideki insanlar bu görülmedik şey karşısında şaşırırlar, ona yakından bakmak için başına üşüşürlerdi. Çocuk gemide görevli babasına: «Merhaba, baba, senin oğlunum ben,» derdi. «Buraya seni görmeye geldim» - «Sen nasıl benim oğlum olursun? Yarı balık, yarı insansın sen.» - «Hele sen beni gemiye, yanına al, ben senin istediğin oğlun olurum.» - «Bak hele! Dur bir deneyelim bakalım.» Babası ağ atarak onu suyun içinden

çıkarırdı. Oğlan güvertede eski şekline dönerdi hemen Ya sonral..

Sonra beyaz gemi uzaklara doğru yüzer giderdi. Çocuk bütün bildiklerinl bütün yaşantısını anlatırdı babasına. Evlerlnin çevresindeki dağları, kesimi yasaklanmış ormanları, ırmağı, tanıdık kayaları, içerisinde balık gibi gözlerinl açarak yüzmeyi öğrendiği, dedesinin onun Için yaptığı göleti; hepsini, hepsini anlatırdı...

Momun dedesinin yanında geçen yaşamından söz ederdi. Ona Hamarat Momun demlşlerdi, ama babasının, onun hiç de kötü bir insan olmadığını bilmesini isterdi. Kimsenin böyle bir dedesi yoktu, dedelerin en iyisiydi o. Herkes onunla alay ettiğine göre çok saf bir insan olmalıydı. Orozkul enişte yaşına başına bakmadan ona nasıl da bağırırdı! Üstelik bağırırken yanlarında başkalarının olup olmadığına da aldırmazdı. Ama dedesi kendisini savunacağı yerde Orozkul'un yaptıklarına sessizce katlanır, hatta ormanda onun işlerini bile görürdü. Yalnız harıl harıl çalışmakla kalsa gene iyi. Orozkul eve körkütük sarhoş döndüğü zamanlar utanmaz herifin suratına tüküreyim demez; hemen koşup atından indirir, alıp evine götürerek yatağına yatırır, üşüyüp hastalanmasın, başı ağrımasın diye gocuğunu üstüne örter, atının eyerini çıkardıktan sonra tımar eder, yemini verirdi. Kısır kızının yüzünden yapardı bütün bunları.«Neden bütün bunlar baba? En iyisi istediğin zaman doğurmak, istemediğin zaman doğurmamak değil midir?» Orozkul, kızını döverken dedemin içi sızlardı. Orozkul, kızının yerine onu dövse daha iyi ederdi... Bekey teyze çığlık attıkça üzüntüden kahrolurdu adamcağız. Başka ne yapabilirdi ki? Bazan kızını kurtarmak için atılırdı, ama bu sefer de nine dikilirdi karşısına; «Bırak, ne haltları varsa görsünler! Geçkin yaşında karışma bu işlere seni Karısı değil mi, ne isterse yapar.» - «Ama benim de kızım o.» - «Evlerimiz böyle yan yana değil de uzakta olsaydı ne yapacaktın? Dövüşü ayırmak için atına atlayıp gidecek mlydin her seferinde? Sonra kızını bundan böyle karı diye kim alır?»

«Sözünü ettiğim nine senin bildiğinden başkadır, sen onu tanımazsın. Öz ninem ölmüş benim, daha ben küçükken. Sonra bu nine gelmiş eve. Bizim oralarda hava durmadan değişir; bazan açıktır, bazan kapalı; bazan da yağmur, dolu yağar. Bu nine de öyledir işte. Az sonra ne yapacağını bilemezsin. Gülerken sinirlenlverir, aklına eseni yapar. Öfkelendiği zaman yanına yaklaşmaya gelmez. Dedemle ben o zaman hiç sesimizi çıkarmayız. Başkasının çocuğunu ne kadar yedirip içirirsen de sonunda hayrını görmezmişsin. Öyle diyor ninem. Oysa ben başkasının çocuğu değilim, baba. Dedemden hiç ayrılmadım. Yabancı olan ninemin kendisi, sonradan gelen o. Sonradan geldi, ama gene de yabancı ben oldum.

Kışın o denli çok kar yağar ki, ta benim göğsüme çıkar. dere tepe karla örtülür. Ormana giderken Orozkul'un kır atı Alabaş'a binmeli, çünkü karları yara yara ancak o geçebilir. Hele öyle bir rüzgâr eser ki, ayakta zor durulur. Gölde dalga çıktığı zaman senin gemin bir o yana, bir bu yana sallanır. İşte gölü dalgalandıran bizim San-Taş'ın rüzgârıdır. Dedem anlatırdı da, bir zamanlar düşmanlar ülkemizi ele geçirmek istemişler. Fakat San-Taş dağlarından öyle bir fırtına kopmuş ki, kimse atının üstünde duramaz olmuş. O zaman yere atlayarak yürümeyi denemişler, ama yürümek bile olanaksızmış, fırtına taşları alıp alıp yüzlerine fırlatıyormuş. Adamlar ne yapsınlar, sırtlarını rüzgâra dönmek zorunda kalmışlar. Bu sefer de fırtına onları arkalarından iterek Isık-Göl'den sürmüş çıkarmış. İşte böyledir San-Taş'ın rüzgârı, gelgelelim bize bir şey olmuyor. Bizim oralardan kopar bu rüzgâr, kış boyunca ırmağın ötesindeki koca orman uğuldar, ağaçlardan iniltiler gelir. İnsan bunları dinledikçe tüyleri ürperir.

Kışın ormanda pek iş yoktur, bizim oralar ıpıssızdır. Ama yazın bütün göçebeler yaylaya çıkar. Sürülerin, yılkıların büyük çayırlıkta gecelemeleri öyle hoşuma gider kil Bir gün sonra kalkıp yaylaya çıkarlarsa da birlikte iyi bir gece geçirmiş oluruz. Çobanların çoluk çocukları kamyonlarla gelir arkalarından;

kapları kacakları, çadırları hep bu kamyonların içindedir. Yaylaya konakladıkları zaman dedemle biz çadırlarına ahbaplığa gideriz. Herkesin eli sıkılır, ben de el sıkarım. Dedem önce küçüklerin ellerini uzatmaları gerektiğini söyler. Elini önce uzatmayan karşısındakini saymıyor demekmiş. Sonra, karşılaşılan her yedi kişiden biri peygamber olabilirmiş. Çok akıllı, iyi bir adamdır dedem. İnsan bir kere peygamber eli sıktı mı, yaşam boyunca talih yüzüne gülermiş. Ben de şöyle söylerim: «Peygamber olan neden kendini açığa çıkarmaz, dede? Herkes onu tanısa da elini sıksa iyi olmaz mı?» Dedem güler. «İşin püf noktası da burada ya! Peygamber olan peygamberliğini bilmez ki! O da hepimiz gibi bir insandır. Yalnız haydutlar bilirler haydutluklarını.» Dedemin ne dediğini pek anlamıyorum, ama utana sıkıla karşılaştığım her insanın elini sıkarım.

Fakat dedemle birlikte çayırlığa gittiğimizde bütün utanmam geçiyor.

«Babalarımızın, dedelerimizin yaylağına hoş geldiniz, bizlere safalar getirdiniz! Canınız sağ, hayvanlarınız iyi mi? Çoluk çocuğunuzun da afiyetleri yerindedir inşallah!» diye başlar dedem. Ben yalnız ellerini sıkarım. Dedemi hepsi tanırlar, dedem de onları. İnsanlarla konuşmaktan hoşlanır. Herkesin hatırını sorduktan sonra onlara da buradaki yaşantımızı anlatır. Ama ben göçebelerin çocuklarıyla ne konuşacağımı bilmem. Sonra saklambaç oynamaya, savaş oyunu oynamaya kendimizi bir kaptırdık mı canım onlardan ayrılmak istemez. Keşke her zaman yaz olsa da çocuklarla çayırlıkta oynayabilsem!

Biz oyun oynarken ateşler yakılır. Babacığım, sanıyor musun, bu ateşlerden bütün otlak aydınlanır? Hayır! Yalnız ateşin çevresi biraz aydınlanır, daha ötesi eskisinden de karanlıktır. Biz çocuklar savaş oyunu oynarken karanlığa gizlenir, sonra birden saldırıya geçeriz. Tıpkı sinemadaki gibi. Aramızdan biri komutan olur, herkes onun sözünü dinler. Komutan olmak iyi bir şeydir.

Sonra ay dağların üstünden yükselir. Ayışığında oynamak

daha hoştur, ama dedem beni eve götürür. Çayırdan, fundalıktan geçerek eve döneriz. Koyunlar sessizce geviş getirirlerken atlar otlar. Birisi uzun bir türkü tutturur, yaşlı ya da genç bir çobandır bu. Dedem beni durdurur hemen: «Bak, dinle! Böyle türküyü duyamazsın her zaman!» der. Durur, dinleriz. Dedem içini çekerek başını sallar.

Dedem anlatmıştı, bir zamanlar hanın biri başka bir hanı tutsak almış. Han tutsağına: «İstersen benim kölem olarak yaşayabilirsin,» demiş. «Ama kölem olmak istemezsen en büyük dileğini yerine getirdikten sonra öldüreceğim seni.» Tutsak han düşünmüş, düşünmüş ve şu karşılığı vermiş: «Ben köle olarak yaşayamam. Onun için memleketimden herhangi bir çobanı çağırın gelsin.» — «Ne yapacaksın çobanı?» demiş öteki han. «Ne mi yapacağım? Ölmeden önce son bir kez daha memleketimin türküsünü dinleyeceğim.» İşte böyle... Dedem, «İnsan memleketinin bir türküsü için canını verebilir» der. Böylelerinin nasıl kimseler olduklarını görmeli insan. Kimbilir belki bunlar yalnız kentlerde yaşarlar.

Dedem çobanların türküsünü dinlerken, «Görüyorsun, ne türkü değil mi?» diye fısıldar.

Nedendir bilmem, dedeme birden çok acırım. Onu ne denli seviyor olmalıyım ki, içimden ağlamak gelir.

Sabah erkenden kalkınca çayırlık ıpıssızdır. Atları, koyunları yaz boyu kalmak üzere yaylaya sürmüşlerdir. Gidenlerin peşinden yenileri, öteki çiftliklerin göçerleri gelirler. Gündüz gelenler çayırda hiç duraklamazlar. Dedemle birlikte gelenleri karşılamaya çıkarız. Dedem insanlarla hoş-beş etmekten zevk alır, ben de ondan görüp alıştım. Belki ilerde bir gün çayırlıkta bir peygamberin elini sıkarım...

Kışın Orozkul enişte ile Bekey teyzem doktora görünmeye kente giderler. Doktor dertlerine bir çare bulabilirmiş, verilen ilâçlarla çocuklarının olacağına inanıyorlar. Nine onlara hep yatıra gitmelerini salık verir. Yatır dağların ötesinde, uzakta, pamuk yetiştirilen bir ülkedeymiş. Orası dümdüz bir ovaymış,

ama Süleyman tepesi denilen bir dağ varmış ovanın ortasında. Eğer bu dağın eteğinde bir kara koyun kesilir, sonra tepeye doğru tırmanırken her adımda Tanrı'ya dua edilirse Tanrı dualarını kabul eder, çocuk verebilirmiş. Bekey teyzem Süleyman tepesine gitmeyi çok istiyor. Gelgelelim Orozkul eniştenin pek gönlü yok. Uzakmış, parası yetmezmiş. Oraya ancak uçakla dağları aştıktan sonra gidilebilirmiş. Sonra uçağa binmek için de çok yol gitmek gerekiyormuş, hepsi çok paraya bakarmış.

Bekey teyzemler kente gidince bizim evler ıpıssız kalır. Gece daha bir karanlık, daha bir soğuktur; fırtına daha bir acı eser. Böyle gecelerde koca koca dağlar korkuyla bir araya gelerek pencerelerin aydınlığına, bizlere doğru sokulurlar. Bu görüntüden hem korku, hem de sevinç duyarım. O sırada bir dev olmak, sırtıma kürkümü giydikten sonra dışarı çıkarak: «Ey, dağlar, korkmayın; ben buradayım!» diye bağırmak gelir içimden. «Benim ne rüzgârdan, ne karanlıktan, ne de tipiden korkum var! Öyleyse siz de korkusuzca durun yerlerinizde, birbirinize girmeyin!» Sonra karları tepeleye tepeleye ırmağa inmek, ırmağı bir adımda geçerek ormana dalmak isterim. Çünkü ormandaki ağaçlar da korku içindedirler; ıpıssız ormanda ne arayanları vardır, ne soranları. Yerlerinden ayrılamadıkları için de çıplak gövdeleriyle buz gibi ayazda üşürler. Ağaççıklar korkmasınlar diye ormanda dolaşarak her birinin gövdesine teker teker dokunmak isterim. İşte baharda yeşermeyen ağaçlar kışın korkudan donup kalmış olanlardır. Kuruyanları odun diye keseriz.

Bütün bunları dedem bana masal anlatırken düşünürüm. Çok masal bilir dedem, masalların kimisi öyle gülünç ki! Hele obur kurdun yediği parmak çocuk Çıpalak masalı pek hoş. Çıpalak bir yaprağın altında yatarken önce otlayan bir deveye yem olur. Develer ne yediklerini bilmezlermiş çünkü. Bunun üzerine Çıpalak bağırıp çağırmaya, yardım istemeye başlar. Dedesiyle ninesi Çıpalak'ı kurtarmak için deveyi kesmek zorunda kalırlar. Ama aptal kurdun başına gelenler daha da kötüdür.

Oburluk edip Çıpalak'ı yuttuğu için sonradan çok pişman olur boz canavar. Parmak çocukla ilk karşılaştığı zaman şaşar kalır: «Hey, böcek misin nesin sen? Ayaklarımın altında dolaşıp durma! Yoksa seni bir lokmada yutarım!» der. Çıpalak da ona, «Kurt, beni yeme, yersen seni köpek yaparım ha!» karşılığını verir. Kurt buna kahkahayla güler! «Kah-kah-kah! Kurdun köpek olduğu duyulmuş mu hiç? Küstahlık ettiğin için seni bir yiyeyim de gör!» Kurt böyle söyleyerek parmak çocuğu yutuverir, ondan sonra da unutur. Yuttuğunu unutur ama başı da belâdan kurtulmaz. Ne zaman bir koyun sürüsüne yaklaşacak olsa Çıpalak karnından bağırmaya başlar: «Hey, çobanlar, kalkın! Ben bozkurt geldim, koyunlarınızı yiyeceğim!» Kurt ne edeceğini bilemez; kendi kendini ısırır, yere yatar, yuvarlanır. Ama Çıpalak durmadan bağırır: «Hey, çobanlar, koşun burayal Soparalarınızı alın, dövün beni!» Sopayı kapan kurdun üzerine yürür, kurdun kaçmaktan başka kurtuluş yolu yoktur. Kurt kaçar, çobanlar kovalar. Kurt bir yandan aptal aptal bağırır: «Yetişin! Vurun!» Boz canavar çobanlardan paçayı kurtarır, ama ağlanacak bir durumdadır. Nereye gitse Çıpalak onu ele verir. Her yerde sopa yemekte, alayla karşılanmaktadır. Zavallı kurt açlıktan bir deri, bir kemik kalır. Bir gün boz canavar dişlerini birbirine vurarak kendi kendine; «Nedir benim bu çektiklerim?» diye homurdanmaya başlar. «Ne diye gittiğim her yerde belayı kendim çağırıyorum? Yoksa yaşlandıkça aklımı mı oynatıyorum?» O sırada Çıpalak karnından şöyle fısıldar: «Taşmat'ın sürüsüne koş, yağlı yağlı koyunlar var. Baymat'ın sürüsüne koş, çoban köpeklerinin kulağı sağırdır. Ermat'ın sürüsüne koş, çobanlarının hepsi uyuyor.» Fakat kurt yerinden kıpırdamaz; «Hayır, artık hiçbir yere adımımı atmam. En iyisi gideyim de birinin köpeği olayım...» diye söylenir.

Hoş masal değil mi, babacığım? Dedemin daha bir nice masalı vardırl Kimi üzücüdür, kimisi acıklı. İnsan dinledikçe gözleri yaşarır. Ama ben bunlardan en çok Boynuzlu Geyik Ana masalını severim. Dedem, Isık-Göl çevresinde yaşayan

herkesin bu masalı bilmesi gerektiğini söyler. Bilmeyene günah yazılırmış. Bu masalı sen de biliyor musun, baba? Dedem masalda anlatılanların hepsinin doğru olduğunu söylüyor. Bir zamanlar olmuş bu şeyler. Biz hepimiz Boynuzlu Geyik Ana'nın çocuklarıymışız.

İşte bizim kış yaşantımız böyle geçer. Kış çok uzun sürer bizim oralarda. Hani dedemin masalları da olmasa, şu kış günleri çekilecek gibi değil...

Ama baharla birlikte her şey değişir. Çobanlar gene yaylalara çıkmaya başlarlar. Dağlar gene gençleşir. Yalnız ırmağın ötesine kimseyi sokmayız biz, işte bunun için gelip orman kıyısına yerleşmişiz. Ormanlarda ağaçtan başka bir şey yoktur. Ağaçlardan bir dal bile kırdırmayız. Bizim oraya bir keresinde bilginler bile geldi. İkisi pantolon giymiş kadındı, birisi yaşlı, birisi genç iki de adam... Genç olanı ötekilerin öğrencisiymiş. Bizimle birlikte tam bir ay kaldılar; ot, yaprak, dal topladılar. Dediklerine göre yeryüzünde San-Taş'taki gibi orman az kalmış, hatta gittikçe de tükeniyormuş. Bunun için ormandaki her ağacı korumamızı istediler.

Oysa ben dedemin ağaçları acıdığı için koruduğunu sanırdım. Orozkul kereste için sağa sola cam ağacı dağıttığı zaman dedem çok kızar...»

3

Beyaz gemi gittikçe uzaklaşıyordu, şimdi dürbünde bacalar bile seçilmez olmuştu. Az sonra bütün bütüne gözden kaybolacaktı. Çocuğa kalan, babasının gemisinde geçen yolculuğunun sonunu düşünmekti. Gelgelelim bir türlü sonunu iyi getiremiyordu. Balığa dönüşü, ırmaktan yüzerek göle geçişi, beyaz gemiyle karşılaşması, babasıyla buluşması, babasına bü-

tün bildiklerini anlatması birbiri ardından gözünün önünde canlanmıştı, ama bundan sonrasını düşünemiyordu. Diyelim sahil görünmeye başladı, vapur iskeleye yanaştı, gemide çalışanlar kıyıya çıkarak evlerine dağıldılar... Ya bundan sonrası? Babası da evine gitmeyecek mi? Karısı, iki çocuğu onu iskelede beklemiyorlar mı? Peki, kendisi ne yapacak? Babasıyla gidecek mi? Bakalım alacak mı onu babası yanına? Alsa bile karısı ona sormaz mı, «Bu kimin çocuğu, nerden geliyor, neden geliyor?» diye. Hayır hayır babasıyla gitmese daha iyi...

Bu arada beyaz gemi gitgide küçülerek ufacık bir nokta haline geldi. Güneş iyice suya eğilmişti. Gölün yüzeyi kırmızımor bir parıltıyla gözleri kamaştırıyordu dürbünden bakarken.

İşte gemi gözden kayboldu, beyaz gemi masalı da böylece son buldu. Artık eve dönme zamanı gelmişti.

Çocuk yerden çantasını aldı, dürbününü koltuğunun altına sıkıştırdı. Ondan sonra bayır aşağı yılan gibi kıvrıla kıvrıla inmeye başladı. Eve yaklaştıkça tasası artıyordu. Dananın gevelediği çamaşırdan dolayı nineye ne yanıt verecekti? Aklına, alacağı cezadan başka bir şey gelmiyordu. Kendini bütün bütüne korkuya kaptırmamak için çantasıyla konuşmaya başladı: «Hadi, çok korkma! Nasıl olsa biraz azar işiteceğiz. Ama bunda benim suçum yoktur ki! Dananın kaçtığını nerden bilecektim ben? Belki enseme birkaç tokat yerim. Ne yapalım, katlanacağız buna da. Ama seni yere atarlarsa korkma, e mi? Çantasın sen, bir yerin kırılmaz. Ancak ninenin eline dürbün geçerse sağlam yeri kalmaz. Onun için önce dürbünü samanlığa saklayalım, ondan sonra eve gideriz...»

Söylediği gibi de yaptı. Evden içeri girerken, korkudan ödü patlıyordu.

Ne var ki, evin içi ıpıssızdı. Avluda da kimsecikler yoktu. Bu sessizliğe bakılırsa buraların terkedildiği sanılırdı. Oysa kocası, Bekey teyzeyi dövdüğü için sessizdi ortalık. Zavallı Momun kuduran güveyini yatıştırmak için bir sürü dil dökmüş, yalvarıp yakarmış, vurmaması için kolunu tutmuş, fakat kızının

alçakçasına dövülerek ağzının burnunun kırılmasına, acıyla bas bas bağırmasına engel olamamıştı. Adamcağız kızına edilen bu ağır sövgüleri işittikçe kahroluyordu. Kızının ne dölsüz kaltaklığı kalmıştı, ne de kısır kancık eşekliği... Kadıncağız çığlık üstüne çığlık atarken bir yandan da yazgısına lanet okuyordu: «Tanrı beni dölsüz bıraktıysa bunda benim suçum ne? Başka kadınlar köpek gibi enciklerlerken ben ne diye kısır oluyor, çocuk doğuramıyorum? Ne günahım vardı da bana böyle yaşam verdi felek? Hayır, yaşamak istemiyorum! Hadi, öldür beni, canavar herifi Ne duruyorsun, döv daha, dövl..»

Bir köşeye çekilen ihtiyar Momun oturduğu yerde derin derin göğüs geçiriyordu. Yüzü sapsarıydı, dizlerinin üstüne koyduğu elleri tir tir titriyordu, gözlerini yummuştu.

Torunu gelince Momun gözlerini bir an açtı, fakat ona bir şey söylemeden gene düşüncelere daldı. Nine yoktu evde. Bekey'le kocasının aralarını bulmak, kırılan kabı kacağı toplayıp eve çeki düzen vermek için onlara gitmişti. Nine hep böyledir işte; Orozkul enişte karısını döverken ne kendisi karışır, ne de dedeyi karıştırır, fakat kavga bitince iki tarafı yatıştırarak barıştırmaya uğraşır. Eh, bu kadarına da şükürl..

Oğlan herkesten çok dedesine acıyordu. Böyle zamanlarda sanki canını teslim edecekmiş gibi olurdu zavallıcık. Hep bir köşeye çekilir, kimsenin gözüne görünmeden içine kapanırdı. Onun bu sırada neler düşündüğünü kim nerden bilecekti? Oysa artık yaşlanıp çöktüğünü, tek oğlunun da savaşta yitip gittiğini kara kara düşünürdü Momun. Artık onu ne tanıyan vardı, ne de anımsayan. Eğer aslan gibi oğlu yaşasaydı, herhalde yaşamının alacağı biçim böyle olmazdı. Sonra birlikte bir ömür geçirdikleri karısının ölümünü anımsardı. Ona en çok dokunan da kızlarının yazgılarının kötü çıkmasıydı. Küçük kızı başına bir oğlan sararak kente kaçmıştı; şimdi orada, yeni ailesiyle daracık bir odada yaşıyordu. İkincisi ise her gün Orozkul'la çekişmekteydi. Bu kızı, uğrunda bütün sıkıntılara göğüs geren Momun gibi bir baba yanında bulunmasına karşın, anne ola-

mamanın verdiği mutsuzluk içinde kıvranıp duruyordu... Yıllar var ki, bu dayanılmaz yaşamı Orozkul gibi bir kocayla birlikte sürüklemekteydi. Aslında kokuşmuş bir yaşamdı bu, ama başka ne yapabilirdi ki! Babası yaşlanmıştı, bir ayağı mezarda sayılırdı; bir gün ansızın ölüverse dertli başıyla nereye giderdi?

Çocuk tabağındaki yoğurdu çabuk çabuk kaşıkladı, ekmeğini yedikten sonra pencerenin dibine sindi. Dedesini rahatsız etmek istemediği için lambayı yakmıyordu. Adamcağız düşünceleriyle başbaşa kalsındı.

Aslında onun da kafasında bir sürü düşünce vardı. Bekey teyzenin kocasına votka almasını anlamıyordu bir türlü. Kulağına yumruğu yiyordu, ama gene de yarım litre votka şişesini önüne koymaktan geri durmuyordu.

Ah, yok muydu ya o Bekey Teyzesi! Kocası kaç kere canını çıkartıncaya değin dayak attığı halde gene de bağışlamıştı onu. Peki, dedesi de aynı şeyi yapmıyor muydu? Ne diye bağışlarlardı bu bir işe yaramaz, ciğeri beş para etmez herifi? Onun gibi bir adam yaşamasındı daha iyi. İşlerini onsuz da yürütürlerdi.

Orozkul'a ne denli kızmış olacak ki, bir çocuğun düş gücüyle ona hak ettiği cezayı düşünmeye başladı. Hep birden adamın üstüne çullanıyorlar; iri, şişko, pis herifi ırmağa sürüklüyorlar; sonra da ite kaka akıntının ortasına götürüyorlardı: Orozkul yalvarıp yakarıyor, Bekey teyzenin, dedesinin ellerine sarılıyordu. Çünkü balık olamıyordu kendisi gibi...

Çocuk bu düşlerle biraz olsun avundu. Hatta eniştesinin suyun içinde debelenişini, kadife şapkasının yanıbaşında suyun üstünde yüzüşünü düşündükçe neşesi bile geldi.

Ne yazık, büyükler hiç de hak ettiği biçimde davranmıyorlardı bu adama! Bütün davranışları tam onun düşündüğünün tersiydi. Orozkul içip içip eve dönünce sanki hiç bir şey olmamış gibi karşılıyorlardı. Dedesi hemen koşup atını alıyor, teyzesi semaveri yakıyordu. Berikinin bundan koltukları kabarmasın da ne yapsın?

Önce kederinden ağlıyor, acı acı sızlanıyordu. Değil mi ki, yüzüne bile bakmadığımız adamların istedikleri kadar çocukları vardı! Kiminin, beş, hatta kimisinin on... Orozkul'un onlardan nesi eksikti? Herhangi bir başarısızlığı görülmüş müydü? Var mıydı görevinde bir aksak tarafı? Bugüne bugün kesimi yasak ormanın koskoca koruyucusuydu. Çingenelerin bile dizi dizi çocukları oluyordu, hatta başlarına belâydı çocuklar. Adısanı bilinmeyen, saygı görmeyen bir adam mıydı o? Ne gezer, her şeyi vardı, her işin üstesinden gelirdi. Elinde kamçı, gümüş eyerli atının üstünde kurula kurula giderken her yerde saygıyla karşılanırdı. Yaşıtları oğullarının düğünlerini yaparlarken o ne diye boş duruyordu? Neden onun da bir oğlu olmasın, yeryüzünde dölsüz kalsındı?

Bekey teyze, iki gözü iki çeşme, sağa-sola koşturur, kocasına yaranmaya çalışırdı, bu arada sakladığı içki şişesi çıkardı ortaya, kederinden biraz da kendisi içerdi. Derken Orozkul azdıkça azar, sonunda bütün hıncını karısından alırdı. Fakat gene de bağışlardı Bekey teyze onu, dede bile bütün yapılanları unuturdu. Orozkul'a kimse sataşmak istemezdi nedense. Sabahleyin yüzü-gözü çürük içinde kalkan Bekey teyze hemen semaveri yakmaya koyulurdu. Dede güveyinin yulafla yemlediği atını eyerleyip hazırlardı. Kahvaltısını yapan Orozkul tekrar atına kurulurdu; evinin efendisi, San-Taş ormanlarının amiri gene oydu. Kimse Orozkul'un tam ırmağa atılacak bir adam olduğunun farkına varmıyordu...

Hava kararırdı, akşam oldu.

Çocuğa ilkokul çantasının alındığı gün yavaş yavaş sona eriyordu.

Çocuk yatmaya hazırlanırken bir türlü çantasını koyacak yer bulamamıştı. En sonunda onu başucuna koymaya karar verdi. Oğlancağız sınıfının yarısının aynı cins çantayı taşıyacağını nerden bilecekti? Bunu sonra öğrenirdi, ama çantası onun için gene de ötekilerden ayrı, özel bir çanta olarak kalacaktı. Küçük yaşantısında onu yeni yeni olayların beklediğini, ilerde

bir gün kimsiz kimsesiz, yalnız çantasıyla kalacağını da bilmiyordu daha. Bütün bunlara sebep pek sevdiği Boynuzlu Geyik Ana masalı olacaktı...

O akşam bu masalı bir kez daha dinlemeyi öyle canı istiyordu ki!.. Momun dedesi bu masalı pek güzel anlatırdı doğrusu. Sanki her şeyi kendi gözleriyle görmüş gibi, konuşurken ağlar-sızlar, içini çeker, birilerine yalvarır, kendi dünyasına dalar giderdi.

Fakat dedesini rahatsız etmek istemiyordu, her halde şimdi masalı düşünecek durumda değildi. Çantasına dönerek, «Ondan, başka bir sefere dinleriz,» dedi. «Şimdi sana Boynuzlu Geyik Ana masalını ben anlatayım. Ben de tıpkı dedem gibi güzel anlatırım. Hem öyle alçak sesle anlatacağım ki, senden başka kimse duymayacak. Bu masalı anlatırken sanki her şey gözünün önünde canlanır. Dedem masalda geçenlerin doğru olduğunu söyler. Masalda anlatılanların hepsi olmuş...»

4

Çok eskiden geçmiş bu olay. Yeryüzünde ormanların otlardan, ülkemizde de göllerin karalardan fazla olduğu çok eski zamanlarda geniş, suyu soğuk bir nehrin kıyısında Kırgız oymağı yaşarmış. Enesay derlermiş bu nehre; çok çok uzaklarda, Sibiryadan akar gidermiş. Oraya atla üç yıl üç ayda varılırmış. Şimdi Yenisey'miş adı, o zamanlar Enesay derlermiş ona, türküsü de şöyleymiş:

Senden geniş nehir var mı, Enesay?
Senden yakın yurt var mı, Enesay?
Senden büyük dert var mı, Enesay?
Sendeki gibi özgürlük var mı, Enesay?

Senden geniş nehir yok, Enesay.
Senden yakın yurt yok, Enesay.
Senden büyük dert yok, Enesay.
Sendeki gibi özgürlük yok, Enesay.

İşte böyle bir nehirmiş Enesay.

Enesay'ın çevresinde çeşitli uluslar yaşarmış o zamanlar. Birbirleriyle anlaşamadıkları için günleri hep savaşla, kavgayla geçermiş. Kırgız oymağının sağında-solunda da bir sürü düşmanı varmış. Bir gün biri saldırırmış Kırgızlara, bir gün ötekisi. Bazan da Kırgızlar akına çıkarlarmış düşmanlarına karşı. Sürüler kaçırılır, evler yakılır, insanlar öldürülürmüş. Dönem öyle bir dönemmiş işte, gücü gücü yeteni tepelermiş. Kimse kimsenin gözünün yaşına bakmaz ellerine geçirdikleri yabancının canını alırlarmış. Sonunda öyle bir zaman gelmiş ki, ekin ekecek, hayvan yetiştirecek, ava çıkacak erkek kalmamış; çapulculukla geçinmek herkesin kolayına gelmeye başlamış. Basıyorlar, öldürüyorlar, yağmalıyorlarmış. Dökülen kanlar gene kanla temizleniyor, kıyılan canların karşılığında can isteniyormuş. İnsanların öç alma istekleri kabardıkça kabarmış, gözleri kandan başka bir şey görmez olmuş. Artık düşmanı düşmandan ayıracak, arabuluculuk yapacak kimse de kalmamış. Düşmanını apansız basan, yabancı bir ulusu son bireyine varana değin kıran, malını, hayvanını ele geçirenler akıllı, becerikli sayılmaya başlamışlar.

Bir gün ormanda bir kuş türemiş. Geceleri şafak sökene dek daldan dala konan bu garip kuş acı acı öter, ağlamaklı bir insan sesiyle: «Başınıza büyük bir belâ gelecek! Başınıza büyük bir belâ gelecek!» diye bağırırmış. Nitekim beklenen belâ fazla gecikmemiş.

O gün Kırgız ulusu yaşlı başbuğlarını gömme hazırlığı içindeymiş. Oymağını uzun yıllar yöneten bahadır Külçe pek çok sefer düzenlemiş, savaşlarda at oynatmış. Ne var ki, bütün çarpışmalardan sağ çıktığı halde sonunda eceline yenik düş-

müş. Soydaşları iki gün hakanlarının yasını tutup ölümüne pek çok göz yaşı döktükten sonra üçüncü gün gömmeye karar vermişler. Eski geleneklere göre başbuğ son yolculuğunda Enesay'ın kıyısı boyunca yarlardan, uçurumlardan omuzlar üzerinde taşınır, ruhunun ana nehirle vedalaşması için yükseklerden geçirilirmiş. Ölenin ruhu bu sırada ene: ana, say: su, «ana nehir.» demek olan Enesay'ın türküsünü son bir kez söylermiş:

Senden geniş nehir var mı, Enesay?
Senden yakın yurt var mı, Enesay?
Senden büyük dert var mı, Enesay?
Sendeki gibi özgürlük var mı, Enesay?

Senden geniş nehir yok, Enesay.
Senden yakın yurt yok, Enesay.
Senden büyük dert yok, Enesay.
Sendeki gibi özgürlük yok, Enesay.

Mezar çukurunun yanındaki toprak yığını üstüne çıkıp hakanı eller üzerinde havaya kaldırarak dünyanın dört bir yanını göstermek gerekiyormuş. «İşte senin nehrin; işte göğün, toprağın! Seninle aynı kökten gelen insanlar işte! Huzur içinde uyu! Seni geçirmeye geldik hepimiz!» Ataların anısına dikilmiş taştan bir anıt varmış hakanın başucunda.

Ölüyü gömme günü bütün oymağın çadırları nehir boyunca dizilmişlerdi. Böylece başbuğlarını gömmeye götürürlerken onunla herkes eşiğinin önünde vadalaşacak, hıçkıra hıçkıra ağlarlarken yas bayrağını yerlere kadar eğeceklerdi. Başbuğlarının ölüsü mezara varana değin her çadırın önünde aynı tören yapılacak, herkes gözyaşı dökecek, ağıt söyleyecekti.

Son gün bütün hazırlıklar bittiği zaman güneş yavaş yavaş olağan yolculuğuna çıkıyordu. At kuyruğu bağlanmış tuğlar, ulu hakanın savaş zırhı, kalkanı, mızrağı çıkarılmıştı. Borazanlar savaş borularını öttürmek, davulcular köslerini gümbürdetmek

için bekliyorlardı. Çalınan marşlardan yer-gök inleyecek, bulut gibi kuş sürüleri çığlık çığlığa gökyüzünde dönecek, ürken yabanıl hayvanlar böğürerek ormanın sık yerlerine kaçışacak, otlar, böcekler pusacak, dağlar yankılanarak korkuyla irkilecekler-di. Hıçkırıklar arasında hakanları Külçe'ye ağıt yakacak ağıtçılar saçlarını dağıtmışlardı. Ulu başbuğlarının tabutunu omuzlarına alacak yiğitler bir dizlerini yere koymuşlardı. Herkes yolcuyu uğurlamak için bekleşiyordu. Kurbanlık dokuz kısrak, dokuz tosun, dokuz tane koyun kesilmek üzere bir düzlükte duruyordu.

İşte ne olduysa bu sırada oldu. Enesay ulusları birbirleriyle ne denli kanlı-bıçaklı olurlarsa olsunlar, hakanlarını gömme törenlerinde komşularına baskın yapmazlar, akına kalkışmazlardı. Oysa derin acıya gömülmüş Kırgızlar'ın ordugâhını daha şafak sökmeden kuşatan düşman kuvvetleri pusularından çıkarak ansızın bastırdılar. Hiçbir Kırgız atına binecek, kılıcını kuşanacak fırsat bulamadı. Böylece beklenmedik bir kırım başladı. Tek canlı bırakılmaksızın öldürülüyordu. Düşmanın amacı savaşkan Kırgız ulusunu bir çırpıda ortadan kaldırmaktı. Kalleşliklerini kimse öğrenmesin, öç alacak insan kalmasın, geçmişin izleri zamanla kumlar altında kaybolsun gitsin istiyorlardı.

İnsanı dünyaya getirip yetiştirmek zordur ama, öldürmek de o derece kolaydır. Kırgızlar'ın bir bölümü kılıçtan geçirilerek kanlar içinde yerlere serilmişti. Kalanlar da canlarını kurtarmak için kendilerini Enesay'a atarak derin sulara gömüldüler. Nehir boyunca yarların, uçurumların kenarlarına kurulmuş yüzlerce Kırgız çadırı alev alev yanıyordu. Kimse kaçamamış, tek canını kurtaran çıkmamış, her şey yakılıp yıkılmıştı. Ölenlerin cesetleri Enesay'ın sarp yamaçlarından suya atılıyordu. Düşmanlar zafer sarhoşluğu içinde; «Bu topraklar artık bizim!» diye bağırıyorlardı.

Zengin ganimetlerle uzaklaşan düşmanlar ormandan bir oğlanla bir kız çocuğunun döndüğünü farketmemişlerdl. Anne-

lerinin-babalarının sözünü dinlemeyen bu iki yaramaz, ağaç kabuğu toplayıp sepet örmek için gizlice yakın ormana gitmişlerdi. Fakat oyuna dalarak uzaklaştıkça uzaklaştılar. Savaşın gürültüsünü, çığlıkları duyup geriye döndükleri zaman ne babalarını sağ buldular, ne annelerini, ne de kardeşlerini... Yavrucaklar bir anda kimsiz-kimsesiz kalmışlardı. Bunun üzerine ağlaşarak kül yığınından kül yığınına atıldılarsa da, canlı bir kimseye rastlayamadılar. Soysuz sopsuz, hem öksüz, hem de yetimdiler şimdi. Uzaklarda bir toz bulutunun yükseldiğini gördüler o sırada. Kanlı çarpışmalardan sonra ele geçirdikleri, koyun, sığır sürülerini, at yılkılarını götüren düşmanlardı bunlar.

Çocuklar hemen gidenlerin ardına düştüler. Ağlaya- bağıra amansız düşmanın ardından yetişmeye çalışıyorlardı. Katillerden gizlenecekleri yerde, gene onların kucaklarına atılacaklardı. Parmak kadar çocuklar başka ne yapabilirlerdi ki! Yakılıp yıkılan uğursuz yerlerden uzaklaşmaktı bütün istedikleri. El ele tutuşmuşlardı; durmadan koşuyorlar, kendilerini de almaları için yalvarıyorlardı. Fakat bütün çığlıkları; at kişnemeleri, nal sesleri, sürülerin uğultusu arasında kaybolup gidiyordu.

Yavrucaklar ne denli yırtındılarsa da gidenlere yetişemediler, büyük bir umutsuzluk içinde oldukları yere yığılıp kaldılar. Korkudan ne çevrelerine bakıyorlar, ne de kımıldayabiliyorlardı. Sonra yavaş yavaş derin bir uykuya daldılar.

Boşu boşuna, «Öksüzün talihi açık olur» dememişler. Geceyi esenlikle geçirmişler, kurda- kuşa yem olmadan sabahı bulmuşlardı. Gözlerini açtıkları zaman güneş doğmuştu, cıvıl cıvıl kuşlar ötüyordu. Bunun üzerine yerlerinden doğrularak gene yola koyuldular. Yol boyunca yemişler, kökler toplayarak, üç gün üç gece yürüdükten sonra bir dağın tepesine vardılar. Bir de baktılar ki, aşağıda yeşil çayırların üstünde büyük bir şölen veriliyor. Kurulan çadırların, yakılan ateşlerin, toplanan insanların sayısı belirsizdi. Kızlar türkü söyleyerek salıncaklarda sallanıyorlardı. Pehlivanlar karakuş gibi dalıyorlar, seyir-

cileri eğlendirmek için birbirlerini yerden yere çalıyorlardı. Zaferlerini kutlayan düşmanlardan başkası değildi bunlar.

Kızla oğlan bir süre kararsızlık içinde beklediler. Fakat burunlarına gelen kızarmış et, taze ekmek, yaban soğanı kokusu dayanılacak gibi değildi.

Sonunda daha fazla duramadılar ve dağdan aşağıya indiler. Şölene katılanlar yeni gelenleri görünce çevrelerini kuşatarak şaşkınlık içinde sormaya başladılar:

— Kimsiniz siz? Nerden geliyorsunuz?

— Karnımız aç bizim. Bize yiyecek verin.

Konuşmalardan gelenlerin kim olduğu ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine bir bağırıp çağırışmadır, bir gürültüdür koptu. Son düşman tohumlarını hemen öldürmek mi, yoksa hana götürmek mi gerektiğini tartışmaya başlamışlardı. Onlar böyle tartışadursunlar yufka yürekli bir kadın çocukların ellerine birer parça haşlanmış at eti tutuşturdu. Yavrucakları yaka paça hanın yanına sürüklerlerken onlar hâlâ yiyecekleri ellerinden bırakmıyorlardı. Önünde gümüş baltalı muhafızların nöbet tuttuğu, kırmızı atlastan yüksek bir otağa doğru yürüdüler. Bilinmeyen bir yerden Kırgız soyundan iki çocuğun geldiği haberi bir anda bütün ordugâha yayılmıştı. Kimse bundan bir şey anlamıyordu. Oyunlarını, şölenlerini bırakanlar yığın yığın hanlarının otağı önüne toplanıyorlardı. O sırada han başkomutanlarıyla birlikte kar gibi beyaz keçeler üzerinde oturmakta; bir yandan balla karışık kımız içerken, bir yandan da övgü dolu türküler dinlemekteydi. Adamları içeri girip de geliş nedenlerini açıklayınca hanın kanı beynine sıçradı. «Beni hangi cesaretle rahatsız ediyorsunuz? Kırgız soyunun topunu birden temizlemedik mi daha? Ben sizi Enesay topraklarının tek egemeni yapmadım mı? Ne diye korkup hepiniz birden karşımda toplandınız? Şunların parmak kadar çocuk olduğunu görmüyor musunuz? Hey, Çopur Nine, gel buraya!» Hem çopur, hem de topal olan yaşlı bir kadın kalabalığın önüne çıkınca han ona; «Al şunları, bir ormana götür de ne yaparsan yap! Ama Kırgız

soyu son bulsun, kimse adlarını-sanlarını işitmez olsun, bir daha bu isimde ırk kalmasın! Hadi, git yoluna, Çopur Nine, buyruğumu tez yerine getiresin!..» diye buyurdu.

Topal Çopur Nine kızla oğlanı ellerinden tuttu, ormanda uzun bir yol yürüdükten sonra Enesay'ın kıyısındaki uçurumlardan birine yaklaştılar. Topal Çopur Nine burada çocukları yarın kenarına yan yana dikti, onları aşağıya itmeden önce şunları söyledi:

— Ey, ulu nehir, Enesay! Koca bir dağ düşse derinliklerinde bir taş gibi kaybolur. Yüzyıllık çam gövdesi çöp benzeri, sularında sürüklenir. Sana göre iki kum tanesi kadar küçük şu insan yavrularını al koynuna! Artık yerleri yurtları yok bu çocukların, sana bunu ben mi söyleyeyim, Enesay? Yıldızlar insan olsa gökyüzüne sığmazlardı, balıklar insan olsa ırmaklarda, göllerde yer kalmazdı; sana bunu ben mi söyleyeyim. Enesay? Al şunları, götür götüreceğin yerel Çocuk saflıkları bozulmadan, vicdanları kirlenmeden, ruhları insanların bulaştığı kötülüklerle lekelenmeden, kendileri acı çekip başkalarına da çektirmeden gitsinler şu kokuşmuş dünyamızdan. Al götür şunları, al götür ulu Enesay!..

Oğlanla kız hıçkıra hıçkıra ağlıyorlardı. Uçurumun dibine bakmaya bile korkarlarken kim dinlerdi ninenin söylediklerini! Aşağıda dalgalar köpürüyor, dalgalar dalgaları peşinden kovalıyordu.

Çocukları uçuruma itmesi kolay olsun diye kollarını sıvayan Topal Çopur Nine;

— Hadi, yavrularım, son bir kez kucaklaşıp vedalaşın! dedi. Fakat, ne olur, beni de bağışlayın. Ne yapalım, yazgınız böyleymiş. Bilin, bu işi istediğim için yapmıyorum, hakkınızda böylesi hayırlıymış...

Nine konuşmasını bitirmişti ki, bir ses duyuldu yanlarından;

— Bekle, ey ulu kadın, bilge kadın! Masum çocukların kanına girme!

Topal Çopur Nine geriye dönüp baktı ki, ne görsün! Bunu söyleyen dişi bir geyik değil mi? Rengi ağız gibi beyaz, karnının altı deve yavrusu gibi boz tüylü bir dişi geyik... Güzel boynuzları güz ağaçları benzeri çatal çatal, dolgun memeleri süt annelerinin memeleri gibi gergin. İri gözleri hüzünle, sitemle dolu...

Topal Çopur Nine geyiğe dedi ki:

— Kimsin sen? Ne diye insanların diliyle konuşuyorsun?

— Ben bir anne geyiğim. İnsanların diliyle konuşmama gelince; beni anlamanı, söyleyeceklerimi dinlemeni istiyorum da ondan...

— Ne söyleyecekmişsin bakalım, geyik ana?

— Bırak çocukları ulu kadın, bilge kadın. Yalvarırım onları bana ver!

— Ne yapacaksın sen bu çocukları?

— İnsanlar bir çift yavrumu öldürdüler, onlar da benim yavrum olsunlar.

— Yoksa besleyip büyütmek mi istiyorsun?

— Evet, bilge kadın, besleyip büyüteceğim.

Topal Çopur Nine gülmeye başladı.

— Aklınla bin yaşa e mi, geyik ana! Bunların insan yavrusu olduğunu bilmiyor musun? Sonra büyüyünce senin yavrularını öldürmezler mi?

— Hayır, büyüyünce yavrularımı öldürmezler. Çünkü ben onlara analık edeceğim, onlar da benim çocuklarım olacaklar. Kardeş kardeşi öldürür mü hiç?

Topal Çopur Nine başını salladı.

— Öyle deme, geyik ana, sen insanoğlunu tanımazsın. Bırak orman hayvanlarını, birbirlerine acımaz bunlar. Sözlerimin doğruluğunu anlaman için öksüzleri sana verirdim, ama bir gün gelir, insanlar bunların canına da kıyarlar. Ne diye başına dert açıyorsun?

— Ben bu çocukları kimselerin arayıp bulamıyacağı bir yere götüreceğim. Acı onlara, ulu kadın, bilge kadın; onları ba-

na bırak... Memelerim süt dolu, sütüm çocuk istiyor, çocuk diye ağlıyor. Bu yavrulara iyi bir anne olacağım.

Topal Çopur Nine bir süre düşündükten sonra;

— Madem öyle, istediğin olsun, dedi. Yalnız al onları, tez uzaklaştır; söylediğin uzak ülkeye götür. Ama yollarda dayanamaz ölürlerse, haydutların eline düşerlerse, ilerde insanoğlunun nankörlüğüyle karşılık verirlerse suç senin...

Geyik ana Topal Çopur Nine'ye teşekkür ettikten sonra çocuklara;

— Ben artık sizin annenizim, siz de benim yavrularımsınız, dedi. Sizi tepeleri karlı, etekleri ormanlı dağların ortasında sıcak bir denizin, Isık-Göl'ün bulunduğu uzak bir ülkeye götüreceğim.

Kızla oğlan çok sevindiler, hoplaya-zıplaya geyik ananın ardına düştüler. Fakat çok geçmedi, ikisi de yorgun argın yere serildiler. Yol çok uzundu, dünyanın bir ucundan ta öbür ucuna yürüyeceklerdi. Geyik ana çocuklara sütünü emzirmese, geceleri koynuna alıp ısıtmasa bu yola dayanamazlardı. Neyse, az gittiler, uz gittiler, dere tepe düz gittiler. Eski Enesay ülkesi gittikçe gerilerde kalıyor, fakat yeni Isık-Göl ülkesine de bir türlü ulaşamıyorlardı. Böylece bir yaz, bir kış yürüdüler, sonra bir yaz, bir kış daha, bir yaz, bir kış daha... Ulu ağaçlı ormanlardan, yakıcı çöllerden, diz boyu kumlardan, yüce dağlardan, azgın ırmaklardan aştılar. Arkalarına kurt sürüleri düştüğü zaman geyik ana çocukları sırtına bindirip kurtardı. «Dişi geyik çocuk kaçırmış; tutun, yakalayın!» diye bağırarak peşlerine düşen, arkalarından ok atan avcılardan uzaklaştırdı. Çünkü geyik ana oktan da hızlı koşuyordu. Çocuklara tek söylediği şuydu: «Sıkı durun, yavrularım peşimizden gelen var!»

En sonunda Boynuzlu Geyik Ana çocukları Isık-Göl'e getirdi. Bir tepeye çıkıp baktılar ki ne görsünler! Dört bir yandan karlı dağlarla kuşatılmışlar, yeşil ormanlarla örtülü sırtların ortasında göz alabildiğine uzanan bir deniz. Denizin mavi yüzeyinde beyaz dalgalar oynaşmakta, rüzgâr onları uzak yer-

lerden getirip gene uzak yerlere götürmekte. Isık-Göl'ün ne başı belli, ne sonu... Güneş bir ucundan doğarken, öbür ucunda gece karanlığı duruyor. Göl çevresindeki dağların sayısı belirsiz, bu dağların ardında kaç tane tepesi karlı dağ var, o da belli değil.

— İşte yeni yurdunuz burası! dedi Boynuzlu Geyik Ana. Artık toprak sürerek, balık avlayarak, hayvan yetiştirerek hep burada yaşayacaksınız. Bin yıllık ömrünüz olsun, barış içinde yaşayın; soyunuz çoğalsın, dört bir yana yayılsın... Çocuklarınız ana dilinizi öğrensinler, kendi dillerinde konuşmaktan, türkü söylemekten zevk alsınlar. İnsanlara yaraşır bir yaşam sürün. Ben her zaman sizin yanınızda, çocuklarınızın çocuklarının yanında olacağım...

Kırgız soyunun kalıntıları olan oğlanla kız sonsuzluğa uzanan, kutsanmış Isık-Göl'deki yeni yurtlarını işte böyle edindiler.

Zaman çok çabuk geçiyordu. Oğlanla kız geliştiler, serpildiler; oğlan güçlü-kuvvetli bir babayiğit oldu, kız da ergin bir kadın. O zaman evlenerek karı-koca oldular. Boynuzlu Geyik Ana ise Isık-Göl'den hiç ayrılmadı, hep ormanlarda kaldı.

Bir tan vakti Isık-Göl kabardı, yükselen dalgalar hışır hışır hışırdadı. İşte o zaman kadının doğum sancıları tuttu, acılar içinde kıvranmaya başladı. Erkeğin korkudan eli-ayağı dolaşmaya başlamıştı. Şaşkınlıkla bir kayaya çıkarak;

— Boynuzlu Geyik Ana, neredesin? Isık-Göl'ün hışırtısını işitiyor musun? diye inledi. Kızın doğum ağrısı çekiyor. Gel çabuk, Boynuzlu Geyik Ana, yardım et bize!..

O zaman uzaklardan çangır çungur sesler duyulmaya başladı, sanki çıngıraklı bir deve kervanı geliyordu. Sesler iyice yaklaşınca birden Boynuzlu Geyik Ana çıktı ortaya. Boynuzuna bir de beşik takıp getirmişti. Ak kayından yapılmış bir beşikti bu, beşiğin kemerinde gümüş bir çıngırak şıngırdıyordu. İşte o günden beri Isık-Göl'dekl bütün beşiklere çıngırak takılır. Anneler beşiği salladıkça gümüş çıngırak şıngırdar, boynuzuna beşik takmış Geyik Ana uzaklardan koşup geliyormuş gibi olur

Boynuzlu Geyik Ana gelir gelmez anne bir çocuk dünyaya getirdi.

— Bu beşik ilk çocuğunuz için, dedi Boynuzlu Geyik Ana. Çok çocuğunuz olacak, hepsi yedi kız, yedi oğlana tamamlanacak.

Genç anne-baba çok sevindiler, Boynuzlu Geyik Ana'nın onuruna ilk çocuklarına Buğubay adını koydular. Buğubay büyüdü, Kıpçak oymağından güzel bir kızla evlendi ve Boynuzlu Geyik Ana soyundan gelme Buğu nesli çoğalmaya başladı. Sonra Buğu'lar büyüdüler, güçlendiler, Isık-Göl'e egemen oldular. Boynuzlu Geyik Ana onlarca kutsal bir varlık olarak bilindi. Uzaktan görenler çadırların Buğu'lara ait olduğunu anlasınlar diye çadırların girişine geyik boynuzundan işaretler asıyorlardı. Düşmanlarının saldırılarını püskürtürken, yarışlarda at koştururken «Buğu!» diye nara atarlar, her seferinde üstün gelirlerdi. O zamanlar Isık-Göl ormanlarında ak marallar dolaşır, onları gören gökteki yıldızlar kıskançlıklarından çatlardı. Bunlar Boynuzlu Geyik Ananın çocuklarıydı işte. Ak marallara kimse dokunmaz, kimse güçlerine gidecek bir davranışta bulunmazdı. Bir maralla karşılaşan Buğulu hemen atından inerek ona yol verirdi. Erkekler sevdikleri kızın güzelliğini ak maralların güzelliğine benzetirlerdi.

Çok zengin, hatırı sayılır bir Buğulu ölene değin bu böyle sürdü gitti. O adam o denli zengindi ki, binlerce koyunu, binlerce atı vardı; çevredeki bütün insanlar onun yanına çoban, sığırtmaç dururdu. Oğulları, ölen adama büyük bir anma töreni düzenlediler; dünyanın dört bir ucundan, tanınmış insanları törene çağırdılar. Gelen konuklar için Isık-Göl'ün kıyısına bin yüz çadır kuruldu. Kesilen hayvanların, içilen kımızın, yenilen Kaşgar yemeklerinin hesabı belli değildi. Zengin adamın oğulları ortada cakayla dolaşıyorlar; onlara bunca mal-mülk bırakan babalarını nasıl cömertçe andıklarını herkesin görüp anlamasını istiyorlardı. («Aman, oğlum, insan aklıyla değil, zenginliğiyle göz kamaştırmaya çalışırsa sonu kötüdür.»)

Sırtlarında zengin adamın oğlunun armağan ettiği ipek kaftanlar, başlarında kunduz kürkünden şapkalar, altlarında güzel binek atları olduğu halde dolaşan şarkıcılar zengin adamı ve oğullarını birbirleriyle yarışırcasına övüyorlardı.

— Yeryüzünde böyle mutlu bir yaşam, böyle zengin bir kutlama töreni görülmüş mü? diyordu biri.

— Dünyanın kuruluşundan beri böyle anma şöleni verilmiş midir? diyordu öteki.

— Yalnız bizde analar-babalar böylesine sayılır, ataların anısına böylesine değer verilir, kutsal adları böylesine yüceltilir, diyordu üçüncüsü.

— Hey, geveze şarkıcılar, kesin bakalım gürültüyü! Bunca zenginliği anlatacak kelime, rahmetlinin ününü tanımlayacak söz bulunur mu sanıyorsunuz siz? diye ortaya çıkıyordu dördüncüsü.

Şarkıcı ozanlar birbirleriyle gece gündüz işte böyle yarışıyorlardı. («Aman, oğlum, övgü düzme yarışına çıkan şarkıcıların sonu kötüdür; bunlar sonunda şarkıcıların düşmanı olmaktan çok şarkının canına okurlar.»)

Bu ünlü kişiyi anma töreni bir bayram havasında günlerce sürdü-gitti. Adamın böbürlenmeyi seven oğulları dünyanın dört bir köşesinde ün yaparak başkalarını geçme, başka şöhretleri köreltme yarışına kalkmışlardı bir kez, bu amaçla babalarının mezarına maral boynuzu dikmeye karar verdiler. Herkesin orada Boynuzlu Geyik Ana soyundan gelme tanınmış bir kişinin yattığını anlamalarını istiyorlardı. («İşte oğlum, atalarımız; zenginliğin sonunda kendini beğenme, kendini beğenmenin sonunda da çılgınlık gelir, derlerdi.»

Zengin adamın oğulları babalarının ölüsüne bu akla gelmedik şerefi kazandırmak istiyorlardı ya, artık onları kimse tutamazdı, istediklerini yapacaklardı. Böylece avcılar salındı, bir maral avlanıp boynuzları kesildi. Hem de ne boynuzları! Uçan bir kartalın kanatları boyunca geniş! Her birinde on sekiz çatal bulunan boynuzlar delikanlıların pek hoşuna gitti. De-

mek on sekiz yaşındaki bir geyiğin boynuzlarıydı bunlar. Ustalara babalarının mezarına bunları dikmeleri için emir verdiler.

Gelgelelim yaşlılar karşı çıktılar buna.

— Ne hakla sizler bu maralı öldürebiliyorsunuz? dediler. Boynuzlu Geyik Ana'nın soyuna nasıl el kaldırırsınız?

Zengin çocuklarının karşılığı şu oldu:

— Maral bizim mülkümüzde öldürülmüştür. Topraklarımızda uçan, kaçan, sürünen ne varsa bizimdir.

Uşaklar yaşlı adamları kamçıladılar, atlarına ters bindirip büyük bir utançla gerisin geriye gönderdiler.

İşte o günden sonra Boynuzlu Geyik Ana soyunun talihi ters döndü. Artık ormanlarda herkes ak maral avına çıkıyordu. Her Buğulu atasının mezarı başına geyik boynuzu dikmeyi kendisine borç bildi. Bu görenek ölenlerin anısına özellikle saygı göstermek, ölenleri yüceltmek anlamına geliyordu. Geyik boynuzu elde edemeyenlere kötü gözle bakılmaya başlanmıştı. Geyik boynuzları alınıp satılıyor, ambarlarda ilerisi için saklanıyordu. Boynuzlu Geyik Ana soyundan gelme birçok insan maral boynuzu elde etmeyi, bunun ticaretini yapmayı kendilerine meslek edindiler («İşte, oğlum, paranın sözünün geçtiği, tatlı sözün değerini yitirdiği yerde güzelliğin anlamı kalmaz.»)

Isık-Göl ormanlarındaki maralların ölüm çağı başlamıştı; kimse gözlerinin yaşına bakmıyor, gördükleri yerde vuruyorlardı. Üzerlerine köpek sürüleri salınıyor, köpeklerden kaçmaya çalışan hayvancağızlar pusudaki nişancıların kurşunlarına hedef oluyorlardı. Avcılar boynuzlarının çatal sayısı en çok maral vurmada birbirleriyle yarışa girmişlerdi. Yüzlerce, binlerce maral avcıların tuzağına düşüyor, vurulup öldürülüyordu.

Sonunda geyiklerin sayısı gittikçe azaldı, dağlar ıssız kaldı. Artık ne gece yarıları, ne de sabah erken, güneş doğarken geyik bağırması duyuluyordu... Boynuzlarını arkaya yatırarak sıçrayan, hendeklerin üzerinden kuşlar gibi uçan, ormanlarda, düzlüklerde otlayan geyikler görünmez olmuştu. Yaşamları sü-

resince tek geyik görmeden ölen insanlar vardı. Artık geyik adı masallarda geçiyor, bir de boynuzları mezarlara konuluyordu.

Boynuzlu Geyik Ana nereye gitmişti acaba?

İnsanların bu yaptıklarına son derece gücenmişti Boynuzlu Geyik Ana. Anlatılanlara bakılırsa maraller tazılardan, kurşunlardan yaşama olanağı bulamayınca, artık dağlardaki maraller bir elin parmaklarıyla sayılacak kadar azalınca Boynuzlu Geyik Ana geriye kalan yavrularını başına toplayıp dağların en yükseğine çıkmış; oradan Isık-Göl'le vedalaştıktan sonra büyük geçidi aşmış ve uzaklardaki bir ülkenin dağlarına sığınmıştı.

(«Gör işte bu dünyada neler oluyor! Masalımız da burada bitiyor. İster inan, ister inanma...»)

Boynuzlu Geyik Ana giderken bir daha bu yerlere dönmeyeceğini söylemiş...

5

Dağlara gene sonbahar geldi, yazın gürültüsünden sonra ortalık gene güz sessizliğine büründü. Yaylakçıların tozu çayırlara çöktü, kır ateşleri söndü. Sürüler kışlaklarına çekildiği, insanlar gittiği için yaylalar bomboş kaldı.

Artık tek tek uçan kartallar arada bir bağırıyorlar. Irmak boğuk bir çağıltıyla akıyor, yaz boyunca alıştığı yatağına iyice çekilip küçüldü. Büyümesi duran otlar köklerinden soldu. Yaprakları saplarında durmaktan yoruldukları için tek tük düşmeye başladılar.

Geceleri dağların doruklarına gümüş rengi ince bir kar tabakası çöküyor. Karanlık sırtlar sabaha doğru boz tilkilerin boynu gibi kırlaşıyor.

Boğaz yeli soğuk soğuk esiyor. Gene de gündüzleri gökyüzü aydınlık, hava kuru...

Irmağın karşı yakasındaki ormanlar çok çabuk sonbahara girdi. Irmak kıyısından başlayıp yükseklerdeki kara çam ormanlarına kadar uzanan koruluklara dumansız bir yangın görünümündeki güz yanıklığı düşmüştü. Akçakavaklar ile kayınlar, karlı dorukların dibindeki asık suratlı köknar çam ormanlarına doğru sokulan en parlak yapraklı ağaçlardı. Kızılımsı yapraklarıyle bütün yamaçları sarmışlardı.

Çam ormanları her zamanki gibi temiz, bir tapınak içi kadar görkemliydi. Buralarda yalnız dayanıklı gövdeleri kuşatan kahverengi kabuklar, kuru reçine kokusu ve ağaçların dibine serilmiş koyu sarı iğne yapraklar bulunurdu. Yaşlı çamların tepelerinde belli belirsiz hışırdayan rüzgârdan başka ses duyulmazdı.

Fakat o gün dağlarda ardı arası kesilmeyen karga çığlıkları vardı. Ürkütülmüş büyük bir karga sürüsü ormanın üstünde dönerken çığlık çığlığa bağırıyordu. Bu çığlıklar bir balta takırtısıyla başlamıştı. Gürültüden ürken kargalar şimdi de bir çam tomruğunu yamaçtan aşağıya yuvarlayan iki kişiyi birbirleriyle yarışırcasına bağırarak izliyorlardı.

Kütük bir atın koşulmasıyla indiriliyordu dağlardan aşağıya. Orozkul önde, atın dizginlerinden tutmuştu. Sabana koşulmuş bir öküz gibi derin derin soluyarak yürüyen, yağmurluğu ikide birde çalılara takılan Orozkul'un peşinden de Momun geliyordu. Yüksekliğin fazla oluşu nedeniyle yaşlı adam sık sık tıkanıyor, kütüğün arkasından güveyine güçlükle yetişiyordu. Momun'un elinde kayın ağacından kalın bir sırık vardı; kayarak giderken kayalara, ağaç gövdelerine takılan kütüğü bu sırıkla altından kanırıp itiyordu. Fakat kütük sarp yamaçlarda birden yan gelerek yuvarlanmaya başlıyordu. Zamanında durdurulmazsa felâketle bitecek bir durumdu bu.

Kütüğe sırıkla yön veren için durum daha da kötüydü. Birkaç kez tehlikeyi sezen Orozkul atın dizginini bırakıp yana

çekilmiş, fakat her seferinde kaynatası yaşamı pahasına da olsa kütüğü dik yamaçta durdurarak, onun, atı geminden tutup çekmesini beklemişti. Bu durumu gördükçe utancından yerin dibine geçmişti Orozkul. Hani boşuna dememişler; «Kendi ayıbını örtmek isteyen başkasının yüzüne kara çalar» diye. Orozkul da öyle, kaynatasına bağırmaya başladı:

— Hey, ne yapıyorsun? Yoksa niyetin beni öbür dünyaya göndermek mi?

Nasıl olsa bağırdığını işitip onu kınayacak kimse yoktu. İstediği kadar bağırır, babası yaşında koca adama ağzına geleni söyleyebilirdi. Momun kendi canının da tehlikede olduğunu, öyleyse bile bile yapmış gibi bağırmamasını güveyine çekine çekine söylediği zaman beriki daha da kudurdu.

— Öyle ya, yaşadığın kadar yaşadın; bundan sonra ölsen de gam yemezsin. Peki ama ben ölürsem senin kısır kızını kim alır? Şeytan sopası gibi dölsüz kızın kimin ne işine yarar?

— Çekilmez bir adamsın, be oğlum. Saygı diye bir şey kalmamış sende.

Orozkul olduğu yerde durarak Momun'u gözleriyle tarttı.

— Senin gibi moruklar kıçını ısıtmak için çoktan ocak başına çekilmişken sen çatır çatır para kazanıyorsun. Soruyor musun hiç bu para nasıl kazanılıyor diye? Hayır. Benim sayemde kazanıyorsun, bil bunu! Başka ne saygısı bekliyorsun benden?

— Doğru söze ne denir? Haklısın...

Yollarına devam ettiler, bir yokuşu aştıktan sonra düz bir yerde dinlenmek için durdular. At kan-ter içinde kalmış, her tarafı köpürmüştü.

Kargalar aynı biçimde bağıra bağıra dönüyorlardı. Üstelik öylesine çoktular ve çığlık çığlığaydılar ki, işleri-güçleri yalnız bağırmak sanırdınız.

Konuyu değiştirerek Orozkul'un öfkesini biraz olsun yatıştırmak isteyen **Momun**:

— Kışın erken geleceğini anladılar, dedi. Bakın, göçmek

için toplanıyorlar. Yalnız, rahatlarının kaçmasını da hiç sevmezler.

Kuşların aptalca davranışlarından dolayı özür diliyormuş gibi bir hali vardı.

Orozkul kıpkırmızı kesildi.

— Rahatlarını kaçıran kim? Sen de kendi kendine söylenip duruyorsun, aksakal!

Orozkul son tümceyi alçak sesle söylemekle beraber sesinde aynı öfke hissediliyordu. Bu sırada aklından şunları geçirmekteydi: «Herifin aklındaki başka. Sözde kargaların ürktüğünü söylemekle ormandan ağaç kesilmemesini istiyor. Ben buraların efendisiyken o daha çenesini çok yorar.» Sonra kuş sürüsüne hınç dolu gözlerle baktı; «Ah, şimdi elimde bir makinalı tüfek olsaydı ben onlara gösterirdim!» diyerek yüzünü öte yana dönüp ağır bir küfür savurdu.

Sesini çıkarmadı Momun, güveyinin ana avrat sövmesine kendisini bir türlü alıştıramamıştı. Yalnız «Gene tutarakları tuttu» diye geçirdi içinden. «İçtikçe kuduruyor, çakır keyifken bile burnundan kıl aldırmaz.» Momun'un içinde büyük bir üzüntü çöreklenmişti. «İnsanlar ne diye böyle yaparlar, bilmem kil İyilliğe karşılık hep kötülük, hep kötülük. Sonra yaptıklarından utansalar, pişman olsalar bari! O da yok... Hep kendilerini haklı görürler, rahatlarının bozulmasına dayanamazlar. Sanki çevrelerindeki insanlar onlara yaranmak zorundaymış gibi her şeyi onlardan beklerler. İyi ki şurada, dağ başında elinin altında bir-iki kişi varız; eğer çokça adamın başında olsa cakasından yanına varılmazdı. Hem Tanrı onun eline kimseyi düşürmesin, yapmadığı eziyeti bırakmaz insana. Rahatı bozulmasın, keyfi yerine gelsin diye başkasının canı çıksa aldırış etmez. Tanrı onun gibisini düşmanımın başına vermesin!..»

Orozkul ihtiyarı daldığı düşüncelerden uyardı:

— Hadi, dikilip durduğumuz yeter, gidiyoruz...

O gün sabahtan beri Orozkul'un bütün cinleri başına üşüşmüştü. Sabahleyin gereçleri alıp karşı yakaya, ormana gide-

cekleri yerde Momun torununu kaptığı gibi okula götürmüştü. Aklını mı oynatmıştı ihtiyar, nedir? Her sabah atı eyerleyip çocuğu okula götürüyor, akşama doğru alıp eve getiriyordu. İşi-gücü bacak kadar veletle uğraşmaktı herifin. Okula daha geç gidilemez miydi sanki? Demek oluyor ki, onun işi beklemezdi, ama başka işler yüz üstü bırakılabilirdi. Ağzını açınca da «Ben bir saatte bırakır gelirim, çocuk derse geç kalırsa bayan öğretmeninden utanır,» diye konuşuyor. Tam da utanılacak birini buldu salak! Bayan öğretmen de kim oluyor? Tam beş yıldır sırtında aynı manto. Ne zaman görsem koltuğunun altında ya defter vardır, ya çanta. Yoluna her çıkana bütün anne-babaların çocuklarını onun okuluna vermek istediklerini söyler. Üstelik okulunun eksikleri de hiç bitmez; bir gün kömür ister, bir gün cam, bir gün tebeşir... Tahta silgisine varana değin sağdan-soldan devşirir. İşe yarar bir öğretmen olsa böyle bir okulda çalışır mı hiç? Okulun adı da güzel ha! «Cüce okul!» Adına yaraşıyor doğrusu, böylesinden başka türlü ne beklenir? Öğretmen dediğin kenttekiler gibi olmalı. Okulları baştan başa cam, öğretmenlerin hepsi boyun bağlı... Durup dururken kent dememişler ya oraya! Sokaklarında kelli felli adamlar gezer. Hele o arabalara ne demeli! Siyah, pırıl pırıl arabalar süzülerek geçerken insanın bir yandan hayran hayran bakası, bir yandan da önünde saygıyla eğilesi gelir. Oysa kentlilerin bu arabalara dönüp baktıkları bile yok. Herkes kendi yolunda, kendi işinde-gücünde. Yaşam dediğin kentteki gibi olur. En iyisi oraya gidip yerleşmeli. Yaptığı işe göre saygı gösteriyorlar insana. Başka türlüsü de olamaz, çünkü kurulu düzen bu. Görevin önemine göre gösterilen saygı da artıyor. Görgülü insanlar canım. Yanlarına gidip bir süre konuk kaldığım, verdikleri armağanı aldığım için benden hemen tomruk ya da ona benzer bir şey istemeye kalkmazlar. Hele buradakiler gibi elli-yüz lira verip tomruğu götürdükten sonra, «Orozkul rüşvet aldı.» diye şikâyet de etmezler.

«Ah, kente bir yerleşebilsem! O zaman bütün bu dağları,

ormanları, kahrolası kütükleri, şu döl tutmaz karıyı, hiç bir şey görmemiş gibi parmak kadar piçle uğraşıp duran şu koca bunağı cehennemin dibine yollardım. Yulafla beslenen eşkin at benzeri semirirdim. Herkese saydırırdım kendimi. «Orozkul Balajanoviç, odanıza girebilir miyim?» derlerdi yanıma gelmek isteyenler. Tutar, bir de kentli karıyla evlenirdim. Kimbilir, elinde mikrofonla sahnede dansedip şarkı söyleyen güzel bir artist bile alırdım. Söylediklerine göre varacakları erkeğin iyi bir işi olsun isterlermiş. Koluma takardım güzel karıyı, kendim de bey gibi, birlikte sinemalara giderdik. Tabii karımın ayaklarında topuklu iskarpinler... Mis gibi lavanta kokusu gelenin geçenin burnunu gıcıklardı. Bakmışsın çocuklarımız bile olmuş. Artık oğlanı hukukçu yapar, kıza piyano dersleri aldırırdım. Kent çocukları başkadır; öğretilenleri hemen kapıverirler. Sonra evde hep Rusça konuşulur, kaba köylü ağzı eşikten içeri adımını atamazdı. Çocukların bir dediğini iki etmezdim. «Babacığım, şunu al. Anneciğim şunu al.» diyene istediklerini alırdım. İnsan kendi çocuğundan bir şey esirger mi hiç? Eh, o zaman gösteririm ben nasıl bir adam olduğumu! Bakalım, onlardan eksik nem varmış? Bugün amirim diye geçinenler şansları iyi gittiği için bu duruma geldiler. Fakat felek bizim yüzümüze gülmedi işte! Hoş, kendimde de suç var ya! Koruculuk kursundan sonra kente gidip sanat okuluna ya da enstitüye girmek varmış. Oysa ben bir an önce iş tutayım diye can attım. «İş olsun da küçük olsun» diye düşündüm. İşte böyle o dağ benim, bu dağ senin, dolaş dur; eşek gibi tomruk taşı. Şimdi de kargalar çıktı başımıza. Ne diye bu meretler tepemizde bağırır dururlar, bilmem ki! Ah, şimdi elimde bir makineli tüfek olsa ben onlara gösteririm...»

Orozkul'un sinirlerinin bozuk olması için birçok neden vardı. Yaz boyunca sağda-solda hoş vakit geçirmiş; güzün çobanlar, sığırtmaçlar yayladan çekilince yanına varacağı adam kalmamıştı. Tam, «Yaylada çiçekler soldu, inmeli düzlere düzlere...» türküsünü söyleme zamanıydı.

Sonbaharla birlikte yapılan ikramın, gösterilen saygının, alınan borçların, verilen sözlerin karşılığını ödeme zamanı geliyordu. Üstelik yüksekten atmaların cezasını gene şimdi o çekecekti. «Canını sıkma sen! Tavan kirişi için iki çam tomruğu verdim mi işin tamam. Fazla sözünü etmeye bile değmez; gelirsin, götürürsün, o kadar...»

Bol keseden konuşmalar, armağanlar, içki şölenleri bitmiş; sıra ahlaya-oflaya dağlardan tomruk aşırtmaya gelmişti. Şimdi de onu yapıyordu. Ancak bu işler ona göre değildi, böyle yaşam da ona göre değildi. Bazan her şeyi yüzüstü bırakarak kaçıp gitmeyi düşünüyordu. Fakat hiçbir yere gidemeyeceğini, hiçbir işe yaramayacağını, aradığı yaşamı bulamayacağını adı gibi de biliyordu.

Başını alıp gitse, verdiği sözü tutmasa önce eşi-dostu ele verirdi onu. İnsanlar değersiz varlıklardı. Bir önceki yıl Buğulu bir arkadaşına, armağan ettiği kuzuya karşılık olarak bir çam kütüğü vereceğini söylemiş, ama güz gelince sözünde durmamıştı. Söz vermek kolaydı, fakat dağlara tırmanmak, ağacı kesmek, tomruğu sürükleye sürükleye aşağıya indirmek de o derece zordu. Hele çam ağacı yirmi yaşından büyükse, al o zaman başına belâyı! Avuç dolusu altın verseler gene getirmeye razı olmazdınız. O sıralar Momun da hastalanarak yatağa düşmüştü. Tek başına çam tomruğu ile baş etmek hiçbir babayiğidin harcı değildi. Ağacı devirmesine devirirdi, ama sürükleyip getirmesi olanaksızdı. Orozkul başına gelecekleri bilse Seydahmet'i çağırırdı yardıma. Ta yükseklere tırmanmaya üşendiği için, gözüne kestirdiği ilk çamı devirerek arkadaşını başından savmaya karar verdi. Gelgelelim beriki beğenmemişti tomruğu, «Kuzuyu almaya gelince alırsın, çam vermeye gelince yan çizersin.» diyerek karşısına dikildi. Küplere bindi Orozkul, «Almak istemezsen canın cehenneme!» diyerek arkadaşını evinden kovdu. Yalnız kolay yutulur lokma değildi kovduğu delikanlı; hemen bir dilekçe döşenerek kesimi yasak orman korucusu Orozkul Balajanoviç'i üst makamlara şikâyet etti. Dilekçede neler

yazıldığı belli değildi; yalnız Orozkul «Sosyalist bir toplumun ormanına zarar vermek» suçundan dolayı orman bakanlığına bölge yönetiminin gönderdiği denetleme kurulunca bir hayli sorguya çekildi. Sonunda paçasını kurtarmaya kurtardı, ama anasından emdiği süt de burnundan geldi. Bütün bunları yapan akraba saydığı bir adamdı işte! Hani nerde kalmıştı «Bizler Boynuzlu Geyik Ana soyundan gelmeyiz. Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için» sözü? Hepsi boş lâftı bunların. Üç-beş kuruş için birbirlerinin gırtlaklarına sarıldıktan, işi hapse attırmaya vardırdıktan sonra yere batsındı Geyik Ana! Bir zamanlar insanlar ne denli cahil, salak olmalılar ki, böyle yalan-yanlış şeylere inanmışlardı! Şimdi artık insanların okuması-yazması vardı, ancak ufacık çocukların kanacağı masallara herkesin karnı toktu.

Bu olaydan sonra Orozkul yemin etti; bundan böyle kimseye ne tomruk verecekti, ne de ufacık bir çıta. İsterse en yakın arkadaşı olsun, isterse Geyik Ana soyundan gelme birinci göbekten akrabası...

Ne var ki gene yaz gelmiş, dağ yamaçlarındaki yemyeşil çayırlıklarda beyaz çadırlar kurulmuş, koyunlar meleşmeye, atlar kişnemeye başlamış, ırmak kıyılarında, pınar başlarında ateşler yakılmıştı. Kır çiçeklerinin ve kımızın baş döndüren kokusu güneşin tatlı sıcağıyla birlikte gene eskisi kadar çekiciydi. Çadırların çevresindeki cavırların temiz havasını ciğerlere doldura doldura arkadaşlarla oturup hoşbeş etmek, kımız içmek, körpe et yemek kimsenin karşı koyamayacağı bir zevkti. Hele insan bir kadeh de votka yuvarlayıp kafayı dumanladı mı, ağaçları bir çekişte ta kökünden sökmek, karşı dağların tepesini uçuru uçuruvermek bile kolay bir iş görünürdü. O zaman Orozkul ettiği yeminleri unutur, kendisine ulu ormanların büyük efendisi denildikçe sevincinden ağzı kulaklarına varırdı. Ondan sonra gelsin yeni yeni armağanlar; gitsin çamlar, köknarlar, dişbudaklar. Bilmem hangi yamaçtaki başı göklere eren

bir ağaç sonbahara değin kaç günlük ömrü kaldığını hesaplayabilirdi artık.

Ve bir gün sonbahar, ekinleri biçilmiş tarlalardan geçerek yavaş yavaş yamaçlara, dağlara yürür; güz devinin bastığı yerlerde otlar solar, yapraklar kızarırdı.

Meyvelerin olgunlaşmasıyla birlikte kuzular da büyümüş olurdu. Dişiler erkeklerden ayrılarak toklular bir sürüye, şişekler başka bir sürüye katılırdı. Tuzlanmış kışlık kuru peynirlerini tuluklara basarlardı kadınlar. Yaylacılar arasında ovaya dönüş yolunu açacak bir baş çekici aranmaya başlanırdı. Peş peşe yayladan inenlerden kimler Orozkul'dan söz almışsa, bilmem hangi gün, hangi saatte kamyonla evine gelerek kütüklerini alacaklarını sıkı sıkıya tembihlerlerdi.

İşte o gün akşam da, arkasında remorkuyla bir kamyon evlerinin önüne gelerek iki çam ağacı götürecekti. Birisi hazırdı tomruğun, ırmaktan geçirilip kamyonun yanaşacağı yere kadar götürülmüştü. İkincisini de şimdi taşıyorlardı. Eğer tomrukların karşılığında yediğini, içtiğini geriye vermek mümkün olsa, Orozkul, şu anda çektiği zahmetlerden kurtulabilmek için elinden geleni yapardı.

Fakat nerede? Olan olmuştu bir kere. Remork takılmış bir kamyon gece karanlığında gelip kütükleri götürecekti.

Dahası vardı: Kütükleri evlerinin önünden aldıktan sonra kimseye görünmeden bölgeden geçebilecekler miydi bakalım? Çünkü yol hemen kooperatif çiftliğinin yazıhanesinin önünden giderdi. Orada polis de bulunabilirdi, denetleyici de, orman bölge yönetiminden bir görevli de... Tomrukları görür görmez hemen sormaya başlarlardı: «Nereden getiriyorsunuz, kime götürüyorsunuz?»

Bunu düşündükçe korkudan tüyleri ürperiyordu Orozkul'un, sinirlerinin bozuk oluşundan dolayı da çatacak yer arıyordu. Bağrışıp duran kargalar, kütüğün arkasında koşturan Momun, üç gün önceden işin farkına vardığı için patates satmaya kente sıvışan Seydahmet başlıca öfkelendiği şeylerdi. Hele

şu Seydahmet yok muydu ya! Kütük taşıma işinden nasıl da yakayı sıyırmıştı! Artık pazardaki alışverişini bitirdikten sonra dönerdi kentten. Öyle olmasa Orozkul dağlardan kütük aşırtma işini onunla Momun'un sırtına yüklerdi. Böyle sıkıntılara katlanacak adam mıydı o?

Fakat öfkesini çıkarmak için ne Seydahmet vardı elinin altında, ne de dönüp duran kargalar. Her an hıncını alabileceği karısı ise evde, ta cehennemin dibindeydi. Kala kala zavallı Momun kalıyordu tek başına. Dağ havasının verdiği sıkıntıyla deliye dönen, tıkandıkça ana avrat küfreden Orozkul'un gözü ne atı görüyordu, ne de kütüğün arkasından gelen Momun'u. Önünde ne olduğuna aldırmadan doğrudan doğruya çalıların üstüne sürüyordu. At düşüp geberecekmiş, yaşlı adamın soluğu kesilecekmiş, kendisinin kalbi duracakmış umursadığı bile yoktu. Madem bu yaşam onun gönlünce değildi, başkalarının çekeceği sıkıntılar ona vız gelirdi. Orozkul'un beğendiği, göz koyup gönül eğlendirdiği bir dünya var olmadıktan sonra yerin dibine batsındı böyle yaşam!..

Orozkul öfkesini yenemediği için atı dik yokuş aşağı ağaçların arasına sürüverdi. Hamarat Momun'un kütüğün çevresinde nasıl dans ettiğini görmek istiyordu. Hele kütüğü zaptetmesin de ona göstereceği vardı. «Yaşına başına bakmaz, çekerim sopayı» diye geçirdi içinden Orozkul. Böyle tehlikeli bir inişi başka zaman olsa öldürseler yapmazdı. Çünkü ağaçların arasından sürünerek hızla inen kütük felâket demekti. O anda şeytanın dürtmesine karşı koyamadı.

Kütük zincirini büke büke, önüne rasgelen çalıları ezerek aşağıya doğru yuvarlanmaya başlayınca Momun;

— Hey! Nereye gidiyorsun? Dur! diye bağırdı korkuyla.

Yaş tomruk öylesine ağırdı ki, Momun'un durdurmak için altına soktuğu sırığı kuvvetle silkerek fırlattı attı. İşte o anda da olaylar zincirleme birbirini kovaladı. Zavallı at yere düşerek böğrünün üstünde kaymağa başlamıştı. At aşağı doğru kayarken Orozkul'a çarparak onu da yere yıktı. Orozkul büyük bir

korku içinde ta aşağılara kadar yuvarlanmamak için dallara, çalı gövdelerine tutunuyordu. Bu gürültüden ürken birtakım boynuzlu hayvanlar sık ağaçların arasından hızla dışarıya fırladılar. Fakat fırlamalarıyla yüksekten sıçraya sıçraya kayın koruluğu arasında kaybolmaları bir oldu.

Korkudan apışıp kalan Momun kaçan hayvanları görünce sevincinden büyük bir çığlık attı:

— Amanın, marallara bakın, marallara!

Dağlar, taşlar birden sessizleşti. Kargalar uçup gittiler. İri tomruk yarı yarıya yatırdığı genç kayınların sağlam gövdelerine dayanarak durdu. Ayakları koşumuna dolaştığı halde at kendiliğinden ayağa kalktı. Üstü-başı parçalanan Orozkul sürüne sürüne tehlikeli yerden uzaklaştı. Güveyinin durumunu gören Momun onu kurtarmak için atılırken:

— Gördün mü, Kutsal Boynuzlu Geyik Ana kurtardı bizi! diye bağırdı. Marallar dönmüşler gene. Sen de gördün ya, Geyik Ana'nın çocuklarıydı kaçanlar.

Tehlikenin bu denli ucuz atlatıldığına inanamayan Orozkul, kaşları çatık, içinde bir utanma duygusuyla, silkinerek ayağa kalktı.

— Sen neler zırvalıyorsun, koca bunak? Bırak konuşmayı da git su atı koşumundan kurtar!

Momun ata doğru yürüdü, bir yandan da söylenip duruyordu.

— Gözünü sevdiğimin maralları. Boynuzlu Geyik Ana dönmüş ormanlarımıza. Bizi unutmadı demek, kusurumuzu bağışladı.

Orozkul korkuyu atmıştı üzerinden, aynı öfke ruhunu yeniden kemirmeye başladı.

— Ne duruyorsun, be adam? Bırak dedik sana zırvalamayı! Kendin aklını oynattın diye başkalarının da bu masallara inanacağını mı sanıyorsun?

Momun teslim olacak gibi değildi.

— Kendi gözlerimle gördüm, oğlum. Maraldı kaçanlar. Sen de gördün ya! Görmedin mi yoksa?

— Ne olacak ben de gördüm. Üç tane kadar vardı, bir anda görünüp kayboldular.

— Tamam, bana da üç tane gibi geldi.

— Peki ama bunda şaşılacak ne var yahu? Sen hayatında hiç geyik görmedin mi? Şurada az kalsın boynumuz kırılacaktı, sen tutturmuş, deli gibi seviniyorsun. Gördüklerimiz gerçekten geyikse geçidin öbür yanından gelmişlerdir. Çünkü, dediklerine göre, Kazakistan'da dağların öbür yamacındaki ormanlarda hâlâ geyik varmış. Kesilmesi yasak ormandır oradakiler de. Böyle yerlerde geyik yaşar, bunlar da oradan gelseler gerek. Öyleyse herkesin bildiği geyikler bunlar, bunda şaşılacak ne var? Bize ne Kazakistan'ın geyiklerinden?

— Belki bizim dağlara alışırlar. Burada kalsalar ne iyi olurdu!

— Öf, kes artık! Hadi, gidiyoruz!

İniş aşağı uzun bir yol geçmeleri gerekiyordu. Ondan sonra gene ata çektirerek kütüğü ırmaktan geçireceklerdi. Irmaktan geçmek hiç de kolay değildi. Bütün bunlar olup bittikten sonra geriye kütüğü ilerdeki bir tepeye götürmek kalıyordu. Kamyon kütüğü oradan alıp götürecekti.

Öf, bu işlerin sonu ne zaman gelecekti?

Orozkul büyük bir umutsuzluk içindeydi. Çevresinde olup bitenlerden dolayı ona hep haksızlık ediliyormuş gibi geliyordu. Şu kaskatı duran kaygısız dağların ne bir istekleri vardı, ne de yakınmaları! Ormanlar güzden kışa, kıştan bahara giriyor; bu değişiklikten dolayı hiçbir üzüntü duymuyorlardı. Kargalar alabildiğine özgürdü; canları istediği kadar uçuyorlar, bağırıp çağırıyorlardı. Gördükleri hayvanlar gerçekten geyikse; onlar da canları çektiği gibi gezecekler, canlarının çektiği yere gideceklerdi. Kentlerdeki insanlar asfalt yollarda yürüyorlar, taksiye biniyorlar, lokantalara giriyorlar, yaşamın tadını çıkarıyorlardı. Oysa kendisi dağ başındaydı, terkedilmişti, mutsuzdu. Şu

Hamarat Momun bile, hiçbir değeri olmadığı halde, ondan daha mutluydu, çünkü maraltarla avunuyordu. Kaynatası aptalın tekiydi, gelgelelim yaşamaktan zevk alanlar gene bu aptallardı.

Orozkul nefret ediyordu yaşamından, bu yaşam onun gönlünce değildi. Yaşamaktan Hamarat Momun gibiler zevk alıyorlardı. Oysa nesine gerekti zevk almak Momun'un. Yaşamı boyunca durmadan çalışmış, gece gündüz demeden başını işten kaldırmamıştı. Bir gün olsun emrinin altında insan çalıştırmamış, üstelik her önüne gelenin emri altına girmişti. Yaşlı karısının bile bir dediğini iki etmemişti. Böylesi zavallı bir adam tutuyor, masallarla gönül eğlendirebiliyordu. «Ormanda birkaç maral gördü diye hemen gözlerinden yaşlar geldi. Sanki uzun yıllar aradığı kardeşlerine rastladı, dürzü!..»

Bu duruma göre başka ne söyleyebilirdi!

Son aşamaya gelmişlerdi, buradan öte ırmağa kadar uzun ve dik bir iniş başlıyordu. Dinlenmek için mola verdiler.

Irmağın ötesinde, Orozkul'un evinin yanında bir duman tütüyordu. Semaverden çıkan buğuydu bu, karısı Orozkul'u çaya bekliyordu demek. Fakat bu bile Orozkul'un üzüntüsünü azaltmadı. Dağ havası yetmediği için sık sık ağzını açarak derin derin soluk alıyordu. Göğsü sıkışıyor, kalbinin atışları sanki yankılanarak kafasının içinde zonkluyordu. Alnından akan terden gözleri acımaya başlamıştı. Oysa önlerinde uzun, dik bir iniş daha vardı. Üstelik evdeki kısır karı önemli bir işmiş gibi semaveri yakmış, yolunu gözlüyordu. Sanki çayla kocasının gönlünü alacak, sütsüz meret! O anda Orozkul'un içinde büyük bir öfke kabardı. Hızla koşup semavere öyle bir tekme atmak geldi ki içinden; namussuz, şiş göbeği üzerinde yuvarlana yuvarlana ta cehennemin dibine gitsindi. Ondan sonra karıya sille tokap girip, ağzından-burnundan kan getirene değin dövmeliydi. Karısının çığlıkları, kara talihini lânetlemeleri kulaklarında çınlıyordu Orozkul'un. «Oh, olsun!» diye düşündü. «Benim rahatım kaçmış bir kez, bırak onunki de kaçsın...»

Düşüncelerini Momun yarıda kesti. Büyük bir telâş ve pişmanlık içinde yanına gelen yaşlı adam;

— Aman, oğlum! dedi. Nasıl da aklımdan çıkıvermiş! Benim küçüğün dersleri bitmiştir şimdi, gidip de şunu okuldan alayım.

Orozkul hiç istifini bozmadı.

— Okuldan mı alacaksın?

— Hemen kızma, be oğlum. Kütüğü burada bırakalım da inelim aşağıya. Sen bir şeyler atıştırırken ben hemen atla okula koşturur, oğlanı bir solukta getiririm. Kütüğü ondan sonra indiririz.

Orozkul alaylı bir sesle;

— Deminden beri bunu yumurtlamak için mi düşünüp duruyordun? dedi.

— Ama çok ağlayacak yavrucağız.

Orozkul'un kan beynine sıçradı. Şu ihtiyara dersini vermeliydi artık. Sabahtan beri çatmak için bahane arayıp durmuş, bu fırsatı şimdi o kendi diliyle vermişti.

— Ağlarsa bir yeri mi eksilir? O ağlayacak diye işimizi mi bırakalım yani? Sabahleyin «Çocuğu okula götüreceğim.» diye tutturdun, istediğini de yaptın. Şimdi de «Geriye getireceğim» diyorsun. Eşek başı mıyız burada? Yoksa oyun filân mı oynuyoruz?

— Yapma, oğul; gözünü seveyim söyleme bunları!.. Hem böyle bir günde hiç olmaz. Kendim olsam acımam, fakat çocuk beni beklerken çok ağlayacak. Üstelik böyle bir günde...

— Ne demek «Böyle bir günde»? Yoksa bu günün bir özelliği mi var?

— Marallar döndü yal.

Şaşkınlıktan Orozkul'un ağzı bir karış açık kaldı. Dikenli çalılar arasında, yüreği ağzında, can derdine düşüp debelenirken, önünden gölge gibi sıçraya sıçraya geçen geyikleri çoktan unutmuştu. Kolay mıydı üstüne çığ gibi gelen koca tomruğun altında durmak? Şimdi de bunak herif kalkmış; maval-

larıyla, gevezelikleriyle kafasını ağrıtıyordu. Öfkeden titreyerek yüzünü kaynatasının yüzüne iyice yaklaştırdı.

— Sen beni ne sanıyorsun? dedi boğulurcasına. Yazık ki sakalın çıkmamış, yoksa seni, başkalarını aptal yerine koyduğun için, sakalından tutar sürüklerdim. Yerin dibine batsın maralların! İşim-gücüm yok da onları mı düşüneceğim? Şimdi fazla kafa ağrıtma da, kütüğün başına geç bakalım! Irmağın ötesine varana kadar da ağzını açma. Bana ne okula gidenden, ağlayıp sızlayandan? Hadi, yürü, çabuk!

Momun her zmanki gibi boyun eğdi. Tomruk yerine ulaşmadan Orozkul'un elinden kurtulamıyacağını çok iyi bildiği için sesini çıkarmadan, dört elle işine sarıldı. İçi kan ağladığı halde ağzından tek söz çıkmıyordu. Biliyordu ki, torunu okulun yanında yolunu gözlemektedir şimdi. Öteki çocuklar çoktan evlerine dağılmışlardı, yalnız o, yetim yavru, dedesini bekleye bekleye ağlıyordu.

Bütün sınıfın ayak gürültüleri, çığlıklar arasında okuldan boşalarak evlerine koşuştuklarını düşündü Momun. Karınları iyice acıkmıştı. Daha sokakta, taze pişmiş yemeklerin mis gibi kokusunu alınca sevinç ve heyecanları bir kat daha artardı. Anneleri onları beklemekteydi, annelerinin sevinç dolu gülücükleri çocukların başını döndürecekti. Kendileri bezgin de olsalar çocuklarına bu gülücüğü gösterirlerdi anneleri. «O ne pis eller öyle? Senin ellerini hep ben mi yıkayacağım?» diye bağırsalar, yavrularını azarlasalar da yüzlerindeki gülümseme eksik olmazdı.

Torunu okula gideli beri elleri hep mürekkep lekesi oluyordu. Dedenin hoşuna giden bir şeydi bu, demek günlerini boş geçirmiyordu yumurcak. Şimdi gene elleri mürekkep lekesi içinde, koltuğunun altında ona bu yaz aldığı sevgili çantasıyla yolun ortasında kendisini beklemekteydi. Belki beklemekten yorulmuştu; kulağı kirişte, dedesi nerdeyse atının üstünde tepeyi aşıverecek diye dönüp dönüp yola bakıyordu. Çünkü hep zamanında gelmişti dedesi, okuldan çıktıktan sonra onu biraz

uzakta bekler bulmuştu. Öteki çocuklar evlerine dağılırken o dedesinin yanına koşardı. «Hadi, dedemin yanına koşalım.» derdi çantasına da. Dedesinin yanına varınca onu utana utana kucaklar, yüzünü karnına dayardı. Dedesinin eski giysilerinden gelen koku ve kuru ot kokusu yakardı genzini. O günlerde Momun ırmağın karşı yakasından kuru ot taşımaktaydı, kış bastırınca yaklaşılmazdı otun-çöpün yanına. Her taraf adam boyu karla örtülürdü, onun için güzün taşımak en iyisiydi. Kuru otun acımsı kokusu dedesinin üstüne-başına sinmişti.

Dede çocuğu arkaya, atın sağrısına oturtuyor; bazan rahvanla, bazan düz yürüyüşle; bazan konuşmaksızın, bazan da havadan-sudan söz ederek yol alıyorlardı. Sonunda bir de bakıyorlardı ki, eve gelmişler. San-Taş vadisine inen yol dağlar arasındaki belden aşıyordu.

Çocuğun okula düşkünlüğü nineyi çileden çıkartmaktaydı. Çocuk o kadar hevesliydi ki, sabahleyin gözünü açar açmaz giyiniyor, kitaplarını, deftrelerini çantasına yerleştiriyordu. Hele çantasını uyurken başucundan ayırmaması deli ediyordu nineyi. «Şu pis çantaya amma da yapıştın!» diye çıkışıyordu. «Bari eve gelin gelse de bizi başlık parasından kurtarsaydı ya...» Vız gelirdi ninenin dırdırları çocuğa, zaten nelerden söz ettiğini bile doğru dürüst anlamazdı. Tek korktuğu şey okula geç kalmaktı. Hemen avluya çıkarak hazırlanması için dedesini sıkıştırmaya başlardı. Ancak okul uzaklarda görününce rahata ererdi.

Gene de bir seferinde geciktiler. Önceki haftaydı; dede gün ucuyla atına binmiş, karşı yakaya geçmişti. Amacı sabahtan bir yük kuru otu eve atmaktı. Bütün işler yolunda gidiyordu ki, denkler bozuldu, ot yolun ortasına saçıldı. Otu yeniden denk yapıp ata yüklemekten başka çıkar yol yoktu. Gelgelelim ivediyle bağladığı denkler tam ırmağın kıyısında yeniden çözülmesin mi?

O sırada torunu da karşıda beklemekteydi. Zavallı çocuk, elinde çantası, çopur bir kayanın tepesine çıkmış; ona sesle-

nip duruyordu. İhtiyarın eli ayağı birbirine dolaştı, elindeki urganı çözmeye çalışırken iyice karıştırarak kör düğüm yaptı. Bunun üzerine otu da, urganı da bırakarak, atına atladığı gibi geçitten evinin yolunu tuttu.

Irmaktan geçmek bile bir sürü zamanını almıştı. Atını geçitten sürmekle birlikte suyun derin, akıntısının fazla oluşu yüzünden hızla ilerliyemiyordu. Neyse ki güzün sular coşkun değildi. Yaz olsa insanı atının üstünden aldığı gibi sürükler götürürdü. Momun en sonunda ırmağı geçip torununun yanına vardığı zaman çocuğu ağlıyor buldu. Dedesinin yüzüne bile baktığı yoktu; «Geç kaldım, okula geç kaldım...» diye hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Momun hemen eğilip çocuğu yerden aldı, onu atın terkisine oturtmasıyla dört nala okula sürmesi bir oldu. Şu okul biraz yakın olsa kimseye bakmazdı çocuk, hep kendisi gider-gelirdi. Fakat çok, çok uzaktı. İhtiyarın yol boyunca zırlayan torununu yatıştırmak için uğraşmaları hep boşa çıktı. Böylece ağlaya ağlaya okula vardılar. Ders başlamıştı, doğrudan doğruya sınıfa girdiler.

Momun öğretmenden özür diledi, bir daha geç kalmayacakları konusunda söz verdi. Fakat geciktikleri için torununun yol boyunca durmadan ağlaması yaşlı adama çok dokunmuştu. «Tanrı vere de okumaya hep böyle düşkün olsa...» diye geçirdi içinden. Gene de hıçkıra hıçkıra ağlaması için başka bir sebep olması gerektiğini düşündü. İçinde gizlediği, dışına vuramadığı bir derdi olmalıydı yavrucağızın.

İşte şimdi de bir o yana, bir bu yana seğirterek; bir yerde sıkışıp kalmasın bir an önce aşağıya indirsinler diye elindeki sırıkla bozan kanırarak, bazan iterek tomruğun arkasından koşarken gene torununu düşünüyordu. Şimdi aşağıda ne yapıyordu acaba?

Oysa Orozkul'un hiç ivedisi yoktu; atın yuları elinde, önde ağır ağır yürüyordu. Hoş, durumları çabuk yürümeye hiç de uygun değildi ya. İndikleri yamaç öylesine dikti ki, tepe taklak yuvarlanmamak için yolu uzatıp yan doğru yürümeleri ge-

reklyordu. Fakat ne diye kaynatasının sözünü dinleyip kütüğü bir süreliğine yerinde bırakarak daha sonra gelip alma dileğini kulak arkası etmişti? Momun, gücü yetse tomruğu sırtına vurduğu gibi ırmağı geçirir, kamyonun gelip götüreceği yere kaldırır atardı. «İşte kütüğümüz, alın da defolun buradan!» derdi. Ondan sonra torununun yanına koşardı.

Ama nerde? Koca tomruğu yokuş aşağı indirdikten başka bir de kayaların arkasından aşırtıp, çakıllı sahilden sonra ata çektirerek karşı yakaya geçirmek gerekiyordu. At iyice yorulmuştu; bir iniş, bir yokuş derken canı çıkmıştı hayvancağızın. Her şey düşündüğü gibi olursa gene iyi. Ya bir de tomruk ırmaktaki kayaların arasına sıkışır, ya da at tökezleyip düşerse, ayıkla o zaman pirincin taşını.

Irmağa varıp sığ yerden geçerlerken Momun şöyle yalvarıyordu: «Gözünü sevdiğim Boynuzlu Geyik Ana, ne olur yardımcı ol bize! Kütük kayalara sıkışmasın, atın ayağı bir yere takılıp düşmesin.» Çizmelerini çıkarıp omuzuna atmıştı, pantolonu dizlerinin üstüne kadar sıvalıydı, elinde kalın sırığı, yüzen kütüğün arkasından yürüyordu. Irmağın akıntısına karşı koymak için atı yukarı doğru sürüyorlardı. Irmağın suyu ne kadar duruysa, gaz dolayısıyla o derecede soğuktu.

Momun'un aldırdığı yoktu soğuğa. «Ayaklarım kopacak değil ya, şu kütüğü bir an önce geçirelim, olsun bitsin.» diye düşünüyordu. Fakat, aksi gibi, kayaların en çok olduğu yerde kütük takıldı kaldı. Böyle durumlarda atı biraz dinlendirmek, ondan sonra hızla sürerek kütüğü oturduğu yerden kurtarmak gerekirdi. Fakat Orozkul hiç de öyle yapmadı. Yorgunluktan biten atın üzerine binerek amansızca kamçılamaya başladı. Zavallı hayvan ikide-birde tökezliyor, bastığı yerde tutunamıyor, arka ayakları üzerine çöküyordu. Kütük ise kımıldamak nedir bilmiyordu. Momun'un ayakları uyuşmuştu; gözleri kararıyor, başı dönüyordu. Karşı yakadaki yar, yarın üstündeki ormanlar, gökyüzündeki bulutlar sanki suya inip inip kalkıyordu. Adamcağız nerdeyse bayılacaktı. Şu kahrolası tomruk ku-

ru olsaydı bari. O zaman sorun kalmaz, suyun üstünde kendi kendine yüzerken onlara yalnızca bir ucundan tutmak düşerdi. Oysa koca mereti keser kesmez sürüklemeye başlamışlardı. Olacak şey miydi yani? Yaptıklarının cezasını çekiyorlardı şimdi. Karanlık işlerin sonu buydu işte. Orozkul korkusundan tomruğu kurumaya bile bırakmamıştı. Olur a, bir de bakmışsın denetleyicinin biri çıkagelmiş, «Kesimi yasak ormandan ağaç kesti» diye tutmuş tutanağını. Ondan sonra çık işin içinden çıkabilirsen! Onun için çamı keser kesmez göz önünden uzaklaştırmaya bakmıştı.

Orozkul atı mahmuzluyor, kamşıyı kafa, göz demeyip habire vuruyor, bir yandan ana-avrat söverken, bir yandan da sanki Momun suçluymuş gibi ona bağırıyordu. Tomruk yerinden oynamak şöyle dursun, kayalar arasına büsbütün sıkışmaktaydı. Sonunda yaşlı adamın sabrı taştı, güveyine doğru hırsla yürüyerek yaşamı boyunca sesini ilk kez yükseltti. Orozkul'u atın üstünden çekerken.

— İn aşağı! İn aşağı diyorum sana! diye bağırdı. Görmüyor musun, atın gücü yetmiyor?

Orozkul apıştı kaldı. Fakat gene de kaynatasının sözünü dinleyerek çizmeleriyle birlikte attan aşağıya atladı. Neye uğradığını şaşırmış, iyice aptala dönmüştü.

— Yapış sırığa! Hadi, benimle birlikte sen de kaldır!

Momun'un emrine uyarak ikisi birden sırıkla kütüğü kanırtmaya başladılar. Böylece kütüğü yerinden oynatacaklar, kayaların arasından çekip kurtaracaklardı.

Durup dururken ata akıllı hayvan dememişler. Kütüğü ikisi birden kurtarmaya başlamışlardı ki, o da ileri doğru yekindi; tökezlemesine, ayaklarının kaymasına bakmadan koşum kayışlarını gerdi. Fakat kütük biraz kımıldadıktan sonra geriye kayarak eski yerine oturdu. Bunun üzerine at bir kez daha yekindi, fakat ayakları kaydığı için suya düşerek koşumları içinde debelenmeye başladı. Bu durumu gören Momun güveyisini itti hemen.

— Çabuk atı kaldır!

El birliğiyle atı güçlükle ayağa kaldırdılar. Hayvancağız soğuktan tir tir titriyordu, suyun içinde duracak hali kalmamıştı.

— Koşumunu çıkar!

— Niçin?

— Çıkar diyorum sana! Sonra gene koşarız. Yan kayışları çıkar önce.

Orozkul gene söyleneni sesini çıkarmadan yaptı. At koşumdan kurtulunca Momun yulara sarıldı.

— Hadi, gidiyoruz şimdi. At biraz dinlensin hele, ondan sonra geliriz.

Orozkul kaynatasının elinden yuları kaptı. Aklı başına yeni gelmişti.

— Hey, sen dur bakalım! Beni aptal mı sandın? Bu kütüğü götürmeden bir yere ayrılamazsın. Akşamleyin gelip alacaklarını bilmiyor musun? Hadi, fazla dırlanmadan koş şu atı!

Momun karşılık vermeden sırtını döndü, uyuşmuş ayaklarıyla yavaş yavaş geçitten yürüdü.

— Nereye gidiyorsun, be adam? Dur diyorum sana!

— Nereye gideceğim? Okula tabii. Çocukcağız öğlendenberi bekliyor orada.

— Dön! Dön geri!

İhtiyar dinlemedi. Bunun üzerine Orozkul atı ırmağın ortasında bırakarak adamın arkasından koştu. Ona daha çakıllıkta yetişmişti. Yetişir yetişmez de omuzundan yakalayıp yüzünü kendine çevirdi.

Şimdi yüz yüze gelmişlerdi.

Orozkul kısa bir el hareketiyle kaynatasının omuzundaki eski keten çizmeleri çekti aldı. Bunlarla adamın kafasına, yüzüne rasgele vurmaya başladı. Bir yandan da bağırıyordu:

— Yürü! Yürü, diyorum sana!

Orozkul hırsını almış olmalı ki, çizmeleri kaldırıp yere fırlattı. Momun hiç sesini çıkarmadı. Güveyi çizmelerini atınca

doğru oraya yürüdü, yerdeki çizmelerini aldı. Doğrulduğunda dudaklarından kan sızıyordu. Ağzına gelen kanı tükürerek;

— Vay, seni namussuz seni! dedi; çizmelerini gene omuzuna attı.

Ömründe kimseye kötü söz söylememiş, kimsenin isteğine karşı gelmemiş bir adam, Hamarat Momun söylüyordu bunu.

— Hadi, yürü!

Orozkul yaşlı adamı kolundan çekiyordu. Fakat Momun var gücüyle silkindi, güveyinin elinden kurtulur kurtulmaz başka bir şey söylemeden, geriye dönüp bakmadan yürüdü gitti. Orozkul arkasından yumruğunu sallıyor;

— Bak, ben sana ne yapacağım, bunak herif! Göreceksin burnundan nasıl fitil fitil getireceğim! Unutma bunu! diye bağırıyordu.

İhtiyarın ona aldırdığı bile yoktu. «Yatan Deve»nin yanından patikaya çıkınca yere oturdu, çizmelerini giydi, eve doğru hızlı hızlı yürümeye başladı. Bir dakikasını dahi yitirmek istemiyordu. Doğruca ahıra gitti, oradan Alabaş adındaki kır atı çıkardı. Orozkul'un el sürülmez binek atıydı bu. Alabaş'ı kullanmayı kimse göze alamaz, rahvandan düşmesin diye arabaya koşmazlardı. Momun ata eyersiz, üzengisiz atladığı gibi hışımla avludan dışarı fırladı. O, böyle, pencerelerin, hâlâ tütüp duran semaverin yanından fırtına gibi geçince evdeki kocakarı, kızı Bekey, Gülcemal olup bitenleri anlamakta gecikmediler. Çünkü ihtiyar daha önce Alabaş'a bir kere olsun binmemiş, hele avludan böyle deli gibi sürmemişti. Kimse Hamarat Momun'un başkaldırdığını bilmiyordu. Onun için de bu başkaldırmanın geçkin yaşında ona neye mal olacağını akıllarına bile getiremezlerdi.

Öbür yandan, Orozkul, koşumundan çıkarılan atı yedeğinde eve doğru getirmekteydi. Zavallı hayvan ön ayaklarından biri üzerinde aksayarak yürüyordu. Orozkul yavaş adımlarla, gövdesinin bütün ağırlığını bacaklarına vere vere yak-

laşadursun, kadınlar ona boş gözlerle bakıyorlardı. O sırada ne bu adamın ruhunda kaynaşanları bilen vardı, ne de o gün başlarına öreceği çorabı. Vıcık vıcık çizmeleri, sırılsıklam ıslak pantolonuyla eve gelince Orozkul karısına somurtarak, serçte baktı. Bekey'in bütün huzuru kaçmıştı.

— Ne var, Orozkul, ne oldu sana? Üstün başın niye böyle ıslanmış? Yoksa tomruğu ırmağa mı verdiniz?

— Hayır, değil!

Kovar gibi karısına elini sallayan Orozkul atın yularını Gülcemal'e verdi.

— Al şunu, ahıra götür!

Kendisi kapıya doğru yürürken karısına da sertçe seslendi.

— Hadi, gel eve!

Nine onlarla birlikte gitmek için davrandıysa da Orozkul onu eşiğin önünde durdurdu.

— Git buradan, be kadın! Senin evimde işin yok! Hadi, bas, git!

Nine alındı hemen:

— Sana ne oluyor? Hem ortalıkta neler dönüyor, bakalım? Niye bizim ihtiyar öyle yaptı? Bir şey mi oldu yoksa?

— Git de kendisine sor!

Eve varınca Bekey, kocasının ıslak giysilerini çıkardı, sırtına kürkünü verdi, semaveri içeri getirdikten sonra bardağa çay doldurmaya başladı.

— İstemem, istemem! İçki ver bana.

Bekey yeni aldığı yarım litrelik şişeden kocasına bir kadeh içki doldurdu.

— Ağzına kadar doldur şunu!

Orozkul kadehi bir dikişte bitirdikten sonra kürküne sarılıp sedire uzanırken karısına;

— Artık ne sen benim karımsın, ne de ben senin kocan! dedi. Git buradan! Bir daha bu eve ayak attığını görmeyeyim! Sinirlerim ayağa kalkmadan git, hadi!

Bekey içini çekti, karyolanın bir ucuna oturdu, gözyaşlarını silerken, yavaşça;

— Gene mi? dedi.

Orozkul kükredi hemen.

— Ne demek «gene mi?» Defol git buradan!

Bekey dışarı fırladı, her zamanki gibi ellerini yanlarına vurarak, çığlık çığlığa bağırmaya başladı;

— Ah, nedir benim bu çektiklerim! Ne talihsiz başım varmış!

Bu sırada Momun, Alabaş'ı dört nala koşturarak torununa yetişmeye çalışıyordu. Ayağına çabuk attı Alabaş, gene de Momun tam iki buçuk saat gecikmeden kurtulamadı. Torunu çoktan yola çıkmıştı, Momun onunla yolda karşılaştı. Çocuğu öğretmeni getirmekteydi. Sırtında beş yıldır giydiği mantosu olan; rüzgârdan, çalışmaktan elleri sertleşmiş bayan öğretmen... Kadın çok yorgun görünüyordu, suratından düşen bin parça olurdu. Çocuksa ağlamaktan bitkindi, gözleri kızarmış, şişmişti. Koltuğunun altında çantasıyla, zavallı, küçük düşürülmüş bir görünüşü vardı. Dedeyle karşı karşıya gelince öğretmen açtı ağzını, yumdu gözünü, ona demediğini bırakmadı. Momun süt dökmüş kedi gibi sessizdi.

— Madem zamanında alamayacaksınız, getirmeyin bu çocuğu okula! Hele bana hiç güvenmeyin, çünkü bende tam dört tane var.

Momun gene özür diledi, bir daha geç kalmayacağı konusunda gene söz verdi.

Ondan sonra öğretmen Celesay'a, dedeyle torun da evlerine yollandılar.

Çocuk dedesinin önünde otururken hep susuyordu. Yaşlı adam torununa ne söyleyeceğini bilemediği için o da sessizdi. Sonunda;

— Çok acıktın mı? diye sordu.

— Hayır, öğretmenim ekmek verdi.

— Neye susuyorsun öyleyse?

Çocuk dedesinin bu sorusunu yanıtsız bıraktı. Momun suçlu suçlu gülerek:

— Sen de ne çabuk küsermişsin öyle! dedi. Torununun şapkasını çıkardı, tepesine bir öpücük kondurarak şapkasını tekrar başına geçirdi.

Çocuk dönüp bakmadı bile.

Böylece ikisi de suskun, suratları bir karış asık, yollarına devam ettiler. Torununun çıplak atın sırtında sarsılmasını istemeyen Momun, Alabaş'ın hızını kesmek için habire dizginleri kısıyordu. Üstelik çabuk gitmek için ortada bir sebep yoktu.

Çok geçmeden at kendisinden isteneni anladı, hafif bir rahvanla yürümeye başladı. Şimdi atın pofurdanmasından, nallarının yolda çıkardığı sesten başka bir şey işitilmiyordu. İnsan böyle bir atın üzerinde tek başına yola çıksa, giderken kendi kendine bir türkü mırıldansa herhalde çok hoş bir yolculuk olurdu. Yalnız yolculuk yapan insan gerçekleşmemiş düşlerini, geçip giden yıllarını, deli gönlün eski taşkınlıklarını anımsayıp neler neler mırıldanmaz ki?.. Erişilmemiş bir nice istek insanın ruhunu tatlı bir kederle doldurur. Oysa ne kederde bir çare vardır, ne de geçmişi düşünmekte. Ruhun varlığını duyması, kendini tazelemesidir bu.

Rahvan giden at iyi bir yol arkadaşıdır...

Momun torununun kısa tıraşlı ensesine, ince boynuna, kepçe kulaklarına baktıkça; başarısızlıklarla dolu yaşamından, bütün uğraşıp didinmelerinden, bitmez-tükenmez kaygılarından ona kala kala yalnız bu korunmaya muhtaç yaratığın kaldığını düşünüyordu. Onu ölmeden yetiştirip adam edebilse daha ne isterdi? Keratanın parmak kadar boyu vardı ama büyük adam gibi de huyu vardı. Körpecik yavruyu incitmemek için elinden geleni yapmalıydı. Oysa Orozkul gibi kaba, hoyrat adamlar, ellerine fırsat geçse, çocukcağızın gözünün yaşına bakmazlar, geyiğe saldıran kurt kesilirlerdi.

Tam bu sırada Momun geyikleri anımsadı. Gözünün önün-

den gölge gibi hızla geçerken görüvermişti onları; görür görmez de sevinçten, heyecandan çığlığı basmıştı.

— Aman, oğlum, görseydin; marallar ormanlarımıza gene dönmüşler, dedi, birden.

Çocuk hemen canlandı, geriye dönüp dedesine baktı.

— Doğru mu söylüyorsun, dede?

— Doğru ya, kendi gözlerimle gördüm. Tam üç taneydiler.

— Nereden gelmişler, peki?

— Bana kalırsa geçitten aşmışlar bu yana. Orada da kesimi yasak ormanlar vardır. Sonbahar iyi geçtiği için geçit açık olsa gerek. Demek bizi görmeye gelmişler.

— Bizde kalırlar mı dersin?

— Hoşlarına giderse kalırlar elbet. Kimse el sürmediği sürece yaşar giderler. Ot-çöp bol, isterse bin maral gelsin. Boynuzlu Geyik Ana zamanında bölgede sayılamayacak kadar çok maral varmış.

Çocuğun, geyik haberini duyunca, nasıl yumuşayıp güceniklığinin geçtiğini farkeden Momun gene eski zamanları, Boynuzlu Geyik Ana'yı anlatmaya başladı. Anlattıklarının coşkunluğuna ister istemez kendisi de kapılıyordu. Mutlu olmak, bu mutluluğu başkalarına da iletmek ne denli kolaydı! İnsan her zaman böyle yaşamalı, yaşam hep böyle tatlı geçmeliydi. Ama olmuyordu işte. Mutluluğun hemen yanında, yürekleri dağlayan insan yaşamını allak bullak eden bir de mutsuzluk bulunuyordu. İşte, torunuyla birlikte o anda mutluluk içinde yüzen Momun bir yandan da kaygı içindeydi. Orozkul ne yapıyordu acaba? Ondan uzakta, kimbilir, ne gibi öç alma planları tasarlıyordu? Sözünü dinlemediği için onu cezasız bırakmıyacaktı elbet. Yoksa Orozkul, Orozkul olmazdı...

Momun kendisini, kızını bekleyen felâketi düşünmemek için durmadan maralların güzelliğini, soyluluğunu, nasıl hızla koştuklarını anlatıyordu. Sanki böylece kaçınılmaz sondan kurtulacaktı.

Çocuğun keyfi yerindeydi, evde neler olup biteceğini aklının köşesinden bile geçirmiyordu. Şimdi o, yalnız geyiklerle ilgileniyor, yalnız onları düşünüyordu. Geyiklerin döndüğü doğruydu demek? Boynuzlu Geyik Ana insanların kendisine karşı işlediği suçu bağışlamış, çocuklarının Isık-Göl dağlarına dönmesine izin vermişti. Anlaşıldığına göre üç geyik bölgeyi tanımak için gelmişlerdi, hoşlarına giderse öteki geyikler de eski yurtlarına döneceklerdi.

Çocuk bir ara dedesinin konuşmasını kesti.

— Dede, Boynuzlu Geyik Ana da döndü mü acaba? Belki buraları görüp yavrularına haber vermek için gelmiştir.

Yaşlı adam ne yanıt vereceğini şaşırdı bir an. Anlattıklarında fazla ileri gitmemiş, oğlanın zihnini saçma sapan şeylerle doldurmamış mıydı acaba? Fakat onu inandıklarından döndürmek de istemiyordu, hem çok da geç kalmıştı. Onun için ikircikli bir sesle;

— Olabilir, dedi. Belki Boynuzlu Geyik Ana da gelmiştir.

— Bunu anlarız şimdi. Hadi, dedi, maralları gördüğün yere gidelim. Onları bir de ben göreyim.

— Ama, oğlum, onlar aynı yerde durmazlar ki!

— Biz de izlerini süreriz, gide gide bir yerde rastlarız nasıl olsa. Ben şöyle bir kez göreyim yeter, ondan sonra döner geliriz. Geyikler onlara bir zararımız dokunmayacağını böylece daha iyi anlarlar.

Dede gülümsedi.

— Senin fazla aklın ermez, oğlum! Hele bir eve varalım, ondan sonra düşünürüz.

Evlere yaklaşmışlardı, yol evlerin arkasından geçiyordu. Evlerin arkası insanın sırtına benzer. Geriden yaklaşırken içlerinde neler olup bittiği hiç belli olmaz. Avlular ıpıssızdı, ortalıkta çıt çıkmıyordu. Aklına kötü şeyler geldikçe Momun'un içi cız ediyordu. Neler olmuştu acaba? Orozkul zavallı Bekey'i dövmüş müydü gene? Yoksa içip içip sızmış mıydı? Başka ne olabilirdi ki? Ortalık neden böyle sessizdi, niye avlularda kim-

secikler yoktu? «İşler yolunda gidiyorsa hemen şu batası kütüğü çıkarmalı ırmaktan.» diye düşündü Momun. «Orozkul denen herife bulaşır mıyım bir daha! Aman, yüzünü şeytan görsün, istediğini yapayım gitsin. Eşeğe eşek olduğunu anlatamazsın nasıl olsa...»

Bu düşüncelerle ahıra kadar geldi Momun. İçindeki heyecanı belli etmemek için, sanki uzak bir yoldan gelmişler gibi, torununa;

— Eh, geldik işte! dedi. Hadi in!

Fakat oğlan çantasını kapıp eve doğru koşmaya başlayınca onu hemen durdurdu.

— Bekle beni, birlikte gidelim.

Alabaş'ı ahıra bağladıktan sonra çocuğun elinden tuttu, birlikte yürüdüler.

— Bak, oğlum, bana bağırır çağırırlarsa hiç korkma, e mi? Onlar ne söylerlerse söylesinler, hiçbiri seni ilgilendirmez. Senin işin yalnız okula gitmektir.

Ancak bekledikleri gibi çıkmadı. Onlar içeri girince nine dikişini bıraktı; dudaklarını büzüp Momun'a, ayıplarcasına, uzun uzun baktıktan sonra gene işine koyuldu. Dede de ona bir şey söylemedi. Suratı asık, kulağı kirişte bir süre odanın ortasında dikildi. Sonra içinde mantı bulunan tencereyi ocağın üstünden indirdi, ekmekle iki çatal alarak torunuyla birlikte geciken akşam yemeğinin başına oturdular.

Seslerini çıkarmadan yiyorlardı yemeklerini, nine bir kez olsun dönüp bakmadı onlara. Yalnız pörsümüş, kahverengi yüzünde donup kalan bir öfke vardı. Çocuk çok kötü şeyler olduğunu anlamakta gecikmedi. Fakat iki ihtiyar inatla susuyorlardı.

Çocuğun korkusu büyüdükçe büyüdü, lokmalar boğazında büyümeye başladı. İnsanların sofrada susmaları, kötü kötü şeyler düşünmelerinden daha berbat bir şey yoktur. Okul çantası pencerenin önünde duruyordu. Çocuğun yüreği yere atladı, oradan pencereye tırmanıp çantasının yanına sokuldu, onunla fı-

sıldaşmaya başladı! «Yoksa seninle ben mi suçluyuz, ha? Senin bildiğin bir şey varsa söyle. Dedem bir kusur mu işledi? Niçin böyle üzgün? Ne diye okula geç kaldı? Niye bizi almak için Alabaş'la, hem de eyer vurmadan geldi? Çünkü daha önce böyle bir şey olmamıştı. Belki de ormanda maralları gördüğü için gecikmiştir, ne dersin? Peki, ya maral filân yoksa? Bize yalan söylediyse ne olacak? Ama ne diye anlatsın bunları? Söyledikleri yalansa Boynuzlu Geyik Ana gücenmez mi?»

Yemekleri bitince Momun alçak sesle torununa:

— Hadi, sen avluya git, dedi. Bana yardım edeceksin. Ben de hemen geliyorum.

Çocuk dedesinin sözünü dinleyerek dışarı çıktı. Kapı arkasından yeni kapanmıştı ki, ninenin sesi çın çın ötmeye başladı.

— Nereye gidiyormuşsun, bakalım?

— Gidip şu kütüğü çıkarayım. Demin ırmakta takıldı da...

— Hıh, aklın başına yeni mi geldi? Hadi, git de kızının bir çaresine bak. Gülcemal aldı onu evine, kısır karıyı kim netsin... En iyisi git de kendisi söylesin sana ne biçim bir kadın olduğunu. Uyuz bir köpek gibi kovuldu, kocası attı onu evden.

Dedenin sesi pek üzgündü.

— Ne yapalım, kovulduysa kovulsun.

— Bak hele şuna! Sen kendini ne sanıyorsun, be? Kızların soysuz çıktı diye torununu okutup adam etmeyi mi koydun aklına? Adam olacak çocuğa da bak hele! Bir gün gelecek, ondan da çekeceksin. Utanmadan Alabaş'ı almış da torununu getirmeye gidiyor! Yaşına-başına bakmadan güveyiyle aşık atmaya kalkıyor herif. Vallahi, boynunu tavuk gibi koparır atıverir. Başkalarına karşı gelmeyi ne zaman öğrendin sen? Yoksa başımıza kahraman mı kesildin? Sakın, kızını bu eve getireyim deme. Eşikten içeri adımını attırmam.

Çocuk avluda başı önünde yürüyordu. Ninenin çığlıkları bir kez daha işitildi, sonra kapıyı sertçe çarparak dedesi çıktı

dışarıya. Yaşlı adam Seydahmet'in kapısına varmıştı ki, onu orada Gülcemal karşıladı.

— Dur, gitme şimdi. Durmadan ağlıyor, dövmüş gene. Artık ayrı yaşayacaklarmış, kızın bütün suçu sende buluyor, lanet üstüne lanet okuyor.

Şaşkınlıkla duralayan Momun tek söz söylemedi. Öz kızı bile onu görmek istemedikten sonra ne söyleyebilirdi ki!

Gülcemal gene alçak sesle;

— Orozkul tek başına içip duruyor, dedi. Kudurdukça kudurdu, pis herif.

Bir süre sustular. Gülcemal içten gelen bir acımayla;

— Şu Seydahmet şimdi çıkıp geliverse, ne iyi olur, diye sürdürdü konuşmasını. Bugün dönmesi gerekiyordu. Hiç olmazsa kütüğü çeker, derdin birinden kurtulurdunuz.

Momun başını salladı. Düşünceliydi.

— Kütükle iş bitse iyi, dedi.

Fakat o sırada torununu yanıbaşında gördü;

— Hadi, oğlum, git oyna sen.

Çocuk oradan uzaklaşarak doğruca samanlığa gitti, samanlar arasına sakladığı dürbününü bulup çıkardı. Dürbünün üstündeki tozları silerken üzgün bir sesle: «İşler kötü gidiyor.» dedi. «Herhalde bütün suç çantayla bende. Başka bir okul olsa da oraya gitseydik bari. Kimseye haber vermezdik. Ama dedeme kıyamaz, söylerdim; çünkü çok arardı beni. Peki, sen o zaman beyaz gemiyi kiminle seyredeceksin? Hem ben balık olamam mı sanıyorsun? Öyle bir olurum ki! Yüze yüze ta beyaz geminin yanına varırım...»

Çocuk oradan çıkıp kuru ot yığınının arkasına gizlendi, dürbünle çevresini seyre koyuldu. Gelgelelim neşesi yerinde değildi, fazla bakamadı. Oysa başka bir zaman olsa bu görünümü seyre doyamazdı. Çepeçevre güz renklerine bürünmüştü dağlar; doruklar kardan bembeyazdı, yamaçlar kırmızının her çeşidiyle bezenmişti.

Dürbünü samanlıktaki yerine koyup çıktığı zaman dedesinin,

atı yedeğinde çekerek ırmak geçidine doğru yürüdüğünü gördü. Atın hamudunu, koşumlarını takmıştı. Hemen dedesinin arkasından koşmak istediyse de Orozkul'un haykırışıyla olduğu yerde kaldı. Orozkul evinden don gömlek fırlamıştı, sırtında kürkü vardı. Suratı hastalıklı, şişmiş bir inek memesi gibi kıpkırmızıydı.

— Hey, sana söylüyorum! diye bağırıyordu Momun'a. Nereye götürüyorsun atı? Koy onu aldığın yere! Biz sen olmadan da yaparız işimizi. Bundan sonra elini hiçbir şeye sürmeyeceksin. Burada hiçbir sıfatın kalmadı, çünkü kovuyorum seni işten. Defol, canının istediği yere git şimdi!

Acı acı gülümseyen Momun atı gerisin geriye ahıra götürdü. Sanki birden çökmüş, iki kat ufalmıştı. Yürürken çizmelerini sürüyor, başını kaldırıp bakamıyordu.

Çocuk dedesi adına duyduğu utançtan boğulur gibi oldu, gözlerine yaşlar doldu. Fakat ağladığını kimseye göstermek istemiyordu, onun için ırmak kıyısına doğru koşmaya başladı. Koşarken gözleri kararıyor; keçiyolu ayaklarının altında bir görünüp, bir kayboluyordu. Sevgili kayaları hemen yanıbaşındaydı. Suskun durdu, derdini anlamayan «Tank» a, «Kurt» a, «Eyer» e, «Yatan Deve» ye merhaba, bile demedi. Yalnız «Yatan Deve» nin yanına gelince hörgücünü kucakladı, kızıl kayadan gövdesine yaslanarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Uzun süren bir ağıttı bu; hıçkırdıkça üzüntüleri azaldı, gözlerinden yaşlar aktıkça acıları yatıştı, dindi...

Ağlaması kesilince gözlerini silip karşı yakaya baktı. Bakar bakmaz da şaşkınlıktan donakaldı.

Irmağın öte geçesinde, suyun kenarında üç maral duruyordu. Canlı, gerçek maraldı bunlar. Irmağa su içmeye gelmişlerdi. Fakat o anda içmiyorlardı, suya kanmış olmalıydılar. Boynuzları en geniş, en ağır olanı başını bir daha suya eğdi. Sanki içerken bir yandan da göletin ayna gibi düzgün yüzeyinde kendini seyrediyordu. İri maral deve tüyü rengindeydi; boynuzla-

rıyla, geniş göğsüyle güçlü bir görünüşü vardı. Su içmeyi bitirince başını kaldırdı, kulaklarını oynatarak çocuğa dik dik baktı. Bu sırada kıllı, açık renk dudaklarından su damlaları düşüyordu ırmağa.

Fakat üçü arasından çocuğa en dikkatli bakanı, başında ince çatallı boynuzları olan, beyaz, çökük karınlı dişi geyikti. Boynuzları erkeğinkinden küçüktü, fakat daha güzeldi. Tıpkı masaldaki Boynuzlu Geyik Ana'nınki gibiydi. Ne kadar da iri, aydınlık gözleri vardı! Duruşuyla, ince boyuyla her yıl kulunlayan bir kısrağa benziyordu. Çocuğa öyle de dikkatli bakıyordu ki! Sanki bu iri kafalı, yelken kulaklı oğlanı bir yerden görmüş de hatırlamaya çalışıyor gibiydi. Gözlerindeki ıslaklık, parıltı ta uzaktan belliydi. Burun deliklerinden az az buhar çıkıyordu. Daha boynuzları çıkmamış, gencecik bir geyik yavrusu, anasına arkasını dönmüş, ılgın yaprağı yiyordu. Dünya umurunda değildi yavrunun. Gürbüzdü, çevikti, keyfi yerindeydi. Bir an yaprakları bıraktı; hoplayıp zıplamaya, anasına sürtünerek oynamaya başladı. Yavrusunun, kafasıyla, omuzuyla şurasına-burasına dokunmasına hiç aldırmayan dişi geyik çocuğa bakıyor, bakıyordu...

Oğlan soluğunu kesip sindiği yerden çıktı; sanki düşteymiş gibi, ellerini uzatarak, yavaş yavaş ta suyun kıyısına yaklaştı. Marallar hiç ürkmediler, kaçmadılar, ona sakin sakin bakmaya devam ettiler.

Aralarında, kayaların çıkıntıları üzerinden köpüklenerek aşan, akıntılı, duru, yeşilimsi bir ırmak vardı. Onları ayıran bu ırmak da olmasa çocuk ellerini uzatıp marallara dokunuverecek sanırdınız. Maralların durduğu yer çakıl taşlarıyla kaplı bir düzlüktü. Düzlüğün hemen bitiminde güz kızıllığına bürünmüş bükler başlıyordu. Büklerin üzerinde killi yar, yarın üzerinde ise altın kırmızısı kayınlar vardı. Daha yükseklerde iğne yapraklı ormanlar, onların da üstünde oyukları karla dolu kayalık tepeler yükseliyordu.

Çocuk gözlerini kapayıp açtı. Önündeki görüntü hiç değiş-

memişti. Kırmızı yapraklı büklerin berisindeki tertemiz çakıllar üzerinde aynı masal geyikleri, oldukları yerde duruyorlardı.

Geyikler birden geriye döndüler, birbiri ardından ağaçlara doğru yürüdüler. İri maral en baştaydı; yavruları ortada yürüyor, en geriden de ana geyik geliyordu. Dişi geyik bir ara başını arkaya çevirip çocuğa baktı. Buradan doğruca büklerin arasına girdiler. Onlar yürüdükçe kırmızı dallar sallanıyor, kızarmış yapraklar hayvanların gergin, düz sırtlarına dökülüyordu.

Sonra yukarı doğru, yara tırmanmaya başladılar. Bir ara üçü birden durdu, sanki oradan çocuğa bakıyorlardı. Baba geyik boynunu uzattı, geniş boynuzlarını geriye attı, «Muuu! Muuu!» diye boru öter gibi böğürmeye başladı. Böğürmeler yardan dönerek ırmak boyunca «Mu-u! Mu-u!» diye uzun uzun yankılandı.

Çocuk ancak o zaman ayılabildi. Hemen geriye döndü, eve doğru koşmaya başladı. Tanıdığı cılgalardan deli gibi koşarken nerdeyse soluğu kesilecekti. Aynı hızla avluyu geçti, evlerinin kapısını ardına kadar açtı, daha eşikte, tıkanarak;

— Dede! Marallar geldi! Marallar burada! diye bağırmaya başladı.

Momun dede, üzgün, suskun, büzüldüğü köşesinden torununa şöyle bir baktı. Bu delişmen oğlan ne diye bağırıp duruyordu ki!..

Oradan nine atıldı.

— Peki, peki; sus şimdi! Gürültü etmel Geldilerse geldiler, şimdi geyiklerin sırası değil.

Oğlan süklüm püklüm dışarı çıktı. Avluda kimsecikler yoktu. Sonbahar güneşi Karağıl dağının ardına doğru eğilmişti. Oradan komşu dağların koyu gölgeli, çıplak yamaçlarına inecekti. Soğuğun kol gezdiği dağ sırtları güneşin ısıtmayan ışığıyla ölgün ölgün aydınlanıyordu. Bu solgun aydınlık sırtlardan aşarak dağların kırağılı doruklarında titremeye başladı. Ormanlar akşam karanlığına gömüldü.

Hava soğudu, karlı dağlardan buz gibi bir rüzgâr esti. Çocuk üşüyerek titremeye başladı.

6

Yatağa girdiği halde hâlâ tir-tir titriyordu. Bu yüzden uzun süre uyuyamadı. Dışarıda hava iyice kararmıştı. Başı ağrıyordu, fakat ağzını açıp tek söz söylemedi. Hastalandığını kimse bilmiyordu. Unutmuşlardı onu. Hem nasıl unutmasınlar ki!

Dedenin aklı başından gitmişti, şaşkınlığından ne yapacağını bilmiyordu. İkide bir eve giriyor, avluya çıkıyor, derin derin ahlar çekerek bir köşeye oturuyor, oradan kalkıp başka bir yere gidiyordu. Ninenin dırdırı hiç eksilmemişti; o da dede gibi bir içeri, bir dışarı girip çıkıyor, ortada dolaşıp duruyordu. Avludan birtakım anlaşılmayan, kesik konuşmalar gelmekteydi. Birilerinin hızlı ayak seslerine karışan sövmeler duyuluyordu.

Çocuk hiç sesini çıkarmıyordu. Fakat ayak patırtılarından, konuşmalardan, içerdeki, dışardaki gürültülerden kafası kazan gibi olmuştu.

Gözlerini kapadı; yalnızlığını, unutulmuşluğunu gizlemek için o gün başından geçenleri, özellikle hoşlandıklarını bir bir anımsamaya çalıştı. Büyük ırmağın kıyısında duruyordu şimdi. Akıntı o denli hızlıydı ki, insan suya rahatça bakamıyor baktıkça başı dönüyordu. Öbür kıyıda ise üç maral vardı. Akşam üzeri gördüğü maralların üçü de gelmişler, orada durmuşlardı. Her şey yeni baştan yineleniyordu. İri boynuzlu geyik başını arkaya silkeledikçe ıslak dudaklarından suya damlalar dökülüyordu gene. Aynı dişi geyik anlayan yumuşak bakışlarını ona çevirmişti. Güzel hayvanın nemli, koyu, iri gözleri vardı. Çocuk dişi geyiğin nasıl olup da insan gibi içini çektiğine şaştı kaldı. Tıpkı dedesi gibi dertli dertli, derin derin... Geyikler son bükün çalıları arasından geçip gittiler. Kırmızı dallar sallanıyor; hayvanların gergin, düz sırtlarına kırmızı yapraklar dökülüyordu. Geyikler yarın üstüne çıkınca durdular. Erkek geyik

boynunu uzattı, boynuzlarını geriye attı; «Mu-Mu!» diye boru gibi ses çıkarmaya başladı. Böğürmelerin ırmak boyunca üst üste yankılandığını anımsadıkça çocuğun sevincinden ağzı kulaklarına varıyordu. Ondan sonra geyikler ormana daldılar. Çocuk geyiklerinden ayrılmak istemiyor, gördüklerini baştan düşünürken yeni yeni şeyler katıyordu.

Gene önünde geniş, delice akan bir ırmak vardı. Sulara baktıkça başı dönüyordu. Çocuk birden sıçradı ve uçarak karşı yakaya geçti. Çakıl taşlarının üstünde duran maralların yakınına usulca, yumuşacık kondu.

Ana geyik onu hemen yanına çağırdı.

— Kimin oğlusun sen?

Çocuk kimin oğlu olduğunu söylemekten utandığı için karşılık vermedi. Sonra yavaşça;

— Boynuzlu Geyik Ana, dedemle biz seni çok seviyoruz, dedi. Epeydir yolunu gözlüyorduk.

— Ben de seni tanıyorum. Dedeni de tanıyorum. İyi insandır deden.

Oğlan öylesine sevindi ki, marala nasıl teşekkür edeceğini bilemedi. Sonra birden;

— İstersen balık olayım, ırmaktan Isık-Göl'e, oradan da beyaz gemiye yüzeyim, dedi.

Kolayca yapabileceği bir işti bu. Fakat Boynuzlu Geyik Ana bir şey söylemedi. Bunun üzerine çocuk çırılçıplak soyundu, tıpkı yaz günlerindeki gibi sazlara tutundu, titreyip büzüşerek ırmağa daldı. Fakat su hiç de soğuk değildi; tam tersine, ateş gibi sıcak, fokur fokur kaynayan bir suydu bu. Çocuk gözleri açık, derinlere doğru yüzdü. Altın renkli sayısız kum tanecikleri, ufak ufak çakıl taşları gözlerinin önünde fır fır dönüyor, kulakları uğulduyordu. Sıcak suların içinde soluğu kesilmişti, fakat durmadan sürükleniyordu.

— Boynuzlu Geyik Ana, yetiş! Ben de senin oğlunum kurtar beni, Geyik Ana! diye bağırmaya başladı.

Geyik Ana arkasından hızla koşmaya başladı. Boynuzla-

rından ıslık sesi çıkıyordu; çocuk birden yeğnileştl, rahatladı.

Ter içindeydi. Böyle durumlarda dedesinin onu iyice sarıp sarmaladığını anımsayarak yorganına sarındı. Evde kimsecikler kalmamıştı. Lâmbanın fitili yana yana kısaldığı için ışığı ölgünleşmişti. Susuzluktan çocuğun içi yanıyordu. Tam kalkıp su içmek üzereydi ki; birden sert konuşmalar, haykırışlar, ağlamalar duydu. Birisi ağlayanı yatıştırmaya çalışıyordu. Bunun peşinden birtakım ayak patırtıları yayıldı, hızlı gidiş-gelişler başladı. Ahlayıp oflayan iki kişi tam pencerenin dibinden geçiyordu. Sanki biri ötekini sürüklüyor gibiydi. O anda kapı gürültüyle açıldı, öfkeden deliye dönen nine derin derin soluyarak dedeyi apar topar içeri soktu. Çocuk dedesinin bu derece korktuğunu ilk kez görüyordu. Aklı başından çıkmıştı adamcağızın, çevresine şaşkın şaşkın bakıyordu. Nine onu göğsünden bir kez daha itip oturtarak;

— Otur şuraya, koca bunak! dedi. Çağrılmadan hiçbir şeye burnunu sokma. Yoksa aralarında böyle şeyler ilk kez mi oluyor? Eğer barışmalarını istiyorsan, otur oturduğun yere, hiç karışma. Dediğimi yapacaksın, anladın mı? Eğer yapmazsan o herif seni de, beni de kovar evden. Bu geçkin yaşımızda nereye gidecek, başımızı nereye sokacağız?

Nine böyle söylene söylene kapıyı çarptı-çıktı. Ortalığı bir sessizlik kapladı. Dedenin kesik kesik hırıldayan solumalarından başka bir şey işitilmiyordu. Zavallı Momun ocağın çıkıntısına oturmuş, başını titreyen ellerinin arasına almıştı. Bir ara ansızın diz çöktü, bilinmeyen birine ellerini uzatıp yalvarmaya, inlemeye başladı :

— Beni al, dertli başımla beni al da ona bir çocuk ver. Ne olur, bir tane, bir tane çocuk ver ona. Artık dayanamıyorum, kızımın acısına dayanamıyorum...

Yaşlı adam böyle ağlayarak, sallana sallana ayağa kalktı; oradan el yordamıyla kapıyı buldu. Dışarı çıkıp kapıyı arkasından kapadığı zaman, yumruklarıyla tıkadığı ağzından çıkan boğuk hıçkırıklar birdenbire arttı.

Çocuğun içi bir tuhaf oldu, bedenini bir ürperti kapladı. Kâh ateşten kavruluyor, kah buz keserek üşüyordu. Bir ara kalkıp dedesinin yanına gitmek istedi. Fakat kollarının, bacaklarının dermanı kesilmişti; başı ağrıdan çatlayacak gibiydi. Dedesi kapının arkasında durmadan ağlıyor, Orozkul avluya sarhoş sarhoş haykırıyor, Bekey teyzesi umutsuz çığlıklar atıyordu. Nineyle Gülcemal'in yalvaran, yatıştıran sesleri gelmekteydi.

Oğlan onlardan uzaklaşarak kendi düş evrenine daldı.

Gene delice akan ırmağın kıyısındaydı; gene öte geçede, çakılların üstünde aynı üç geyik vardı. Çocuk yalvarmaya başlıyordu: «Ne olur, Geyik Ana, Bekey teyzeme boynuzlarında bir beşik getir. Yalvarırım, bir beşik getir, hem bir de çocukları olsun.» Bir yandan bunları söylerken, bir yandan da geyiklere doğru koşuyordu. Fakat ne o yere bastıkça su ayaklarının altında açılıyor, ne de karşı yakaya yaklaşabiliyordu; hep aynı yerde tepinip durmaktaydı. Yalnız eskisi gibi yalvarıyordu: «Boynuzlarında bir beşik getir, Geyik Ana! Dedemin ağlamaması, Orozkul eniştenin Bekey teyzemi dövmemesi için elinden geleni yap. Bir çocuk ver onlara. Söz veriyorum, herkesi seveceğim, Orozkul enişteyi bile seveceğim; yeter ki bir çocukları olsun. Boynuzlarınla beşik getir onlara...»

Uzaktan kulaklarına çıngırak sesleri gelmeye başladı, şıngırtıları yaklaştıkça yaklaştı. Boynuzlarına çocuk beşiği, kayın ağacından çıngıraklı bir beşik takarak dağlardan koşa koşa gelen Boynuzlu Geyik Ana'nın sesiydi bu. Çıngırağın şıngırtıları gitgide artıyor, Boynuzlu Geyik Ana gittikçe yaklaşıyordu.

O da nesi? Çıngırak seslerine uzaktan uzağa bir de motor homurtusu eklendi. Yaklaşan bir kamyondu bu. Kamyonun uğultusu gittikçe daha yakından duyuluyor, çıngırak sesleri ise arada bir kesilerek azalıyordu. Sonunda şıngırtılar azaldı, azaldı, motor homurtusunda kaybolup gitti.

Çocuk birbirine çarpan demir şangırtıları arasında bir kamyonun evlere doğru yaklaştığını anladı. Köpek havlayarak avludan dışarı fırladı. Farların ışığı bir an pencereye vurdu, sonra

söndü. Motor durdu. Kamyonun kapıları açılıp kapandı. Konuşmalardan anlaşıldığına göre, yeni gelen üç kişi, konuşa konuşa, arkasında çocuğun yattığı pencerenin önünden geçtiler.

— Aman, Seydahmet geldi! diye bağırdı sevinçle Gülcemal. Çok beklettin, gözlerimiz yolda kaldı.

Gülcemal'in kocasına doğru koştuğu duyuluyordu. Yabancı iki ses;

— Merhaba! diyerek onu karşıladı.

— Sizde ne var ne yok? diye sordu Seydahmet.

— Hiç, ne olsun! Neden geciktin böyle?

— Buna da şükür. Devlet çiftliğine kadar geldikten sonra orada bekle allah bekle, tek araba çıkmadı. Bari Celesay'a varabilseydim. Derken tomruğu almak için gelen şu kamyona rastladım. Geçit öyle karanlık ki, hiç sorma. Yolun durumunu biliyorsun.

Gelenlerden biri;

— Orozkul nerede? Evde mi? diye sordu.

Gülcemal durakladı.

— Evde, evde... Biraz rahatsız da, yatıyor. Merak etmeyin, yerimiz var, bizde de yatarsınız. Hadi, buyurun.

Yürümeye başlamışlardı ki, birkaç adım ilerleyince;

— Merhaba, aksakal; merhaba baybiçe! (1) diyerek durdular.

Momun dede ile nineye selâm veriyorlardı. Berikiler utandıkları için beklemişler, onları yabancıları karşıladıkları yerde karşılamışlardı. Acaba Orozkul da utanacak mıydı? Kendini de, ötekileri de rezil etmekten çekinmeyecek miydi?

Çocuk biraz olsun rahatladı. Zaten kendini biraz iyi hissetmeye başlamıştı.

Başının ağrısı azalmış gibiydi. Bir an kalkıp kamyona bakmayı bile düşündü. Kamyon dört tekerli miydi, yoksa altı tekerli mi? Yeni miydi, eski mi? Arkasındaki remork nasıl bir şeydi? O bahar evlerine askerî bir kamyon gelmişti. Kocaman

(1) Kadınlara saygılı hitap şekli (Çev.)

kocaman tekerlekli, burnu kesik bir araçtı bu. Gencecik bir asker olan şoför onu alıp yanına oturtmuştu. Aman ne hoştu! Araçla gelen sırmalı apoletli subay, Orozkul'la birlikte ormanı dolaşıyordu. Böylesi daha önce görülmüş şey miydi hiç?

Çocuk askere;

— Yoksa siz buraya casus aramaya mı geldiniz? diye sormuştu.

Asker gülmüştü.

— Ya öyle, casus aramaya geldik.

Çocuk üzgün;

— Ama bizim buralara hiç casus uğramadı ki; demişti.

Asker gene gülmüştü.

— Casus gelse ne yapardın?

— Hemen peşine takılır, yakalardım.

— Vay canına, sen ne yaman çocukmuşsun öyle! Ama önce biraz büyü, olur mu?

Sırmalı apoletli subey ile Orozkul ormanda dolaşadursunlar, askerle ahbaplıkları gittikçe koyulaşıyordu.

— Ben motorlu araçları, şoförleri çok severim.

— Neden öyle?

— Çünkü araçlar iyidir, güçlüdür, çabuk giderler. Sonra benzin kokularına bayılırım. Şoförler gençtir, hepsi de Boynuzlu Geyik Ana'nın çocuklarıdır.

Er anlamamıştı.

— Ne dedin? Ne dedin? Boynuzlu Geyik Ana da kim oluyormuş?

— Bilmiyor musun yoksa?

— Hayır, böyle tuhaf şey işitmedim hiç.

— Kimsin sen?

— Ben mi, Karagandalı bir Kazak. Madencilik okulunu bitirdim.

— Hayır, onu sormuyorum? Kimin oğlusun sen?

— Annemle babamın.

— Ya onlar kimin çocukları?

— Anneleriyle babalarının.

— Onlar?

— Bak, sen böyle sorarsan bunun sonu gelmez.

— Ben Boynuzlu Geyik Ana'nın çocuklarının oğluyum.

— Bunu sana kim söyledi?

— Dedem.

Asker başını salladı.

— Ya? Şaşılacak şey, doğrusu!

Boynuzlu Geyik Ana'nın çocuklarının oğlu olan, bu koca kafalı, yelken kulaklı oğlan, askerin pek hoşuna gitmişti. Yalnız, çocuk, soyunun başlangıcını bilmek şöyle dursun, yedi göbek geçmişini bile bilmediğini öğrenince ona kızmıştı. Herkes bilmeliydi bunu. Askercik yalnız babasını, dedesini, bir de büyük dedesinin adını biliyordu. Ya ötesi?

— Yedi göbek geçmişini öğretmediler mi sana?

— Hayır, öğretmediler .Hem ne işe yarar bu? Ben bilmiyorum işte, bilmediğim halde yaşamamda bir aksaklık olmuyor.

— Dedem, «Atalarını tanımayanlar kısa zamanda yozlaşırlar.» diyor.

— Kimmiş bu yozlaşanlar? İnsanlar mı?

— Evet, insanlar.

— Neden öyle?

— Neden mi? Çocukları, çocuklarının çocukları anımsamayacağı için yaptıkları kötü şeylerden utanmamaya başlarlarmış da ondan. Sonra kimse iyi şeyler yapmaya kalkmazmış. Çünkü nasıl olsa bir ananları, övünenleri çıkmayacak, diyor dedem.

— Bak şu işe! Amma yaman deden varmış senin! Yalnız kafanı pek saçma sapan şeylerle doldurmuş. Sen akıllı bir çocuğa benziyorsun. Şu kafaya bak, sandık gibi mübarek. Ya kulakların? Tıpkı atış alanındaki radar antenlerine benziyor. Sen dedenin söylediklerine bakma yavrum. Yolumuz komünizm yoludur, amacımız ise uzaya gitmek. Deden mi öğretiyor sana

bunları? Politika derslerinde elimize bir düşse, bak onu o zaman nasıl eğitiriz! Büyüyüp adam olunca git bu adamın yanından. Belli; bilgisiz, kara çahilin biri.

— Hayır, ben dedemin yanından gitmem hiç! İyi, çok iyi bir insandır o.

— Şimdilik öyle. Büyüyünce kendin daha iyi anlarsın ya...

Şimdi, konuşmaları dinledikçe, çocuk bu askeri kamyonu anımsıyor, tanıdığı kadarıyla, buralı şoförlerin hepsinin de Boynuzlu Geyik Ana'nın çocukları sayıldıklarına nasıl olup da askeri inandıramadığına şaşıyordu.

Oysa ona bütün gerçekleri söylemişti. Anlattıklarında ne katma vardı, ne de uydurma... Geçen yıl, gene böyle bir güz mevsiminde, belki daha sonraları, kuru ot yüklemek için dağlara devlet çiftliğinin araçları gelmişti. Kamyonlar hemen evlerin arkasından değil de; biraz yaklaştıktan sonra, yoldan Arça vadisine sapıp, oradan yaylaya çıkmışlardı. Yazın biçilen ot güzün götürülmek üzere yığılmıştı sırtlara. Bu işitilmedik motor gürültüsünü duyan çocuk Karağıl dağından koşarak yol ayrımına gelmişti. Ne de çok kamyon vardı! Birbiri ardından tam on beş tanesini saydığını anımsıyordu.

Hava ha bozdu, ha bozacaktı. Kar bir yağmaya başlasın, artık ot-çöp bulamazlar, bütün hevesleri ertesi yıla kalırdı. Zamanında taşınmayan kuru otu unutmaktan başka çare yoktu, çünkü kardan geçemezlerdi. Anlaşılan, çiftliğin öteki işleri yüzünden ot taşımayı savsaklamışlar, zaman daralıp sıkışınca da bütün kamyonları seferber etmişlerdi. Gelgelelim hiç de sandıkları gibi kolay olmayacaktı bu iş.

Ancak çocuğun bunlardan haberi yoktu, olsa bile böyle şeyler onu hiç ilgilendirmezdi. O büyük bir telâş ve sevinçle kamyonların arkasından koşuyor, peşine düştüğü kamyon uzaklaşınca bir sonrakinin ardından seğirtiyordu. Hepsi de birbirinden yeni, şoför mahalleri pırıl pırıl, camları geniş kamyonlardı bunlar. Önlerinde, sanki seçilmiş gibi bıyıkları yeni terlemiş birer, ikişer delikanlı oturuyordu. İkinciler kuru otları balya yapıp

yüklemede yardım için alınmışlardı kamyonlara. Çocuk gidenlere baktıkça sinemadaki artistleri anımsadı. Yakışıklı, atak görünüşlü, güleç delikanlılardı hepsi de.

Tam da oğlanın düşündüğü gibi çıktı. Kamyonlar birer canavar kesilmişti; Karağıl dağının bayırından düzlüğe çıkanlar çakıllı, sert yolda tam gazla gidiyorlardı. İçindeki yiğitlerin keyiflerine diyecek yoktu, hava tam istedikleri gibiydi. Hele bir de koca kafalı, kepçe kulaklı bir oğlanın kamyondan kamyona deli gibi koştuğunu görünce neşeleri arttıkça arttı. Gel de şimdi bu oğlana gülme, el sallama; iyice keyiflensin, türlü türlü şaklabanlıklar yapsın diye şakacıktan korkutma...

Oğlan sonuncu arabanın ardından koşmaya hazırlanıyordu ki, kamyon birden durdu. Asker giysili, parkalı, fakat apoletsiz; başında er kasketi yerine bir kep bulunan şoför gözünü kırparak, çocuğa;

— Merhaba, delikanlı, diye bağırdı. Ne işin var senin burada?

— Hiç, koşuyorum işte.

Çocuk ne de olsa biraz şaşırmıştı.

— Yoksa Momun dedenin torunu musun sen?

— Evet, onun torunuyum.

— Nasıl da anladım! Bak, ben de Buğu'luyum. Bu kamyondakilerin hepsi de Buğulu. Ot götürmeye geldik buraya. Buğu'lular öylesine çoğaldılar ki, artık kimse kimseyi tanımaz oldu. Dedene benden selâm söyle, e mi? Çotbay'ın oğlu Kulubek'i gördüm, de ona. Askerden dönmüş, şimdi devlet çiftliğinde şoförlük yapıyormuş, de. Eh, hadi hoşça kal!

Genç şoför hareket etmeden önce çocuğa bir de rozet verdi. Askeri madalyaya benzeyen, hoş bir şeydi bu.

Sonra kamyon aslan gibi kükredi, öndekilere yetişmek için hızla ileriye atıldı. Çocuk o anda bu güleç yüzlü, yaman delikanlıyla kaçıp uzaklara gitmek için neler vermezdi! Üstelik bir Buğu'luyla... Ne var ki kamyon gitmiş, yol ıssızlaşmıştı. O da eve dönmek zorunda kaldı. Dedesine bu olayı anlatırken kı-

vancından gözleri parlıyordu. Şoförden aldığı rozeti göğsüne illştirmişti.

O gün akşama doğru başı göklere eren San-Taş yamaçlarından bir rüzgâr koparak ortalığı allak bullak etmişti. Çıkan fırtına önüne kattığı yaprakları ormanın üstünden aşırarak büyük bir uğultuyla çevire çevire dağlara doğru sürükledi. Birden hava kararda, göz gözü görmez oldu. Sonra kar başladı, yeri - göğü beyaz bir duman kapladı. Bora birden tipiye dönmüştü. Ağaçlar köklerinden koparcasına sallanıyor, ırmağın suları sağa-sola savruluyordu.

Hemen hayvanları ağıla kapattılar, avluda ellerine geçen öteberiyi içeri oldılar, güçlerinin yettiği kadar odunu eve taşıdılar. Ondan sonra burnunu dışarı uzatabilirsen uzat. Birdenbire bastıran, zamansız tipide bundan başka yapılacak bir şey yoktu zaten.

Rüzgârın uğultusuna kulak kabartan dede ikide bir pencereye gidip dışarıya göz atıyordu. Sobayı tutuşturmuştu, şaşkınlıktan ne yapacağını bilemiyordu. Pencerenin ötesinde döne döne yağan karın karanlığından başka bir şey yoktu.

— Bu da ne ola ki? diye söylenip duruyordu.

Onun böyle söylenerek gidip gelmesine sinirlenen nine;

— Gezinip durma, herif, otur oturduğun yerde! diye çıkıştı. Bu da ne ola? diye sormaz mı! Ne olacak görmüyor musun, kış bastırdı.

— İyi ama böyle durup dururken, birdenbire mi?

— Nçin olmasın? Gelirken bir de sana mı danışacaktı? Canı öyle istemiş, geldi işte...

Baca uğulduyordu. Çocuğun içine bir korku düştü. Dedesine yardım edeyim derken soğuktan donmuştu. Neyse ki çok geçmeden soba yanmaya başlamış, içerisi ısınmıştı. Odanın havası çam dumanı ve sıcak reçine kokusuyla dolunca çocuk ısınıp kendine gelebildi.

Akşam yemeğini yediler, sonra da yattılar. Dışarısı ana-

baba günüydü; kar durmadan yağıyor, rüzgâr bütün şiddetiyle uluyordu.

Pencerenin dışındaki uğultuya kulak kabartan çocuk, «Kimbilir, şimdi orman ne denli korkunçtur,» diye düşündü. Hele birtakım anlaşılmadık sesler, bağırıp çağırmalar duyunca tüyleri diken diken oldu. Sanki avluda birbirlerine seslenen insanlar vardı. Yoksa ona öyle mi geliyordu? Gecenin bu saatinde ırmak kıyısında kim olabilirdi? Fakat dedeyle nine de kulak kesilmişlerdi;

— Gelenler var, dedi nine.

Dede pek emin değildi.

— Bana da öyle geliyor, dedi.

Sonra birden telâşlandı. Bu saatte dışarda insanın ne işi vardı? Hemen giyinmeye başladı. Nine de ivediyle kalkıp lâmbayı yaktı. Çocuk iyice korkmuştu. Niye yaptığını bilmeden kalktı, üstünü- başını giydi. Bu arada bağrışmalar iyice yaklaşmıştı. Şimdi avludan ayak sesleri, konuşmalar duyuluyordu. Sonra evin önünde biriken karı tepeleyerek yürüyen birkaç kişi kapıyı dövmeye başladılar.

— Açın kapıyı, donuyoruz!

— Kimsiniz siz?

— Korkmayın, yabancı değiliz.

Momun kapıyı açtı. Açmasıyla birlikte rüzgâr, kar ve soğuğun ardından, gündüzleyin oğlanın gördüğü, Arça vadisine kuru ot getirmeye giden şoförler daldı içeriye. Gözleri tipiden kapanmasına karşın çocuk onları hemencecik tanımıştı. Ona rozet veren Kulubek de aralarındaydı. İnleyip duran birini koltuklamışlar, ayakları yerde sürüne sürüne içeri sokmaya çalışıyorlardı. Onların bu durumunu gören ev halkının telâşı daha bir arttı.

— Tanrı korusun! diye bağırdılar dedeyle nine. Yoksa başınıza bir iş mi geldi?

— Sonra anlatırız dedi Kulubek. Dışarda yedi arkadaşımız daha var. Allah vere de yollarını şaşırmasalar.

Sonra inleyip duran arkadaşına;

— Hadi, otur şuraya. Ayağını burkmuşsun, diyerek sobanın yanındaki çıkıntıya oturttu.

Kulubek'in söyledikleri dedeyi iyice kaygılandırdı.

— Arkadaşlarınız nerede kaldı? Gidip de getireyim şunları.

Torununa döndü.

— Hadi koş, Seydahmet'e haver ver. Elektrik fenerini alsın gelsin hemen.

Çocuk dışarı fırladı, ama o anda soluğu kesildi. O korkunç anı, yaşamının sonuna dek bir daha unutamayacaktı. Sanki ıslık çalan, salkım saçak, soğuk bir canavar boğazına sarılmış, sıktıkça sıkıyordu. Fakat çocuğun gözü yılmadı; boğazını canavarın pençesinden kurtarıp başını kollarının arasına alarak Seydahmet'lerin evine doğru hızla koştu. Aradaki mesafe yirmi otuz adım olmasına karşın, tipiyle boğuşurken, savaşçılarını kurtarmaya koşan bir yiğide benzetiyordu kendini. Yüreği cesaretle doluydu; karşısında hiçbir engel tanımıyordu. Kendisine karşı duyduğu bu sonsuz güvenle Seydahmet'lere doğru koşarken insanın, soluğunu kesecek bir sürü kahramanlık sahneleri düşledi. Uçurumlardan aşıp dağdan dağa sıçrıyor; düşman ordularını kılıçtan geçirlyor, ateşte yananları, ırmakta boğulanları kurtarıyor; tepkili av uçağına binip arkasında kızıl bayrak dalgalanırken, önünde dağ-bayır demeyip kaçan kıllı, siyah, bir canavarı kovalıyordu. Tepkili uçağıyla kartal gibi düşmüştü düşmanın peşine. Makineli tüfeğiyle düşmana mermi yağdırırken; «Vur, öldür faşisti!» diye bağırıyordu. Boynuzlu Geyik Ana her yerde yanındaydı, onunla övünç duyuyordu. Seydahmet'in kapısına varınca Boynuzlu Geyik Ana; «Şimdi de oğullarımı, genç sürücülerimi kurtar.» dedi ona. Çocuk: «Kurtaracağım, Geyik Ana, yemin ederim, kurtaracağım.» diyerek kapıyı yumruklamaya başladı.

— Aç kapıyı, Seydahmet amca. Çabuk, bizimkileri kurtaralım.

Çocuk bu sözleri öyle heyecanla söylemişti ki, Seydahmet'le Gülcemal korkudan az kalsın küçük dillerini yutuyorlardı.

— Kimi kurtaracağız? Ne var, ne oldu?

— Dedem elektrik fenerini alıp gelmeni söyledi. Devlet çiftliğinin şoförleri yollarını yitirmişler.

— Hay, aptal hay! diye söylendi Seydahmet. Şöyle söylesene şunu!

Hemen hazırlığa koyulan Seydahmet'in söyledikleri çocuğa hiç dokunmadı. Evlerine gelene kadar gösterdiği yiğitlikleri, verdiği şeref sözünü o nerden bilecekti? Hattâ dedesiyle Seydahmet'in, şoförlerin yedisini birden hemen evlerin yakınında bulup getirmeleri onu hiç şaşırtmadı. Oysa başka türlü de olabilirdi. Tehlike atlatıldıktan sonra insana kolay gelir... Neyse yolunu yitirenlerin hepsi de bulunmuştu. Seydahmet gelen yedi kişiyi evine aldı. Orozkul'u uyandırıp beş kişiyi de onun evine konuk ettiler. Kalanlar ise Momun dedenin evine doluştular.

Bora dağlarda uluyup duruyordu. Çocuk bir an dışarıya çıkıp baktı. Yer-gök birbirine karışmıştı; neresi sağ, neresi sol, belli değildi. Karanlık gecede tipi bütün şiddetiyle sürüp giderken kar diz boyu yükselmişti.

Bütün sürücüler bulunduktan, herkesin sırtı ısınıp donma korkusundan kurtulduktan sonra Momun dede çekine çekine gençlerden başlarına geleni sordu. Oysa daha sormadan yolda tipiye yakalandıklarını bal gibi biliyordu.

Onlar anlatırken dedeyle nine derin derin iç çekerek;

— Aman, Tanrı korumuş! diyorlardı.

Başlarına daha kötü bir şey gelmediği için de ellerini göğüslerine koyup Tanrı'ya dua ediyorlardı.

Nine sıcacık çaylarını verirken gençlere;

— Üstünüze - başınıza bakın bir kere, bu kadar hafif giyinilir mi hiç? diye çıkıştı. Dağa çıkan insan en başta sıkı giyinmeli. Bunlar çocuk daha, akılları bir karış havada. Şehirliler gibi hafif giyinip caka satacaklar. Ya bir de yolunuzu

şaşıp sabaha dek dağlarda kalsaydınız ne olacaktı? Tanrı göstermeye, donar, hiçbiriniz kurtulamazdınız.

— Böyle olacağını nerden bilelim? dedi Kulubek. Sıkı giyinmek için bir sebep göremedik. Hava soğusa bile arabalarda kaloriferler var. Evinin içinde oturuyormuşsun gibi, direksiyonu çevir dur. Görmüyor musunuz, uçaklar ne kadar yüksekten uçuyor? Yukardan bakınca dağlar birer tümsek gibi görünür. Uçağın dışında soğuk eksi kırk dereceyken içerde herkes gömlekle gezer.

Çocuk şoförlerin arasına serilmiş bir koyun postunda yatıyordu. Kulubek'e iyice sokulmuştu, büyüklerin anlattıklarını can kulağıyla dinliyordu. Ansızın bir fırtına çıkıp bu insanları onlara sığınmaya zorladığı için onun içten içe sevindiğini kim nerden bilecekti? Fırtınanın dinmemesini, gelenlerin hiç olmazsa üç gün daha onlarda kalmalarını yürekten diliyordu. Evlerinde istedikleri kadar otursunlardı, onlarla birlikte olmak çok hoşuna gidiyordu. Anlaşıldığına göre dedesi hepsini de tanıyordu. Kendilerini tanımasa bile annelerini, babalarını biliyordu.

Dedesi nerdeyse böbürlenerek ona;

— İşte, Buğulu ağabeylerini gördün, dedi. Nasıl, hepsi de boylu poslu, aslan gibi değil mi? Tanrı güçlerini-kuvvetlerini artırsın, onları iyi tanı. Hiç unutmam, dokuz yüz kırk ikide bir kış günü bizleri yapı işleri için Magnitogorsk'a getirmişlerdi...

Dedesi onun dinleye dinleye ezberlediği bir öyküyü yeniden anlatmaya başladı. Savaş yıllarında ülkenin dört bir köşesinden gelen kalabalık bir işçi ordusunu Magnitogorsk'ta boy sırasına dizmişlerdi. Kırgızlar bodur oldukları için sıranın en sonundaydılar. Yoklama yapıldıktan sonra paydos vermişlerdi. Tam o sırada kızıl saçlı, çam yarması gibi iri-yarı bir adam yanlarına sokularak;

— Kimsiniz siz? Mançuryalı mısınız? diye sormuştu alay edercesine.

Aralarında yaşlı bir öğretmen vardı. Berikine dönerek;

— Biz Kırgız'ız, demişti. Bir zamanlar buraya yakın bir yer-

de atalarımız Mançuryalı'larla savaşırken, daha Magnitogorsk'un adı bile yoktu. O zaman bizler de senin gibi uzun boyluyduk. Hele bir savaş bitsin, bak o zaman boyumuz nasıl uzuyor...

Çok eski günlerin bu olayı birden hatırına gelmişti dedenin. Sevincinden ağzı kulaklarına vararak konuklarını teker teker süzdü.

— Nasıl, haklı değil miymiş bizim öğretmen? Kente gittiğimde, yollardan geçerken hep bakarım. İnsanlar güzelleştiler, boyları daha bir uzadı. Eski günlerde böyle miydi ya?

Gençler anlamlı anlamlı gülümsediler. Belli, ihtiyar çenesi düşüğün biriydi. Birisi dayanamadı.

— Boyumuz posumuz yerinde ama kamyonlardan birinin şarampola yuvarlanmasını önleyemedik. Bu kadar adamın gücü yetmedi işte, dedi.

Dede onları haklı çıkarmaya çalışıyordu:

— Ona güç-kuvvet yeter mi, oğul? Hem tipili bir havada, tıklım tıklım ot dolu. Hadi, olur böyle şeyler. Tanrı vere de yarın rüzgâr kesilse.. Ondan sonrası kolay artık.

Gençler Arça vadisinin yukarlarına ot yüklemeye gelişlerini anlatmaya başladılar. Yaylanın otları koca koca üç yığına istiflenmişti. Kamyonlar otları yığınların üçünden birden alıyorlardı. Arabaların arkaları ev boyu yükselmişti, otların üstündekiler aşağıya ancak ipe tutunarak iniyordu. Kamyonlar tıka basa dolduruluyordu; tekerleklerinden, ön camlarından, bir de burunlarından başka hiçbir yerleri görünmez olmuştu. Artacak otun ertesi yıla kalacağını bildikleri için hepsini birden taşımak istiyorlardı. Ellerini çabuk tutmuşlardı. İşi bitenler kamyonlarını bir kenara çekerek ötekilere yardım ediyorlardı. Hemen hemen bütün otu yüklemişler, geriye iki kamyonluk kalmıştı. Bir sigara molası verdikten sonra kimin nereye gideceğini kararlaştırıp konvoy halinde yola çıkmışlardı. Yalnız aşağı inerken çok dikkatliydiler, arabaları ağır ağır sürüyorlardı. Kuru ot ağır bir yük değildi ama havaleliydi. Dar yollarda, keskin dönemeçlerde tehlikeli durumlarla karşılaşıyorlardı.

Böylece yola düşmüşlerdi, ama ilerde onları bekleyen tehlikeden haberleri yoktu. Arça sırtlarından aşıp boğazı geçiyorlardı. İşte ne olduysa orada olmuştu. Akşam üzeriydi. Tam boğazdan çıkacakları sırada birden fırtına patlamış, arkasından kar başlamıştı.

Kulubek;

— Hem öyle bir kar ki, bir anda sırtımız sırılsıklam oldu, diye sürdürdü konuşmasını. Karanlıkta göz gözü görmüyordu, rüzgâr çarptıkça sanki direksiyonu insanın elinden söküp alacak gibi oluyordu. Araba ha devrildi, ha devrilecek diye bir korku vardı içimde. Gündüzleyin bile çetin olan böyle bir yolla kalk da geceleyin baş et bakalım...

Küçük oğlanın soluğu kesilmişti, Kulubek'i dinlerken gözlerini ondan bir an ayırmıyordu. Öyküde anlatılan rüzgâr dışarda durmamacasına uluyor, tipi bütün şiddetiyle savruluyrodu. Şoförlerin, yükleyicilerin çoğu soyunmadan, çizmelerini çıkarmadan döşemeye kıvrılı kıvrılıvermişlerdi. Onların geçirdiği korkuyu, Kulubek'i dinlerken, şimdi de ince boyunlu, kepçe kulaklı oğlan yaşamaktaydı.

Birkaç dakika sonra yol-iz seçilmez olmuştu. Kamyonlar, körün sopasından ayrılamadığı gibi, birbirlerinin peşinden bir adım olsun ayrılmıyorlar; yoldan sapmamak için işaret üstüne işaret veriyorlardı. Kar, duvar çekilmişçesine farların ışığını örtüyor; siliciler ön camları temizlemeye yetişemiyorlardı. Önlerini görmek için camdan başlarını çıkarmak zorunda kalıyorlardı. Çok zor bir yolculuktu bu. Kar yığıldıkça yığılıyordu. Tekerler patinaj yapmaya başlamıştı. Bir yokuşun başına gelip duran kamyonlar, motorlar olanca gücüyle çalıştığı halde bir adım ileriye gidemiyordu. Bütün çabalar boşunaydı. Bunun üzerine şoförler arabalardan çıkıp kamyondan kamyona sıçrayarak ve birbirlerine seslenerek konvoyun başında toplanmışlardı. Bir çıkış yolu bulmaları gerekiyordu. Ateş yakmak olanaksızdı. Kaloriferi çalıştırıp oturmak, çiftlik merkezine kadar zor yetecek yakıtı hemen orada bitirmek demekti. Ama bunu yap-

mazlarsa yüzde yüz donacaklardı. Ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Her güçlüğü yenen teknik orada çaresiz kalmıştı. Fakat bir şeyler yapmalıydılar. Bir arkadaşları çıkıp kamyonlardan birinin otunu boşalttıktan sonra içine gömülmelerini önermişti. Gelgelelim bağlar çözülünce otun bir demeti bile kalmayacak, rüzgârın önünde savrulup gidecekti. Kimsenin bundan kuşkusu yoktu. Bu arada kar iyice yükselmiş, tekerlerin arası dolmaya başlamıştı. Elleri, ayakları donan gençler ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

— İşte tam bu sırada, daha biz Arça sırtlarında giderken şu bizim küçük Buğulu kardeşe rastladığımızı anımsadım.

Kulubek, Momun'a torununu göstererek başını okşadı.

— Kamyonun yanından koşarken durmuştum. Ne durması, birkaç lâf bile etmiştik. Öyle değil mi küçük? Bak şuna, daha uyumamış!

Oğlan gülümseyerek başıyla Kulubek'i onayladı. O sırada koltuklarının nasıl kabardığını, sevinçten yüreğinin nasıl küt küt attığını kimse bilemezdi. Nasıl sevinç duymasın ki, koca bir adam kalkıp onun sözünü ediyordu! Hem de Kulubek gibi delikanlıların en güçlü-kuvvetlisi, en atağı, en yakışıklısı! Ah, büyüyünce o da Kulubek gibi olacak mıydı?

Sobaya odun atan Momun torununu övdü.

— Benim oğlum öyledir. Konuşulanları dinlemeyi de pek sever. Bakın, kulaklarını sizden hiç ayırıyor mu?

— Nasıl oldu da bu delikanlı birden hatırıma geldi, bilmiyorum. Hemen arkadaşlara: Haydin arkadaşlar; gidelim, orman korucularının evlerine sığınalım! diye bağırmaya başladım. Rüzgârda sesim hiç duyulmuyordu. Arkadaşlar da bana bağırarak; nasıl varacağız oraya? Yaya gidemeyiz... Hem kamyonlar yolda bırakılır mı? dediler. Ben de: kamyonları yokuş yukarı itelim biraz, dedim. Sonra tekrar iniş başlayacak. San-Taş vadisine insek yeter, oradan korucuların evlerine yürüyüverirız, uzak değil. Ne demek istediğimi anlamışlardı. Hadi öyleyse, başa geçl dediler. Hemen kolları sıvayıp en öndekl

kamyondan başladık. Osmanali'yi arabasına bindirdik, ondan sonra hepimiz arkadan omuzlarımızla dayandık. Başlangıçta durum bir hayli iyi gidiyordu, fakat sonra sonra yorulmaya başladık. Ne var ki başlamıştık bir kere, geriye dönemezdik. İttiğimiz şey kamyon değil, koskoca bir dağdı sanki! Altına teker konulmuş ot dağını yerinden oynatıyorduk. İtin arkadaşlar! Dayanın! diye avazım çıktığı kadar bağırıyordum. Kardan, rüzgârdan gözümüzü açamıyorduk. Motor patlarcasına uğulduyor, sanki acı acı bağırıyordu. Gücünün kertesinde zorlanıyordu zavallı. Alın bizden de o kadar! Nerdeyse yüreğim paralanacak, parça parça olacak sandım. Başım dönmeye başladı.

— Vah-vah-vah! diye üzüntüsünü belirtti dede. Çok çekmişsiniz, oğlum. Ben onu bunu bilmem, sizi Boynuzlu Geyik Ana esirgemiş. Oğullarını yüzde yüz ölümden kurtarmış. Dinleyin, bakın... Dışarıda tipi gene uluyor.

Çocuğun gözleri kapanıyordu. Ne kadar uyumak istemese de göz kapaklarını aralamaya gücü yetmiyordu. İşte böyle dedesiyle Kulubek'in konuşmalarını parça parça dinlerken gerçekle düşü karıştırmaya başladı. Şimdi o da dağ başında, kar fırtınasına yakalanan baba yiğitlerin arasındaydı. Önünde bembeyaz karla örtülmüş, dik bir yokuş vardı. Tipi yüzünü kamçılıyor, gözlerini cayır cayır yakıyordu. Ev yüksekliğinde, ot yüklü koca bir kamyonu itmekteydiler. Yokuş yukarı, ağır ağır çıkıyorlardı. Kamyon sanki yerinden hiç kıpırdamıyor, hattâ geri geri geliyordu. Hava zından gibi karanlıktı, çok korkuyordu. Yüzünü dağlayan bir rüzgâr vardı. Kamyon kayacak, geri geri gelerek onu ezecek diye ödü patlıyordu. Fakat nerden çıktıysa birden Boynuzlu Geyik Ana çıktı ortaya. Geyik Ana hemen boynuzlarını takıp onlarla birlikte kamyonu yukarı doğru itmeye başladı. «Dayanın yiğitler, durmayın!» diye bağırdı çocuk. Kamyon kıpırdadı, ileri doğru yürümeye başladı. Yokuşu çıkınca artık kamyon kendi kendine gidiyordu. Böylece ikinci, üçüncü kamyonu, bütün ötekileri yokuş yukarı ittiler. Her seferinde Boynuzlu Geyik Ana onlara yardım etti. Fakat onu kimse gör-

medi, yanlarında Geyik Ana'nın bulunduğunu kendisinden başka bilen yoktu. Herkesin kuvveti kesilip de korkudan soğuk ter dökmeye başladıkları zaman hemen Boynuzlu Geyik Ana yetişiyor, boynuzlarını takıp kamyonu itiyordu. Çocuk «Dayanın, omuzlayın!» diye destekliyordu ağabeylerini. Hep de Kulubek'in yanında duruyordu. Bir ara Kulubek ona: «Bin arabaya!» dedi. Çocuk şoför yerine atladı hemen. Kamyon homurdanıyor, zangır zangır titriyordu... Direksiyon kendiliğinden, daha küçücük çocukken araba diye oynadığı çember kadar rahat dönüyordu. Elindekinin oyuncak bir direksiyon olduğunu anlayınca oğlancağız utancından yerin dibine geçti. O sırada kamyon birden yana yatarak devrilmeye başladı. Ve devrilmesiyle parçalanması bir oldu. Utancından kahrolmuştu çocuk. Şimdi Kulubek'in yüzüne nasıl bakacaktı? Hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Kulubek çocuğu uyandırdı.

— Hey, sana ne oluyor? Neden ağlıyorsun?

Gözlerini açtı. Gördüklerinin düş oluşu onu çok sevindirdi. Kulubek çocuğu kucaklayıp yerinden kaldırdı, bağrına bastı.

— Kötü bir düş mü gördün? Çok korktun mu? Kahramanlar korkar mı hiç?

Kulubek böyle diyerek rüzgârdan çatlamış, sert dudaklarıyla çocuğu öptü.

— Hadi, ben seni yatırayım. Uyku zamanı geldi.

Onu uyuyan şoförlerin arasına postun üstüne yatırdı, kendisi de yanına uzandı. Sonra yan yatarak onu iyice kendine çekti, parkasının eteğiyle üstünü örttü.

Dedesi çocuğu yavaşça uyandırdığı zaman daha çok erkendi.

— Hadi, kalk, oğlum. Kalk da sıkıca giyin. Bana yardım edeceksin.

Pencereden donuk bir sabah aydınlığı düşüyordu. Akşamki konuklar nasıl yatmışlarsa öylece uyuyorlardı.

— Hadi, keçe çizmelerini giy.

Dedesinin üstünden kuru ot kokusu geliyordu. Demek ki daha önce kalkıp atları yemlemişti. Keçe çizmelerini ayağına geçiren çocuk dedesiyle birlikte avluya çıktı. Her taraf karla kaplıydı. Ama rüzgâr dinmişti. Yalnız şurada burada, yerdeki karları hafifçe savuruyordu.

— Soğuk! diyerek ürperdi çocuk.

— Zararı yok. Hava açacağa benziyor. Olacak şey miydi yani? Daha ilk bozuşunda her tarafı allak bullak etti. Neyse, buna da şükür, başlarına bir felâket gelmedi ya...

Beş koyunun bulunduğu ağıla girdiler. Dedesi elleriyle yoklayarak direkte asılı duran feneri buldu, yaktı. Koyunlar bir köşeye kümelenmişlerdi. Dönüp onlara bakarken öksürmeye başladılar.

Momun torununa feneri vererek;

— Al şunu da, bana ışık tut, dedi. Kara tokluyu keselim. Evimize birçok konuk geldi, onlar daha uyurlarken etimiz hazır olsun.

Oğlan feneri tuttu. Kapı aralığından rüzgârın ıslığı arada bir duyuluyordu, dışarısı hâlâ alaca karanlık ve soğuktu. Yaşlı adam önce kapının arkasına bir kucak kuru ot attı. Sonra kara tokluyu otun yanına getirdi. Fakat onu yatırıp ayaklarını bağlamadan önce bir an duralayarak yere çömeldi.

— Feneri yere koy. Sen de çömel.

Ellerini genişçe açarak mırıldanmaya başladı.

— Ey Boynuzlu Geyik Anamız, soyumuzun ulu anası! Çocuklarımızı tehlikeden kurtardığın için, atalarımızı ok sütünle beslediğin için, koruyucu gözünü bizden ayırmadığın, hep bizleri düşündüğün için kara koyun sana kurban olsun. Ne olur bizi dağda-bayırda, coşkun sularda, kaygan yollarda yalnız bırakma. Senin çocuklarınız biz, topraklarımızı terkedip gitme, hep bizimle kal. Amin.

Avuçlarını yüzüne kapatıp alnından çenesine doğru sıvaz-

ladı. Aynı şeyi çocuk da yaptı. Dedesi ondan sonra tokluyu devirdi, ayaklarını bağladı. Eski kıvrık bıçağını kınından çıkardı.

Çocuk fenerle dedesinin önünü aydınlatıyordu.

Rüzgâr iyice dinmişti. Güneş sağa-sola kaçışan bulutların arasından bir-iki kez korka korka baktı. Fırtınalı bir gecenin izleri her yerde görünüyordu. Şuraya-buraya yığılmış kar tepecikleri, hırpalanmış çalılar, dallarına binen karın ağırlığıyla eğilmiş fidanlar, devrilmiş yaşlı ağaçlar... Irmağın öbür yakasındaki orman sessiz, suskun ve ezik duruyordu. Sanki su dibe doğru çekilmişti, kıyılarına örülen kar yüzünden sahiller daha bir dik görünüyordu. Suyun akışı iyice sessizleşmişti.

Güneş bulutların arasından bir görünüp bir kayboluyordu. Fakat çocuğun neşesi yerindeydi, çevresinde can sıkıcı bir şey göremiyordu. Geçen gecenin korkuları atlatılmış, kaygıları unutulmuştu. Yerdeki karın ona bir engeli yoktu. Hattâ çok hoşuna gittiği için ayaklarının altından kar topakları fırlatarak sağa-sola koşturuyordu. Evin içerisi insanla dolduğu için, ağabeyleri uykularını almış olarak kalktıkları için, kesilen koyun kavurmasını yerken konuşmalara kahkahalar karıştığı için büyük bir sevinç içindeydi.

Derken güneş de kendine gelmeye başladı. Şimdi bulutlar arasından daha sık çıkıyor, her çıkışta uzun süre parlıyordu. Hava az da olsa ısınmıştı. Vakitsiz düşen kar, daha çok yollarda, patikalarda olmak üzere şurada-burda eriyordu.

Ne var ki sürücülerle yardımcıları gitmek için hazırlanınca çocuğu bir heyecan aldı. Hepsi avluya çıkmışlardı, gösterdikleri konukseverlikten dolayı ev sahiplerine uzun uzun teşekkür ettiler. Momun dedeyle Seydahmet onlarla birlikte gitmek için atlarına bindiler. Dedenin kucağında bir demet odun vardı, Seydahmet de yanına çinko bir kap almıştı. Donan motorlara sıcak su koyacaklardı.

Kalabalık avludan çıkarken çocuk da arkalarından koştu.

— Dede, beni de al, ben de sizinle gideceğim.

— Bak oğlum, benim kucağımda odun var, Seydahmet dayın da kap götürüyor. Oraya kadar bu karda yürüyebilir misin? Ayrıca senin yapacağın bir iş de yok.

Çocuk somurtarak küsünce Kulubek onu elinden tuttu.

— Hadi, sen de gel bakalım. Dönüşte dedenin atına binersin.

Böylece Arça sırtlarından inen yolun ayrılış noktasına doğru yürümeye başladılar. Yollarda bir hayli kar vardı. Babayiğit delikanlılara ayak uydurmak kolay olmadığı için çocuk az sonra yorulmaya başladı. Bunun üzerine Kulubek;

— Gel, seni sırtıma bindireyim, dedi.

Çocuğu tuttuğu gibi omuzlarına aldı. Sanki onu her gün sırtında taşıyormuş gibi çok rahat yürüyordu.

Kulubek'in yanında yürüyen şoför;

— Yahu, Kulubek, senin çocuk taşımaya alışık bir halin var, dedi.

— Daha olmasın mı? Küçüklüğümden beri kardeşlerimi sırtımda taşırım ben. Altı kardeştik biz, ben en büyükleriydim. Annemle babam tarlada, işde olurlardı. Kızkardeşlerim evlendiler, çoluğa çocuğa karıştılar. Askerden dönünce hemen iş bulamamıştım. Bekâr da olduğum için kızkardeşlerimden en büyüğü, bana: «Ağabey, gel de bizimle kal. Çok iyi çocuk bakıyorsun.» dedi. Ben de ona: «Artık yetişir.» dedim. «Bundan sonra kendiminkilere bakacağım.»

Böyle havadan sudan konuşa konuşa yürüyorlardı. Kulubek gibi bir babayiğin sırtına binmek oğlanın çok hoşuna gidiyordu.

«Keşki benim böyle bir ağabeyim olsaydı.» diye geçirdi içinden. «O zaman kimseden korkum olmazdı. Sıkı mı Orozkul, dedeme bağırsın ya da birine elini sürsün, Kulubek'in sertçe bir bakışıyla hemen yola gelirdi.»

Bir önceki gece bırakılan ot yüklü kamyonlar kavşağın iki kilometre yukarısında bekliyordu. Onları karların altında gören-

ler tarlada kışlık ot yığınları duruyor sanırdı. Bu duruşlarıyla da yerlerinden kıpırdatılamazmış gibi bir görünüşleri vardı.

Önce ateş yakılıp su ısıtıldı. Öndeki kamyonun radyatörüne sıcak su koyarak kol demirini çevirdiler. Motor hırıldıya zırıldıya çalışmaya başladı. Ondan sonra işler kolaylaştı. Çalışan kamyon bir sonrakini yedeğinde çekerek çalıştırdı. Böylece konvoydaki bütün kamyonlar sırasıyla yürümeye başladı.

Bütün kamyonlar çalışınca ikisinin yardımıyla geceleyin şarampola düşen kamyonu çekip çıkardılar. Bu kurtarma işine hepsi birden dört elle sarılmışlardı. Hatta çocuk bile kamyonun bir köşesinden tutmuştu. Gelgelelim bir yandan da birisinin çıkıp: «Ayağımızın altında ne dolaşıp duruyorsun!» diye bağırmasından korkuyordu. Fakat ne kimse ona bir şey söyledi, ne de bir kovan çıktı. Belki de Kulubek sesini çıkarmadığı için ötekiler de bir şey dememişlerdi. Çünkü Kulubek arkadaşları arasında sevilen, sayılan biriydi.

Şoförler bir kere daha vedalaştıktan sonra arabalar önce ağır ağır, sonra gittikçe hızlanarak yola dizildiler. Karla örtülü düzlükte bir sıra kamyon vardı şimdi. Boynuzlu Geyik Ana'nın çocuklarının çocuklarıydı bu gidenler. Fakat onlardan hiçbiri, çocuk hayalinin canlandırdığı Geyik Ana'nın kimseye görünmeden en önde gittiğini bilmiyorlardı. Oysa Geyik Ana konvoyun başında sıçraya sıçraya, hızla koşuyordu. Çetin yollardaki kazalardan, yuvarlanan kayalardan, düşen çığlardan, sisten, kar fırtınasından onları hep o koruyacaktı. Yüzyıllar süren göçebelik yaşantısı Kırgızlara yollarda az mı çektirmişti? Daha şafak sökmeden kara tokluyu kurban keserken dedesinin Boynuzlu Geyik Ana'dan istediği aynı değil miydi?

Yolcular gitmişlerdi. Çocuk da onlarla birlikte, ama hayalinde... Kamyonda, Kulubek'in yanında oturuyordu. Ona «Kulubek ağabey, şimdi önümüzde Boynuzlu Geyik Ana koşuyor.» dedi. «Yok canım?» diye şaşırdı Kulubek. «Doğru vallahi. Bak, işte!»

Onu daldığı düşlerden dedesi uyandırdı.

— Daha ne dikilip duruyorsun, oğlum. Hadi bin de eve gidelim.

Böyle söyleyerek attan aşağıya eğildi, çocuğu kaldırıp eyere, önüne oturttu. Ondan sonra üşüyüp üşümediğini sorarak kürkünün eteğiyle onu güzelce örttü.

Daha o zaman okula gitmiyordu.

Ama şimdi, sıkıntılı uykusundan uyanırken şöyle düşünüyordu: «Peki, yarın okula nasıl gideceğim? Hastayım işte, hiç iyi değilim...» Sonra gene dalıyordu. Öğretmeninin tahtaya yazdıklarını defterine çekiyordu düşünde: «At, Ata. Taka. At. Ata. Taka» (1) Birinci sınıf kitabındaki bu sözcüklerden sayfalar dolusu yazdı, bütün defteri bitirdi. Sonunda yorularak gözleri kararmaya başladı. Gövdesi ateşten cayır cayır yanıyordu. Gözlerini açtı. Yorganı üstünden atıp üşümeye başlayınca bu sefer de kötü kötü şeyler görüyordu. Bazan balık olup buz gibi ırmakta yüzüyor, fakat beyaz gemiye doğru koştuğu halde yanına varamıyordu. Bazan tipiye yakalanmış görüyordu kendini. Soğuk, bulanık bir tipide kuru ot yüklü arabalar yokuşu tırmanırken birden patinaj yapmaya başlıyorlardı. Kamyonlar çocuk gibi ağladıkları halde yerlerinden bir adım kıpırdamıyorlardı. Fır fır dönen tekerler döndükçe kızarıyor; sonra oteşten çember gibi alev alev yanıyordu. Sonra Geyik Ana yetişerek kamyonu boynuzuyla itmeye başlıyordu. Çocuk da olanca gücüyle yardım ediyordu ona. Bedenini buram buram ter basıyordu. Derken ot yüklü kamyon birden beşik oluyordu. Boynuzlu Geyik Ana ona; «Hadi çabuk koşalım. Bu beşiği Bekey teyzenle Orozkul eniştene götürelim.» diyordu. Böylece koşmaya başlıyorlardı, fakat çocuk Geyik Ana'ya yetişemiyordu. Ta ilerde, karanlıkta beşiğin çıngırağı çın çın ötüyordu. Çocuk da bu sese doğru koşuyor, koşuyordu...

---

(1) At. Baba. Nal.

Evin önünde ayak sesleri duyulmaya başlayıp da kapı gıcırdayınca o da gözlerini açtı. Nineyle dedesi dönmüşlerdi, biraz rahatlamış görünüyorlardı. Evlerin yanına yabancıların gelmesi Orozkul'la Bekey teyzeyi az da olsa yatıştırmıştı. Belki de Orozkul içerken sızıvermişti. Avludan ne küfür geliyordu, ne bir çığlık...

Gece yarısına doğru dağların üstünden ay doğdu. Karla örtülü dorukların en yükseğinin tepesinde sisle çevrili bir yuvarlaktı ay. Üzerinden buzların hiç eksilmediği bu doruk alaca karanlıkta pürüzlü köşeleriyle belli belirsiz parıldıyordu. Sonra çepeçevre sessiz dağlar, sarp kayalar, kımıltısız karanlık ormanlar başlıyordu. En aşağıda ırmak taşların arasından gürüldeyerek akıyordu.

Fersiz bir demet ay ışığı yandan pencereye vurdu. Fakat çocuk ışıktan rahatsız olduğu için gözlerini kısıyor, yatakta dönüp duruyordu. Bir ara nineye pencerenin perdesini çekmesini söylemek istediyse de bundan vazgeçti, çünkü gene dırdıra başlamıştı, Dedesine öfkelenerek:

— Koca bunak, diye söyleniyordu yatağına yatarken. İnsanlarla geçinemiyorsan çeneni tutmasını bil bari. Dinle bakalım sana ne söylüyorlar. Gelirin, yetersiz de olsa bu adamın sayesinde. Her ay az buçuk bir şeyler kazanıyorsun. Aylığın da olmasa ne yiyip, ne içeceksin? Bu yaşa gelmişsin ama aklını başına toplamamışsın daha...

Dedesi hep susuyordu. Bunun üzerine nine de sesini kesti. Fakat sonra birden parladı.

— Bir adamın kazancı elinden giderse o artık insan değildir; bir hiçtir, hiç...

Yaşlı adam buna da yanıt vermedi.

Çocuğun bütün uykusu kaçmıştı. Başı ağrıyordu, kafasının içi karma karışıktı. Aklına okul geldikçe yeniden kaygılanıyordu. Bir gün olsun okulunu bırakmamıştı. Ertesi günü Celesay'a, okuluna gidemiyeceğini düşündükçe ne edeceğini bi-

lemiyordu. Sonra Orozkul dedesini işten kovarsa adamcağızın düşeceği durumu gözünün önüne getiriyordu. Nine ona rahat yüzü göstermezdi.

İnsanlar ne diye böyle yapıyorlardı? Niçin bir bölümü iyi, bir bölümü kötüydü? Neden kimi insan mutlu, kimisi de mutsuzdu? Bazı insanlardan herkes korkarken, bazılarından niçin kimse korkmuyordu? Neden kimisinin çocuğu oluyor, kimisinin olmuyordu? Neden bazıları başkalarına aylık verdirmeyebiliyordu? En iyi insanlar aylığı en çok olanlar mıydı? Dedesinin aylığı az olduğu için mi herkes böyle onu gücendiriyordu? Ah, ne yapsa da dedesinin ücretini artırabilseydi? Kimbilir, o zaman Orozkul bile onu saymaya başlardı.

Bu düşünceler çocuğun başını daha çok ağrıtıyordu. Akşam üzeri ırmağın karşı yakasında, geçit yerinde gördüğü geyikler hatırına geldi birden. Acaba hayvancağızlar geceleyin yalnız başlarına nasıl yaşarlardı? Soğuk dağ başlarında, kayalık tepelerde, güneş geçmez ormanlarda hiçbir şeyden korkmazlar mıydı? Kurda-kuşa karşı kendilerini nasıl korurlardı? Geyik nesli tükenirse Bekey teyzesine beşiği kim getirecekti?

Çocuk sıkıntılı bir uykuya daldı ve uyurken Boynuzlu Geyik Ana'ya, Orozkul'la Bekey teyze'ye kayın ağacından yapılmış bir beşik getirmesi için dua etti. «Onların da çocukları olsun. Onlara da bir çocuk getir.» Beşiğin çıngırağı uzaktan uzağa kulağına çalınıyordu. Geyik Ana boynuzlarına taktığı büyülü bir beşikle eve doğru koşuyor, koşuyordu...

7

Çocuk bir elin alnına dokunmasıyla uyandığında vakit daha çok erkendi. Buz gibiydi dedesinin eli, dışardan yeni gelmişti. Çocuk bu dokunuşla birden ürperdi.

Hohlayarak ellerini ısıtan dede çocuğun alnından sonra göğsünü, karnını yokladı.

— Yat sen, oğlum, kalkma. Vah, vah; çok ateşin var, üşütmüşsün. Ben de, «Okul vakti geldi, bu çocuk ne yatıp duruyor,» diyorum.

— Hemen kalkayım öyleyse.

Çocuk böyle diyerek doğrulduysa da başı dönmeye başladı, kulakları çınladı.

Dedesi onu yeniden yatağına yatırdı.

— Sakın, kalkayım deme. Böyle hasta hasta okula gidilir mi? Dilini göster bakayım.

Fakat çocuk okula gitmek için direniyordu.

— Öğretmenim kızar ama. Okuldan kaçan çocukları hiç sevmez.

Yaşlı adam torununun diline, boğazına dikkatle baktı. Çalışmaktan nasırlaşmış parmaklarıyla çocuğun nabzını bir hayli aradıktan sonra ateşten cayır cayır yanan, terli bileğinde yürek atışlarını bir süre dinledi. Kendince bir sonuca varmış olacak ki, rahatlatıcı bir sesle;

— Hadi, fazla bir şey yok, dedi. Soğuk almışsın, o kadar. Bugün yataktan hiç çıkma. Akşamleyin göğsünü, ayak tabanlarını sıcak kuyruk yağıyla güzelce ovup terleteyim seni, bak o zaman bir şeyin kalır mı? Yarın turp gibi kalkarsın.

Bir gün önce başına gelenleri anımsayan yaşlı adam kederlendi. Kimbilir, onu daha ne gibi tatsız olaylar bekliyordu. Çocuğun yatağının ucuna oturmuştu. İçini çekerek: «Allah'ından bulsun.» diye mırıldandı.

Sonra torununa döndü.

— Ne zaman hastalandın sen? İnsan hiç haber vermez mi? Yoksa akşamleyin mi üşüttün?

— Evet, akşam üzeri. Irmak kıyısında geyikleri seyrederken oldu. Oradan koşa koşa senin yanına geldiğim zaman üşüdüm.

Momun bunda kendisi suçluymuş gibi;

— Vah, vah! diye üzüldü. Peki, hadi sen yat, ben gidiyorum.

Yaşlı adam doğrulurken çocuk onu tuttu.

— Dede, orada gördüğüm geyik Boynuzlu Geyik Ana'ydı, değil mi? Hani şu tüyleri kar gibi beyaz olan? Öyle bir bakışı vardı ki, tıpkı insan gibi...

Momun ihtiyatla güldü.

— Aptal mısın sen, be oğlum? Neyse, neyse, senin dediğin olsun. Kimbilir, belki de Boynuzlu Geyik Ana'ydı senin gördüğün. Bana kalırsa...

Adam sözlerini tamamlayamadı, çünkü tam o sırada nine kapıda göründü. Yeni bir şeyler öğrenmiş olacak ki, avludan hızlı hızlı geliyordu. Eşikten içeri adımını atar atmaz;

— Hadi herif, sen de git oraya dedi.

Momun her şeyi anlamıştı; ezilip büzüldü, zavallı bir hal aldı.

Nine konuşmasını sürdürdü:

— Tomruğu ırmaktan kamyonla çekeceklermiş. Hadi git, sana ne söylerse yap... Tüh, tüh; daha sütü bile kaynatmadan bırakmışım.

Böyle diyerek süt kabını aldı, telaşla ocağı yaktı.

Momun'un suratı bir karıştı. Karısına gereken karşılığı vermek için ağzını açtı, ama beriki ona fırsat vermedi.

— Hadi, orada bön bön dikilip durma. Şimdi inadın sırası mı, kafasız herif? Sonra kim dinler senin inadını? Sen kendini bir şey mi sanıyorsun? Adamlar ta cehennemin dibinden kalkmış gelmişler. Hem de kocaman bir arabayla. İçine on tomruk koysan götürür... Orozkul kafasını çevirip bakmadı yüzüme. Oysa gönlünü almak için ne kadar dil döktüm. Sizin için kendimi küçük düşürdüm. Kızını evine sokmayacağını söylüyor. Kısır karı Seydahmetler'de daha. Ağlaya ağlaya gözleri kan çanağına dönmüş. Beyinsizliğin yüzünden sana lanet okuyor.

Yaşlı adam daha fazla dayanamadı, kapıya doğru yürürken ;

— Peki, yeter artık, dedi. Çocuğa sıcak süt ver. Yatağında hasta yatıyor.

— Veririm, veririm. Hadi, git sen, git...

Dedeyi gönderdikten sonra arkasından dırdırına devma etti.

— Ne oldu buna böyle? Ağzı var, dili yoktu. Birdenbire kudurdu adam. Orozkul'un atı alınır mı hiç? Üstelik ta nerelere koşturmuş!

Çocuğa doğru öfkeli bir bakış fırlattı.

— Bunlar hep senin yüzünden, piç kurusu! Tehlikeyi göze aldığı adama bak! Değer mi şuna?

Sonra üzeri sarı kaymak bağlamış bir tas sıcak sütü çocuğun ağzına dayadı.

— Hadi, sıcak sıcak iç şunu. Korkma bir şey olmaz. Soğuk algınlığı ancak böyle geçer.

Fakat sütü içince çocuğun ağzı yandı, gözlerinden yaşlar geldi. Bunun üzerine nine birden yumuşadı.

— Eh, soğut öyleyse, azıcık soğut da iç...

Derin derin içini çekti.

— Hastalanacak zaman mı şimdi? Bir de başımıza bu çıktı.

Çocuk çok sıkışmıştı, ne zamandır yüz numaraya gitmek istiyordu. Bacaklarında, gövdesinde tatlı, tuhaf bir gevşeklik duyarak güçlükle ayağa kalktı. Durumu anlayan nine hemen atıldı.

— Dur, sen gitme. Bir kap getireyim sana.

Çocuk sırtını nineye beceriksizce dönerek kabın içine işedi. Ne tuhaf; çişi ateş gibi sıcak ve sapsarıydı!

Başının ağrısı azaldı, kendini biraz daha iyi hissetti.

Nineye karşı içinde minnet duygusuyla, rahatlamış olarak yatağına yattı. Yarına kadar iyi olmalı, okula muhakkak gitmeliydi. Orada arkadaşlarına ormanda gördüğü üç geyiği anlatacaktı. Hele beyaz maralın Boynuzlu Geyik Ana olduğunu özellikle belirtmeliydi. Yanında da yetişkin, tay gibi bir yavru-

su vardı. Geniş boynuzlu, güçlü, boz bir baba geyik ana geyikle yavrusunu kurtlardan korumak için onlardan hiç ayrılmıyordu. Sonra bir de, Boynuzlu Geyik Ana hiçbir yere gitmeyip ormanda kalırsa Orozkul'la Bekey teyzesine bir beşik getireceğini anlatacaktı.

Geyikler o sabah gene su kenarındaydılar. Erken batan sonbahar güneşi dağ sıralarının üzerinden yarı yarıya görününce yukardaki ormanlardan aşıp aşağıya inmişlerdi. Güneş yükseldikçe dağlar yavaş yavaş aydınlanıp ısındı. Gecenin donukluğundan kurtulan orman yeniden ışık ve renk cümbüşüne karıştı.

Geyikler ormanın güneşli boşluklarında ısına ısına, dallardan çiğli yaprakları kopara kopara ağaçlar arasından hiç acele etmeden inmişlerdi. Yürüyüş sıraları gene aynıydı; en başta geniş boynuzlu baba geyik, ortada yavru, en geride ise çökük karınlı Geyik Ana. Geliş yolları da, bir gün önce Orozkul'la Momunun ırmağa kadar sürükleyip getirdikleri uğursuz kütüğün yerlerde bıraktığı izdi. Bu iz sanki sabanla açılmış gibi, sağa sola saçılmış çimli keseklerle kara dağ toprağında taptaze duruyordu ve ta yukardan başlayıp, kütüğün takılı kaldığı geçit yerine dek uzanıyordu.

Irmak geçidi geyiklerin kolaylıkla su içebilecekleri bir yerdi. Hayvanlar suya indikleri sırada Orozkul, Seydahmet ve tomruğu götürmeye gelen iki kişi, takılan kütüğü çekip kurtarmak için kamyonun nereden yanaşacağına bakmaya geliyorlardı. En arkada da Momun dede vardı; başı önünde, kararsız, ağır adımlarla yürüyordu. Bir gün önceki utanç verici olaydan sonra ne yapacağını, nasıl davranacağını bilemiyordu. Orozkul işe onun da yardım etmesine izin verecek miydi? Yoksa bir gün önce kütüğü atla çıkarmak istediği zamanki gibi kovacak mıydı onu? «Burada ne arıyorsun? İşten çıkarıldığını söylemedik mi sana?» derse ne yapacaktı? Ya bir de başkalarının yanında sö-

vüp saymaya kalkarsa? Kafasının içi kuşkularla doluydu; gelgelelim işkenceye gider gibi gene de onların arkasından ayrılamıyordu. Çünkü nine de onun peşindeydi. Kütüğün çıkarılışını merak ettiği için onların arkasına takılmış gibi görünen kadının asıl amacı kocasını ileri doğru sürmekti. Onun Orozkul'la barışmasını, kendini Orozkul'a bağışlatmasını istiyordu.

Orozkul evin efendisi tavrıyla ağır ağır yürüyor, sağa-sola sert sert bakarken oflayıp pufluyor, burnundan soluyordu. Akşamki içkiden dolayı başı hâlâ ağrımakla birlikte yüreğinin öç alma hazzıyla dolu olduğu belliydi. Çünkü bir ara başını çevirince, efendisinden sopa yemiş bir köpeğin yumuşak başlılığıyla ardından sessizce gelen Momun'u görmüştü. «Dur hele, bu kadarı az. Görürsün, senin suratına bakacak mıyım? Benim için bir hiçsin sen. Daha gelip ayaklarıma kapanacaksın?» diye geçiriyordu içinden. Geceleyin karısının ayaklarının dibinde hıçkıra hıçkıra ağlaması, onu evinden kovmak için tekmelerken attığı çığlıklar kulaklarında çınlıyordu. Kütük almaya gelenlerden birliyle konuşurken bir yandan da zavallı adamdan nasıl öç alacağını kurmaktaydı. «Hele şunları başımdan savayım bir, bak o zaman başına ne çoraplar öreceğim! Kızın kancık köpek gibi kudurdu, üzerine salayım da gör. Gözünü çıkarmazsa adam değilim...»

Orozkul'un konuştuğu, köylü kılıklı kişi, göl kıyısındaki devlet çiftliğinin saymanıydı. Koketay adındaki bu karayağız, iri yarı adamla Orozkul'un arkadaşlıkları eskiden beri sürüp geliyordu. Bundan on iki yıl önce Koketay kendine bir ev yaptırırken evin kerestesini Orozkul'dan almıştı. Orozkul tahtalık keresteyi tomruklardan arta kalan parçalardan ucuz ucuz verivermişti arkadaşına. Beriki büyük oğlunu evlendirirken onlara da bir ev yaptırmıştı. Tabii kereste gene Orozkul'dan... Koketay şimdi de küçük oğlunu everiyordu. Ev yapımı için gerekli keresteyi nerden bulacaktı? Eski dostu Orozkul burada da elinden tuttu. Şu dünyanın derdi hiç bitmiyordu ki! İşlerini tam düzene koyup artık rahata ereceğini düşünürken bu sefer başka şeyler

çıkıyordu. Orozkul gibiler olmasa işlerin üstesinden gelmek zordu doğrusu...

Koketay;

— Evin bitirilişinde esaslı bir şenlik düzenleyeceğim, dedi. Sen de gelirsin, birlikte güzel bir eğleniriz.

Sigarasını tüttüren Orozkul derin derin solurken kıvançla:

— Sağolasın, dedi. Bizi çağırırlarsa gitmeyiz demeyiz, ama çağırmayanlara da askıntı olmayız. Senin evine ilk gidişim değil. Çağırırsan geliriz elbet... Şimdi ben ne düşünüyorum, biliyor musun? Bugün beklesek de kütüğü akşam karanlığında götürseniz. Çiftliğin içinden geçerken yakalamalarından korkarım.

Koketay bir an duraladı.

— Doğru söylüyorsun, ama akşama dek dünyanın zamanı var. Göze görünmeden geçer gideriz. Çiftliğin içinde bizi denetleyecekleri bir karakol filân yok. Olsa olsa devriyeye raslarız.

Baş ağrısı yanında midesi de yanmaya başlayan Orozkul yüzünü buruşturdu.

— İşte ben de onu söylüyorum ya!.. İş için yüz kez gitsen köpeklerin tekine bile raslamazsın. Ama bir gün tomruk kaçırayım dersin, yakayı da ele verirsin. Bu hep böyledir...

İkisi de susarak kendi düşüncelerine daldılar. Bir gün önce kütüğü ırmakta bırakmak zorunda kalışı yüzünden Oruzkul'un içi içine sığmıyordu. Şimdi her şey hazır olsa akşamdan arabaya yüklenir, şafak sökmeden önce de yola çıkılırdı. Hep şu Momun denen herifin başının altından çıkmıştı terslikler. Koca bunak durup dururken ona karşı çıkmış, sonuna kadar direterek işleri yüzüstü bırakmıştı. Alacağı olsundu namussuzun, bunu burnundan nasıl fitil fitil getirecekti!..

Dört kişi öbür yakada ırmağa yaklaştıkları sırada maraller su içmekteydiler. Tuhaf yaratıklardır şu insanlar. Telâş içinde, durmadan gürültü patırtı ettikleri, kafaları hep kendi işle-

riyle, konuşmalarıyla dolu olduğu için ırmağın hemen ötesindeki maralları göremiyorlardı.

Oysa sabah güneşinin kızıla boyadığı bük dalları arasında, tabanı temiz çakıllarla döşeli suyun içine topuklarına değin dalmış üç maral vardı. Marallar arada bir başlarını eğiyorlar, buz gibi suyu ağır ağır yudumluyorlardı. Güneş ırmağın üstünde her şeyi tatlı sıcaklığıyla okşamaktaydı. Suya kanan marallar daha sonra kendilerini güneşin tatlı okşamasına bıraktılar. Yol boyunca yapraklardan sırtlarına düşen çiğler buğu çıkararak kurudu. Güneş o sabah düştüğü yere huzur ve mutluluk dağıtıyordu.

Adamlar geyikleri hâlâ görememişlerdi. Gelenlerden biri kamyonu almaya gitti, ötekiler kıyıda kaldılar. Geyikler, kulaklarını oynatırken, onlara kadar gelen konuşmaların hepsini duyuyorlardı. Karşıda, arkasına remork takılı bir kamyon belirince birden derileri kırış kırış oldu, şaşkınlıktan donakaldılar. Kamyon müthiş gürültüler, homurtular çıkarıyordu. Geyikler gitmek için kıpırdandılar. Tam o sırada araba durdu, homurtular kesildi. Hayvanlar bir an durakladılarsa da, sonra, kulakları kirişte, yollarına devam ettiler. Kamyonun gürültüsü kesilmişti, ama sağa sola koşturan insanlar bağırarak konuşmaya başlamışlardı.

Geyikler, seyrek ağaçlı bükün içinden yavaş yavaş yürürlerken sırtları, boynuzları çalıların arasından ikide bir görünüyordu. Karşı yakadakiler gene de hiçbir şeyin farkında değillerdi. Derken hayvanlar bir sel yatağının açtığı boşluktan geçmeye başladılar. İşte tam burada, güneşin iyice aydınlattığı morumsu kumlar üzerinde insanlar onları ilk kez gördü. Ağızları şaşkınlıktan bir karış açık, her biri öylece bakakaldılar.

Seydahmet ötekilerden daha önce davranarak;

— Bakın şunlara, bakın! diye bağırdı. Geyikler! Bunlar buraya nereden gelmiş?

— Ne var, ne bağırıyorsun? dedi Orozkul kayıtsızca. Sen ömründe hiç geyik görmedin mi? Biz aynı hayvanları dün de

gördük. Bir de nereden gelmiş diye sormaz mısın? Bir yerlerden gelmişler işte...

Ense-kulak yerinde bir adam olan Koketay öylesine heyecanlanmıştı ki, boynunu sıkan yaka düğmesini çözerek;

— Vay, vay, vay! diye haykırdı. Amma da semiz hayvanlarl Ormanda iyi beslenmişler doğrusu.

Onun arkasından şoför bağırdı. Adamın gözleri fal taşı gibi açılmıştı.

— Hele sen şu ana geyiğe bak! Nasıl da salına salına yürüyor! Tıpkı iki yaşında bir kısrak. Ben böylesini yeni görüyorum.

Domuzunki gibi ufacık gözleri fıldır fıldır dönen Koketay'ın heyecanı yatışmamıştı.

— Ya erkek geyiğe ne demeli? Ne kadar da büyük boynuzları var! Bakın, ötekileri o götürüyor. Nasıl da korkmadan yürüyorlar! Orozkul, bunlar nereden gelmişler dersin?

Ev sahibi olmanın verdiği güvenle, Orozkul;

— Kesimi yasak ormanın geyikleri bunlar, dedi. Geçidi aşıp şu dağların arkasından gelmiş olmalılar. Neden korkmadıklarına gelince, ürkütülmemiş hayvanlardır da ondan.

Seydahmet patladı birden;

— Ah, bir tüfek olsa! En azından iki yüz kilo et çıkar.

O zamana kadar bir köşede sus pus duran Momun dayanamadı.

— Aklını mı kaçırdın, Seydahmet? Geyik avının yasak olduğunu bilmiyor musun?

Adamcağız sesini fazla yükseltmemişti, ama Orozkul ona ters ters bakarak; «Şuna bak, hâlâ konuşuyor!» diye düşündü. Öfkesinden içi içine sığmıyordu. Yalnız olsalar ona ağız dolusu küfrederek yerin dibine geçirirdi. Gelgelelim yanlarında yabancılar vardı.

Kaynatasının yüzüne bakmaksızın, öfkeyle;

— Sen de bilir bilmez konuşma, dedi. Geyik avı bunların

yetiştiği yerde yasaktır. Bizim ormanlarda geyik olmadığına göre böyle bir yasak da konmamıştır. Şimdi anladın, değil mi?

Orozkul sözünü bitirirken yaşlı adama öyle hınçla baktı ki, zavallıcık sus pus olup sinerken;

— Anladım, dedi.

Bu kadarı yetişmemiş gibi bu sefer de nine adamın yanında bitti, kimseye göstermeden kolunu çekerek;

— Sen sus hele! diye çıkıştı. Daha ne konuşuyorsun?

Oradakiler utançla başlarını önlerine eğdiler, fakat sonra yeniden geyikleri seyre koyuldular. Marallar dik yamaçtan yukarı gene aynı sırayla tırmanıyorlardı. En başta, boynuzlarını sallaya sallaya yürüyen boz renkli baba geyik vardı. Ortada yavru geyik, en arkada ise Boynuzlu Geyik Ana gidiyordu. Çıplak, killi topraklar üzerinde geyiklerin görünüşü pek hoş, pek göz alıcıydı. Adım atışları, kımıldanışları kolayca izlenebiliyordu.

İlk bakışta sakin bir adam etkisi bırakan patlak gözlü şoför hayranlığını gizleyemedi;

— Şu güzelliğe bakın! Yazıklar olsun, yanıma fotoğraf makinesini bile almamışım!

Orozkul'un kafası kızmaya başlamıştı.

— Bırakın canım şimdi bunları! Güzellik karın doyurmaz. Dikilip duracağınıza arabayı arka arka ırmağa yanaştırın. Tam kenara kadar gelsin.

Emir vermenin zevkiyle Seydahmet'e döndü.

— Sen çizmelerini çıkar bakalım.

Şoföre işaret etti.

— Sen de çıkar. Çelik halatı kütüğe siz bağlıyacaksınız. Çabuk olun biraz. Yapılacak daha bir sürü işimiz var.

Seydahmet çizmelerini çıkarmaya başladı. Çok sıkı olduğu için kolay çıkmıyordu.

Nine kimseye göstermeden dedenin kolunu dürttü, öfkeli bir sesle fısıldadı;

— Hadi, ne duruyorsun, adama yardım etsene! Kendin de çıkar, gir suya!

Momun ileri atılarak Seydahmet'in çizmelerini çıkardı, sonra çabucak kendi ayaklarını çıplattı. Bu sırada Orozkul'la Koketay kamyona yol gösteriyorlardı.

— Gel, gel, daha gel!..

— Biraz sol yap, sol yap da gel!

— Gel, gel tamam...

Aşağıdan gelen alışılmadık gürültüler üzerine geyikler adımlarını hızlandırmışlardı. Korkuyla birkaç kez dönüp baktıktan sonra koşa koşa yarı geçtiler, kayınlar arasında gözden kayboldular.

Koketay'ın aklı başına yeni gelmişti.

— A, kaçtılar! diye bağırdı.

Sanki avını elinden kaçırmışçasına, büyük bir üzüntüyle söylemişti bunu. Arkadaşının hayıflanması karşısında gizli bir sevinç duyan Orozkul böbürlenerek;

— Yok canım, bir yere gidemezler, dedi. Akşama kalırsan benim konuğum olursun, ben de sana onların etinden iyi bir şölen veririm.

Ondan sonra kahkahayla gülerken berikinin omuzuna birkaç kez vurdu. Demek Orozkul da neşeli olabiliyormuş! Katır gibi iri-yarı bir adam olan Koketay ağzındaki sarı katır dişlerini göstere göstere güldü.

— Sen istedikten sonra neden olmasın? Burada ev sahibi sensin.

Kamyon, arka tekerleri yarı yarıya suya girinceye değin yanaşmıştı. Şoför bundan ötesini göze alamıyordu. Bundan sonra yapılacak iş çekme halatını kütüğe götürüp bağlamaktı. Halatın boyu yetişirse suyun altındaki kayalara takılan kütüğü çıkarmak işten bile değildi.

Çelik halat bir hayli uzun ve ağırdı. Onu suyun içinden tomruğa dek götürmek kolay olmayacaktı. Şoför çizmelerini çıkarırken ikide bir kuşkuyla ırmağa bakıyordu. Daha tam ka-

rarını da vermiş değildi. Suya yalın ayak mı girse iyiydi, yoksa çizmeleriyle mi? «Belki yalın ayak girsem daha iyi olur. Boğazından içeri su girdikten sonra çizmeyle dalmanın yararı ne? Bu su insanın yarı beline gelir. Ondan sonra işin yoksa bütün gün vıcık vıcık ıslak çizmelerle dolaş dur.» Şoför bir yandan böyle düşünürken, bir yandan da suyun soğukluğunu zihninde ölçüyordu. Onun bu kararsızlığından yararlanan Momun ileri atıldı.

— Sen çizmelerini çıkarma, oğul, Seydahmet'le biz halatı götürürüz.

Beriki utanmıştı.

— Aman, amca, niye zahmet ediyorsun?

Momun altta kalır mı hiç?

— Ne zahmeti, oğul? Biz buradayken konuğa iş düşmez. Hadi, sen direksiyonun başına geç.

Böylece Seydahmet'le Momun dede çelik halat tomarının ortasından kalın bir sopa geçirerek suya daldılar. Fakat dalmasıyla birlikte Seydahmet çığlığı bastı:

— Aman çok soğuk! Su değil buz, buz!

Orozkul'la Koketay onu yüreklendirmek için bağırdılar;

— Dayan, aslanım korkma! Seni ısıtacak bir şey buluruz elbet!

Momun'dan çıt çıkmıyordu. Bacaklarını saran suyun dondurucu soğuğuna aldırdığı bile yoktu. Fazla göze çarpmamak için boynunu içeri çektikten sonra, kaygan taşlara dikkatlice basarak yürüyordu. Bir yandan da Orozkul onu geri çevirip oradan kovmasın, herkesin yanında sövüp saymasın, kafasızlığından, bunaklığından dolayı onu bağışlasın diye durmadan dua ediyordu.

Orozkul hiçbir şey söylemedi. Üstelik Momun'u adam yerine koymadığını göstermek için yaptıklarının farkında değilmiş gibi davrandı. Oysa kendisine başkaldıran kaynatasının burnunu kırdığı için yüreği sevinçle doluydu. Acı acı gülümserken şöyle düşünmekteydi: «Gördün mü, dize gelmek nasıl

olurmuş? Ayaklarıma kapandın değil mi? Ah, elime fazla yetki verseler ben senin gibileri nasıl yola getirirdim. Hepinizi muma çevirirdim vallahi. Çiftliklerden birini emrime verseler, öyle bir düzen kurarım ki, kimse kılını kıpırdatamaz. Peki şimdi ne yapıyorlar? Herkes ortada başı boş dolaşıyor. Ondan sonra da sızlanır dururlar: «Kimse başkanı saymıyor, müdürün sözünü dinleyen yok!» diye. Çoban, çoban olduğunu bilmez, çiftlik başkanıyla kendi dengiymiş gibi konuşursa sonu böyle olur işte. Ama bütün suç gene kendilerinde; yetkilerini bilmeyen aptallar, enayiler bunlar! Sırası gelince hergelelere hadlerini bildireceğim. Neydi o öyle bir zamanlar? Kafalar kopardı da kimseden ses çıkmazdı. Doğrusu da bu. Ya şimdi ne yapıyorlar? Üç paralık değeri olmayan, densizin biri kalkıyor; olur olmaz yerde kafa tutuyor... İşte böyle ayaklarıma kapanırsın. Nasıl, kafa tutmak kolay mıymış?»

Öte yandan Seydahmet'le birlikte buz gibi suda iki büklüm halat taşıyan Momun, Orozkul'un kendisini bağışladığı inancıyla derin bir kıvanç duyuyordu. İçinden Orozkulla şöyle konuşuyordu o da; «Sen benim gibi bunağı hoş gör, oğlum. Dünkü olanları ben de istemedim. Ne yapayım, kimi kimsesi yok çocukcağızın; insan ister istemez acıyor. Bak, işte bugün okula gidemedi. Hastalanmış yatıyor. Unut bunları, ne olur, bağışla beni. Sen de yabancım değilsin. Kızımla mutluluğunuzu istemiyor muyum sanıyorsun? Şu kulaklarım kızımdan olacak çocuğun ağladığını işitsin, sizin bir evlâdınız olduğunu göreyim; ondan sonra Tanrı canımı hemen şurada alsın, razıyım. Kötürüm olsam gam yemem. Sizinle birlikte sevinç gözyaşları dökmezsem kahrolayım. Ne olur, eziyet etme kızıma, beni de hoş gör. İş yapmaya gelince, bacaklarım tuttuğu sürece her işe koşarım, verilen her işi bitiririm. Yeter ki iste benden...»

Bir kenarda duran nine duruşuyla, tavırlarıyla, kocasına: «Durma be herif. Bak, seni bağışladı. Sana ne söylediysem hepsini yap; göreceksin, işler nasıl düzelecek.» der gibiydi.

Çocuk derin bir uykuya dalmıştı. Ancak bir tüfek sesi işitildiği sırada uyanır gibi olduysa da sonra yeniden uyudu. Hastalık ve uykusuz geçirdiği gece onu bitkin düşürmüştü, kolay kolay gözlerini açamıyordu. Bitkinliği öylesine fazlaydı ki, düşünde bile yatakta uzanmış görüyordu kendini. Ne üşümesi vardı, ne de ateşi; rahat bir uykuya dalmıştı. Nineyle Bekey teyze de olmasa belki uzun süre gözlerini açamazdı. İki kadın alçak sesle konuşmaya çalıştıkları halde mutfaktan kap kaçak gürültüleri geliyordu. Çocuk bu gürültüyle uyandı.

— Büyük çanakla tabağı sen al, ben de eleği kovayı götüreyim, diye fısladı nine. Vay, vay belim. Yorgunluktan belimi doğrultamıyorum. Böyle çalışmaya can mı dayanır? Neyse, şükürler olsun, sızlandığım yok...

— Hiç sorma, anacığım, ben de çok mutluyum! Dün canımdan bıkmıştım. Ölümü dört gözle bekliyordum. Gülcemal olmasa belki kendime kıyardım.

— Aman, ağzından yel alsın, kızım. Biberi aldın mı? Yürü öyleyse. Aranızı bulmak için Tanrı kısmetinizi kendi ayağıyla gönderdi. Hadi, durma artık.

Tam dışarı çıkacaklarken Bekey teyze çocuğun durumunu sordu:

— Hâlâ uyuyor mu oğlan?

— Bırak, biraz daha uyusun. Çorba pişince sıcak sıcak bir kâse içiririz.

Çocuğun uykusu iyice açılmıştı. Dışardan ayak sesleri, konuşmalar geliyordu. Bekey teyze kahkahayla güldü; Gülcemal'le nine de ona gülerek karşılık verdiler. Derken birtakım yabancı sesler konuşmaya karıştı. Çocuk; «Geceleyin gelen adamların sesi olsa gerek. Demek daha gitmemişler.» diye düşündü. Fakat dedesinin sesi hiç çıkmıyordu, kendisi de görünürlerde yoktu. Nereye gitmişti, ne yapıyordu?

Dışardan gelen konuşmalara kulak kabartırken çocuk bir yandan da dedesinin gelmesini bekliyordu. Bir gün önce gördüğü geyikler konusunda onunla konuşmayı öylesine istiyordu

ki! Nerdeyse kış geliyordu. Ormanda geyikler için bolca kuru ot bıraksalar iyi olacaktı. Aç kalmasınlardı hayvancağızlar. Hatta ırmaktan geçip korkusuzca avlularına gelmeleri için onları kendilerine alıştırmalıydılar. Evlerinin önüne gelince en çok sevdikleri şeylerden verirlerdi artık. Acaba marallar en çok neyi severlerdi? Yavru maralı hep arkasından gelmeye alıştırsa ne iyi olurdu! Belki de okula onunla birlikte gider gelirdi.

Fakat dedesi bir türlü gelmiyordu. Derken onun yerine Seydahmet çıkageldi. Sevincinden ağzı kulaklarına varıyordu Seydahmet'in. Kendi kendine gülümsüyor, yürürken sallanıyordu. Çocuğa iyice yaklaşmıştı ki, keskin bir alkol kokusu burnunun direğini kırdı. Orozkul'un deliliklerini, dedesiyle Bekey teyzesinin ondan çektiklerini anımsattığı için çocuk alkol kokusundan nefret ederdi. Fakat Orozkul'un tam tersine, Seydahmet içince neşelenir, daha bir yumuşar, bönleşirdi. Hoş, ayıkken de pek cin fikirli bir adam sayılmazdı ya! Böyle çakır keyif olduğu sıralar dedeyle aralarında şuna benzer konuşmalar geçerdi:

— Ne o, gene gülümsüyorsun, Seydahmet? Yoksa kafayı buldun mu?

— Sorma, babalık, seni öyle çok seviyorum ki! Vallahi, öz babamı ancak bu kadar severdim!

— Tüh, senin gençliğine! Senin yaşındakiler kamyon, traktör sürüyorlar; sen daha dilini kıvırmasını bilmiyorsun. Ben senin yaşında olsam en azından traktör sürerdim.

— Bak, babalık, orduda komutan bana: «Sen araba maraba kullanamazsın.» dedi. Ben de piyadeye yazıldım. Keh-keh! Piyade olmadan savaş kazanılmaz.

— Piyade olmak kim, sen kimsin; tembel herif! Bak, karına bir diyeceğim yok. Senin gibi yüz Seydahmet eder şu bizim Gülcemal.

— İşte biz de onun için buradayız ya! Karşısında tek ben varım, benden başka erkeği nereden görecek?

— Tüh, yazıklar olsun sana! Manda gibi kuvvetlisin ama kafanda akıl şınanay!

Böyle derken umutsuzluğunu anlatmak için Momun elini sallardı. Seydahmet buna karşılık;

— Muuu, diye böğürürdü.

Sonra avlunun ortasında durur; kimbilir nereden öğrendiği tuhaf bir türküyü söylemeye başlardı:

Kırmızı kırmızı dağlardan,
Kırmızı ata bindim geldim.
Kırmızı hancı aç kapıyı,
İçelim kırmızı şaraptan.

Boz boz dağlardan,
Boz öküze bindim geldim.
Boz hancı aç kapıyı,
İçelim boz şaraptan!.

Türkü böylece sürer giderdi. Çünkü Seydahmet deve, horoz, sıçan, kaplumbağa... daha akla gelmedik, kımıldanan cinsten her türlü yaratığın sırtına binip dağdan inerdi. Çocuk, Seydahmet'in ayıklığından çok sarhoşluğunu severdi.

İşte bu yüzden Seydahmet içeriye girince çocuk ona tatlı bir gülümsemeyle gülümsedi. Beriki şaşırmış gibi;

— Bak şuna, bir de bana hasta olduğunu söylemişlerdi, dedi. Sen hasta filân değilsin. Neden çıkıp dışarda koşmuyorsun? Yatmak yaraşır mı sana?

Ondan sonra çocuğun yatağına devriliverdi. Ağzından yayılan alkol kokusu; üstüne-başına, ellerine sinmiş taze et kokusuyla çocuğu gıdıklamaya, şapur şupur öpmeye başladı. Fırça gibi sert sakalları çocuğun yüzünü daladı.

— Yeter artık. Ne olur, bırak beni, Seydahmet amca. Dedem nerde, onu görmedin mi hiç?

— Dedeni mi dedin? Ha, şey...

Seydahmet eliyle havada ne anlama geldiği belirsiz bir işaret yaptı.

— Biz şey... Irmaktan kütüğü çıkardık da... Sonra ısınalım diye içtik biraz. Deden şey... et pişiriyor şimdi. Kalk hadi, giyin de gidelim. Böyle yakışık alıyor mu hiç? Biz hepimiz orada, sen tek başına burada, nasıl olur?

— Ama dedem kalkmamamı söyledi.

— Başlatma şimdi dedene! Hadi, gidip şunların ne yaptıklarına bakalım. Böyle bir gün her zaman olmaz. Şölen var, şölen! Çanak yağlı, kaşık yağlı, ağız yağlı... Oy, babam, oy, Hadi, kalk bakalım!

Sarhoşluğun verdiği çolpalıkla çocuğu giydirmeye başladı.

— Bırak, kendim giyinirim.

Çocuk yarı baş dönmesiyle Seydahmet'i durdurmaya çalıştıysa da beriki onu dinlemedi. Böyle bir günde; çanak yağlı kaşık yağlı, ağız yağlıyken, evde tek başına kalmış bir çocuğu yalnızlıktan kurtarmakla ona büyük bir iyilikte bulunduğunu sanıyordu.

Çocuk sallana sallana Seydahmet'in arkasından dışarı çıktı. Dağların üstünde esintili, yarı yarıya kapalı bir hava vardı. Bulutlar hızla yer değiştiriyordu. Çocuk daha evden birkaç adım bile uzaklaşmamıştı ki, hava iki kere durum değiştirdi. Önce göz kamaştırıcı bir güneş varken sonra iç karartıcı bir karanlık çöktü. Bu yüzden olacak, çocuğun başına yeniden ağrı girdi. Rüzgârla sağa-sola savrulan ateşin dumanı uzaklardan ona kadar geliyordu. Çocuk gözlerini kırpıştırırken, «Herhalde çamaşır yıkıyorlar.» diye düşündü. Çünkü çamaşır günlerinde avluda ateş yakılır, üstüne üç eve yetecek kadar su ısıtmak için büyük bir kazan oturtulurdu. Bir kişinin tek başına taşıyamıyacağı kadar ağır bir kazandı bu. Onu ancak Bekey teyzeyle Gülcemal kaldırıp yerine koyabilirlerdi.

Çocuk çamaşır gününü çok severdi. Çünkü, her şeyden önce, evin içinde sobanın yanına sokulmazken avluda yakılan ateşle rahatça oynayabilirdi. İkincisi avluda ipe asılmış beyaz-

lı, mavili, kırmızılı renk renk çamaşırlar hoşuna giderdi. Ayrıca kimseye görünmeden bunların arasına girer, yüzünü ıslak bezlere sürmekten büyük bir zevk alırdı.

Fakat avluda çamaşır filân yoktu. Altında bütün harıyla ateş yanan, ağzına dek etle dolu kazandan buram buram buhar çıkıyordu. Et pişmek üzereydi. Etin buharıyla karışan duman insanın ağzının suyunu akıtacak denli hoş kokuyordu. Üstünde yeni kırmızı fistanı, ayaklarında gıcır gıcır iskarpinleri, omuzlarından yana kaymış çiçekli kısa şalıyla Bekey teyze ateşin üstüne eğilmiş; elindeki kevgirle etin köpüğünü alıyordu. Momun ise onun yanında yere diz çökerek, ocağın içindeki kütükleri karıştırmaktaydı.

— İşte deden, dedi Seydahmet. Hadi gidelim.

Kendisi de türküsünü tutturdu:

Kırmızı kırmızı dağlardan
Kırmızı ata bindim geldim...

Fakat tam o sırada Orozkul'un usturayla kazınmış başı samanlıktan göründü. Elinde balta vardı, kolları dirseklerine kadar sıvalıydı. Seydahmet'i görünce öfkeyle bağırdı:

— Ulan, hangi cehennemin dibindesin?

Kütük kıran şoförü başıyla gösterdi.

— Konuk odun kırarken sen keyifli keyifli türkü söylüyorsun.

Seydahmet şoföre doğru yürüdü.

— Bir dakikalık iş bu, canım. Ver şunu ben kırayım.

Çocuk ocağın dibinde diz çökmüş dedesinin yanına vardı. Ona arkadan yaklaşarak.

— Dede! diye seslendi.

Fakat dededen ses çıkmıyordu. Bunun üzerine dedesinin omuzuna dokunarak ona bir kere daha seslendi.

Yaşlı adam dönüp baktı, fakat başka bir dedeydi bu. Co-

cuk onu tanıyamadı, çünkü dedesi körkütük sarhoştu. O, dedesini çakırkeyif olarak bile görmemişti. Yalnız, Isık-Göl'ün hatırı sayılır ölülerini anma toplantılarında bir kadeh içtiği olurdu. Zaten o zaman kadınlara bile içki verilirdi. Dedesinin böyle durup dururken içmesi görülmüş şey değildi.

Yaşlı adam çocuğa uzak, yabancı, tuhaf bir bakışla bakıyordu. Ateşten yanan yüzü kızarmıştı, torununu tanıyınca daha da kızardı. Fakat sonra sapsarı oldu, torununu bağrına basarak:

— Ne istiyorsun bakayım, ne istiyorsun bakayım, diye aynı sözü üstelemeye başladı. Sanki konuşmasını unutmuştu, başka söz bilmiyordu.

Dedenin heyecanı çocuğa da geçmişti.

— Yoksa hasta mısın, dede? diye sordu üzülerek.

— Hayır hayır; hasta masta değilim. Hadi sen git de gez biraz. Burada ben ateşi şey yapacağım...

Torununu nerdeyse kendinden iterek uzaklaştırdı, sırtını herkese çevirip gene işine koyuldu. Böyle diz üstü dururken dönüp de arkasına bir kere olsun bakmadı. Kendini düşüncelerine ve önündeki işine vermişti.

Çocuk dedesinin neden böyle yaptığına, avluda neler döndüğüne bir türlü akıl erdirememişti. Ancak samanlığa iyice yaklaşınca, tüyleri alta gelmek üzere serilmiş bir derinin üstündeki taze et yığınını farkediverdi. Derinin kenarlarından kanlı sarı sular sızıyordu. Biraz ötede, atılmış barsaklardan birini yemek için çekiştirip duran köpeği gördü. Et yığınının başına dağ gibi çökmüş, iri yarı, karayağız, tanımadığı bir adam vardı. Koketay'dı bu. Koketay'la Orozkul ellerinde birer bıçakla, hiç acele etmeden eti parçalıyorlardı. Kemiğiyle birlikte parçalanan etler yere serilmiş derinin üstünde iki ayrı kümeye atılmaktaydı.

Etin kokusunu derin derin içine çeken karayağız adam kalın sesiyle;

— Zevk dediğin buna derler! dedi. Doğrusu bu kokuya bayılırım.

Orozkul'un cömertliği tutmuştu.

— Al, al. Yığınına koy daha. Sen geldin diye Tanrı kendi sürüsünden bir tanesini kısmet gönderdi. Her zaman olmaz bu.

Orozkul oflayıp pufluyor, ikide bir ayağa kalkarak şiş karnını sıvazlıyordu. Fazlaca yemek yediği, hattâ kafayı tütsülediği belliydi. Tıslayarak soluk alırken onu boğulacak sanırdınız. Sık sık başını geriye atıp rahatça soluk almasa belki boğulurdu da.. Yalnız inek memesi gibi şiş yüzü ışıl ışıl parlıyordu. Ne denli mutlu olduğu yüzünün bu parlamasından anlaşılabilirdi.

Çocuk samanlığın duvarı dibinde boynuzlu bir geyik kafası görünce birden irkildi, eli ayağı buz gibi oldu. Kesik kafa yer yer kana bulanmış, toza-toprağa batmıştı. Sanki bu bir geyik kellesi değil de, köküyle birlikte sökülüp atılmış ağaç kütüğüydü. Kellenin yanında ise dizlerinden kesilmiş tırnaklı dört ayak vardı. Bu korkunç görüntüye ürpererek bakıyordu oğlan. İnanılacak gibi değildi, gözlerinin önündeki Boynuzlu Geyik Ana'nın başının ta kendisiydi.

Koşup uzaklaşmak istedi, fakat bacakları dinlemedi onu. Tanınmayacak kadar çirkinleşmiş beyaz geyik kafasına öylece bakakaldı. Bir gün önce ırmağın ötesinden ona süzgün süzgün bakan, kendisiyle içinden konuşarak boynuzlarında çıngıraklı bir beşik getirmesi için yalvardığı Boynuzlu Geyik Ana'nın kafası değil miydi bu? Hayır, olamazdı. Bu çirkin et yığını, bu yüzülmüş deri, bu kesik bacaklar, bu koparılıp atılmış kelle Boynuzlu Geyik Ana olamazdı!..

Oradan çekip gitmek istiyordu, fakat sanki taş kesilmişti, kıpırdayamıyordu. Neden böyle olmuştu? Bunu nasıl yapabilmişlerdi? Et parçalayan karayağız yabancı, yığının arasından bir böbreğe bıçağını batırarak çocuğa uzattı.

— Al, küçük, közde pişiriver şunu. Çok lezzetlidir.

Çocuk yerinden kıpırdamadı. Bunun üzerine Orozkul;

— Al şunu! diye bağırdı...

Çocuk duygusuzca elini uzattı, kanlı parçayı aldı. Şimdi

buz gibi elinin içinde Boynuzlu Geyik Ana'nın daha soğumamış, ılık böbreklerini tutmaktaydı. Bu sırada Orozkul beyaz maral kellesini kaldırmış, elinde tartıyordu.

— Bakın şu ağırlığa! Yalnız boynuzları kimbilir ne kadar çeker!

Kelleyi bir kütüğün üstüne yarı yatırdı, baltayı aldı, boynuzları kafadan ayırmak için vurmaya başladı. Bir yandan baltayı boynuzların köküne oturtuyor, bir yandan da bağırıyordu;

— Aman ne boynuz ya! (Çocuğa göz kırptı) Tam senin dedene göre, aslanım. Ölünce mezarına dikeriz bunları. Kim demiş sevgili dedeciğini saymıyoruz diye? Böyle bir boynuz için insanın hemen ölesi gelir!

Fakat boynuz bir türlü kopmuyordu. Anlaşılan bu işi becermek pek kolay olmayacaktı. Orozkul sarhoş kafayla baltayı gelişigüzel indiriyor, kelle kütüğün üstünden kayınca deliye dönüyordu. Bunun üzerine o da yerde vurmaya başladı. Fakat ne çare; baş ikide bir sıçrıyor, Orozkul balta elinde arkasından koşuyordu.

Çocuk baltanın her inişinde irkilerek geriye çekiliyor, fakat hernedense oradan da ayrılıp gidemiyordu. İnsan düşünde korktuğu şeyden bir an nasıl kaçamazsa, o da öyle, olduğu yerde çakılıp kalmıştı. Geyik Ana'nın camlaşan gözleri baltadan ürkmüyor, kıpırdamadan bakıyordu. Gözlerin bu korkusuzluğu çocuğu şaşkına çevirmişti. Bütün kafa taze toprağa bulandığı halde gözler hâlâ tertemizdi. Bu gözler sanki ölümün hayvancağızı bulduğu andaki şaşkınlık içinde donup kalmıştı, dünyaya bu duygusuz bakışlarla bakıyordu. Sarhoş Orozkul baltasını hayvanın gözlerine vuracak diye çocuğun ödü patladı.

Boynuz bir türlü kırılmıyordu. Orozkul iyice çileden çıkmıştı; baltanın neresi rasgelirse, tersiyle, ağzıyla durmadan vuruyordu. Seydahmet dayanamadı, yanaştı.

— Ver şu baltayı. Boynuzunu parçalayacaksın.

Orozkul baltayı üst üste savururken;

— Çekil karşımdan! diye hırladı. Ben koparırım. Boynuzu parçalamayacağımı sana kim söyledi?

— Nasıl istersen.

Seydahmet böyle söyleyerek evine gitti. Onun arkasından da payına düşen eti bir torbaya koymuş olan karayağız köylü yürüdü.

Orozkul sarhoşluğun verdiği inatla Boynuzlu Geyik Ana'nın kellesini parçalamaya uğraşıyordu hâlâ. Öç alınacak fırsatı eline geçirmişken hıncını çıkarıncaya kadar vurmak istiyor gibiydi. Sonunda bu da olmadı, ölü kafayı çizmesinin burnuyla tekmelemeye başladı.

— Al sana, namussuz!

Sanki geyik küfürlerini işitecekti, durmadan sövüyordu. Sonra gene baltayı kaptı, kellenin üstüne çullandı.

— Dur, ben sana gösterirm! Seni parçalayamazsam bana Orozkul demesinler. Al sana, al!

Kafası çatladı, kemik kırıkları sağa sola uçuşmaya başladı.

Baltayı ansızın gözlerden birine indirince çocuk acı bir çığlık attı. Parçalanan göz çukurundan koyu bir sıvı fışkırdı. Göz artık ölmüştü, bakmıyordu, yok olmuştu...

Orozkul suçsuz kelleye karşı duyduğu hınçla hayvan gibi uluyordu.

— Benim daha ne kafalar kıracağımı göreceksin! Bu benim son kırdığım boynuz olmayacak.

Kafasını tepesinden, alnından kırmayı başarmıştı. O zaman baltayı yere fırlatarak iki eliyle birden geyiğin boynuzlarına yapıştı, bir ayağını kafanın üstüne koyup olanca gücüyle bükmeye başladı. Sonunda kök söker gibi çatırdata çatırdata boynuzları kafadan koparıp aldı. Çocuğun, Orozkul'la Bekey teyzesine büyülü beşik takıp getirmesi için yalvardığı Boynuzlu Geyik Ana'nın boynuzlarıydı bunlar...

Oğlancağız bir tuhaf oldu. Geriye döndü, böbreği elinden yere bıraktıktan sonra kös kös evin yolunu tuttu. Midesi bu-

lanmaya başlamıştı, herkesin gözü önünde bayılıp düşecek diye ödü patlıyordu. Yüzü sapsarıydı, alnını soğuk bir ter basmıştı. Bütün harıyla yanan ocağın yanından geçti. Kazandan buram buram duman çıkıyordu. Dedesi gene küskün gibi herkese sırtını dönmüştü, çok mutsuzdu. Çocuk onun rahatını kaçırmak istemedi. Bir an önce yatağına varmalı, yorganı başına çektikten sonra dünyayı unutmalıydı. Canı bir şey görmek, bir şey işitmek istemiyordu.

Evin önünde Bekey teyzeyle yüz yüze geldiler. Teyzesi rüküşçe giyinmişti, Orozkul'dan yediği dayaktan dolayı zayıf yüzü yara bere içindeydi. Yersiz bir neşeyle, «et şöleni» dolayısıyla sağa sola koşturup duruyordu.

— Nen var senin? diyerek çocuğu durdurdu.

— Başım ağrıyor, teyze.

— Aman, benim ciğerim hastalanmış!..

Genç kadın coşkun bir sevgiyle yeğenini öpmeye başladı. Sarhoştu, ağzından öğürtü verir bir votka kokusu geliyordu.

— Başı ağrıyormuş benim canımın. Ah, iki gözüm, hayatım! Karnın mı acıktı yoksa?

— Hayır, acıkmadı. Yatacağım ben.

— Peki, gidelim de yatırayım seni. Neden yalnız başına yatmak istiyorsun bakayım? Bak, evde birçok insan var, konuklar geldi. Et de pişti, hazır.

Çocuğu kandırmıştı, geriye döndüler. Tam ocağın yanından geçerlerken şiş bir inek memesi gibi kızarmış, terli yüzüyle Orozkul çıktı samanlığın arkasından. Elindeki maral boynuzlarını zafer kazanmışçasına kaynatasının yanına fırlattı. Yaşlı adam hafifçe doğruldu. Orozkul ona dönüp bakmadı bile. Yerden aldığı su dolu kovayı kafasına dikti, üstüne döke döke içmeye başladı. Bir ara ağzını kovadan ayırarak;

— Artık ölebilirsin, dedi damdan düşercesine.

Sonra gene ağzını kovaya dayadı.

Çocuk dedesinin;

— Sağ ol, oğlum, sağ ol. Demek saygın varmış bana. Artık ölsem de gam yemem, diye mırıldandığını duydu.

Ayakta duracak hali yoktu çocuğun. Bekey teyzesine dönerek;

— Ben eve gideceğim, dedi.

Fakat teyzesi onu dinlemedi.

— Orada yalnız başına ne yapacaksın? diyerek nerdeyse zorla kendi evine götürdü, köşedeki karyolaya yatırdı.

Orozkul'un evinde şölen hazırlığı tamamdı. Kızartmalar haşlamalar, türlü türlü et yemekleri pişirilmişti. Nineyle Gülcemal sofrayı düzenlemek için birbiriyle yarışıyor, Bekey teyze ise evle ocak arasında mekik dokuyordu. Cicili bicili minderlere rahatça oturup dirseklerini yastıklara dayayan Orozkul'la karayağız konuğu Koketay, et yemeklerini beklerken çaylarını yudumluyorlardı. Baş köşeye kurulmuş, çalımlarından yanlarına varılmayan birer beyoğlu gibiydiler. Bardaklar boşaldıkça Seydahmet onlara çay koyuyordu.

Çocuk odanın bir köşesinde, eli-kolu tutulmuş, sinirleri gerilmiş bir durumda, sessizce yatmaktaydı. Yeniden bir üşüme nöbeti tutmuştu. Yataktan kalkıp gitmek istiyordu, fakat başını kaldırır kaldırmaz kusmaktan korktuğu için yerinden hiç kıpırdamadı. Midesini bulandıran bir yumru gelip boğazına oturmuştu.

Çok geçmeden avludan Seydahmet'i çağırdılar. Genç adam az sonra üstünden buğular tüten bir tabak dolusu etle döndü. Bu kocaman porselen bir tabaktı. Seydahmet onu iki eliyle birden tutup güçlükle getirerek sedirde oturanların önüne koydu. Seydahmetin arkasından kadınlar öteki yemekleri taşıdılar.

Sofrada herkes yerlerini aldı, tabaklar, bıçaklar kondu; bu sırada Seydahmet de kadehlere içki dolduruyordu.

En arkadan Momun girdi içeriye. Her zamankinden farklı olarak, daha zavallı, tuhaf bir görünüşü vardı. Adamcağız çe-

kine çekine yanda bir köşeye oturmak istediyse de, Koketay yüce gönüllülük gösterip, onu yanına çağırdı.

— Buyurun amca, şuraya oturun.

— Sağol yavrum, burası bizim evimiz.

— Ama siz büyüksünüz, sizin yeriniz burası.

Koketay böyle diyerek dedeyi Orozkul'la kendi arasına oturttu.

— Eh, hadi amca, avcılığınızın şerefine kadehlerimi kaldırıyorum. İlk söz sizin.

Momun ezilip büzülerek öksürmeye başladı.

— Bu evde huzur olması dileğiyle içelim. Huzur olan yerde mutluluk da olur...

Herkes kadehinden birer yudum aldıktan sonra dedenin sözünü onayladılar.

— Doğru, doğru söylüyor...

Koketay kızarıp bozaran yaşlı adamın içki içmediğini görerek sitem etti.

— Ama bu olmadı, amca. Kızınızla güveyinize mutluluk diliyorsunuz, ama kendiniz içmiyorsunuz.

— Onların mutluluğu içinse neden içmeyeyim, oğul?

Böyle diyerek içkiyi tepesine dikti, kadeh ağzına kadar dolu olduğu halde son damlasına kadar içti. Herkes apışıp kalmıştı. İhtiyar içkisini bitirince başını iki yana salladı.

— Ha şöyle!

— Dedemiz aslandır bizim!

— Vallahi, yamanmış amca!

Gülüşüyorlar, neşe içinde dedeyi övüyorlardı.

Odanın içi boğucu sıcak olmuştu. Çocuk, midesi bulanarak, acıdan kıvranarak yatıyordu. Gözlerini kapamıştı; fakat evin içindeki sarhoşların ağız şapırtılarını, Boynuzlu Geyik Ananın etini iştahla yerken burunlarından solumalarını, birbirlerine ikramda bulunmalarını, yağlı kadehleri tokuşturmalarını, güzelce kemirilmiş kemiklerin bir kaba arka arkaya atılışını... hepsini hepsini duyuyordu.

Koketay dudaklarını şapırdatarak;

— Sanki körpe tay eti, mübarek! dedi.

Orozkul böbürlendi;

— Artık dağ başında yaşayalım da böyle et de mi yemeyelim?

Seydahmet hemen doğruladı.

— Öyle ya, işte bunun için oturuyoruz buralarda.

Ve Boynuzlu Geyik Ana'nın eti konusunda herkes bir şeyler söyledi. Nine, Bekey teyze, Gülcemal, hattâ Momun dede övücü lâflar ettiler. Bir tabağa etten, öteki yemeklerden koyup çocuğa da vermişlerdi. Fakat çocuk yemeği geriye çevirdi. Onun hasta olduğunu gördükleri için fazla üstüne düşmediler.

Çocuk miğde bulantısını azalttığı düşüncesiyle yattığı yerde hep dişlerini sıkıyordu. Fakat ona o sırada en çok acı veren şey güçsüzlüğünü anlaması; çok istediği halde, Boynuzlu Geyik Ana'yı öldürenlere bir şey yapamamasıydı. Saf çocuk öfkesiyle ve büyük bir umutsuzluk içinde, bu adamlara yaptıklarını ödetecek, işledikleri suçun korkunçluğunu anlatacak öç alma yolları tasarlamaya başladı. Onları cezalandırmalı, yaptıklarına bin pişman etmeliydi. Fakat Kulubek'i hayalinde yardıma çağırmaktan başka hiçbir çıkar yol bulamadı. Karlı, fırtınalı gecede genç şoförlerle birlikte evlerine gelen asker parkalı Kulubek'ten başka kimse bu adamlara duyduğu hıncı gideremezdi. Yalnız o Orozkul'un hakkından gelir, yalnız o bütün gerçekleri bu haydutun yüzüne vurabilirdi.

Çocuğun çağırması üzerine Kulubek kamyonuyla çıktı geldi, arabadan aşağıya atladığı zaman elinde bir de otomatik tüfek tutuyordu.

— Hani neredeler? diye sordu.

— İşte orada.

İkisi birlikte Orozkul'un evine vardılar, kapıyı zorla açtılar.

— Eller yukarı! Kimse yerinden kıpırdamasın! diye bağırdı Kulubek tüfeğini oradakilere çevirerek.

Neye uğradıklarını şaşırdılar, oturdukları yerde donup kaldılar. Lokmaları boğazlarında düğümlenmişti. Yağlı ellerinde yedikleri etin kemikleri, ağızları, yüzleri kirli; ete doymuş, içkiden başları dönmüş, kıpırdanmadan öylece bekliyorlardı.

Kulubek otomatik tüfeğini Orozkul'un şakağına dayadı.

— Kalk ayağa, köpek!

Beriki tir tir titreyerek Kulubek'in ayaklarına kapandı.

— Ya-ya-yapma! A-a-acı b-ba-na! Be-be-beni ö-ö-öldürme diye kekelemeye başladı.

Kulubek acımadı ona, şişko kıçına sert bir tekme atarak;

— Kalk ayağa! Sonun geldi, namussuz! diyerek onu zorla ayağa kaldırdı, evden dışarı çıkardı.

Oradakiler korkudan küçük dillerini yutmuşlardı, hep birlikte avluya çıktılar.

— Duvara dön! diye emir verdi Kulubek, Geyik Ana'yı öldürdüğün, beşik getirdiği boynuzlarını kestiğin için öldüreceğim seni!

Orozkul yere yattı, toz toprak içinde sürünerek ağlamaya, inlemeye başladı.

— Öldürmeyin beni, çocuksuz bir adamı bağışlayın. Yapayalnızım dünyada; ne oğlum, ne de kızım var...

Hani nerdeydi o gururu, o kendini beğenmişliği? Ödleğin, zavallı korkağın biri olmuştu. Böylesini öldürmeye değmezdi. Çocuk da Kulubek'e;

— Peki, öldürmeyelim onu, dedi. Fakat buradan defolup gitsin, bir daha da gözümüze görünmesin. Böyle adam kimsenin işine yaramaz.

Orozkul ayağa kalktı, üstünü başını düzelttikten sonra arkasına bakmadan yürüdü. Kalın ensesi, yağlı gövdesi, poturunun arkasından fırlamış şişko kıçı şimdi daha iyi belli oluyordu. Fakat Kulubek hemen durdurdu onu.

— Dur! Sana bir çift sözümüz daha var. Hiçbir zaman çocuğun olmayacak senin. Çünkü kötü, ciğeri beş para etmez bir adamsın sen. Burada herkes senden nefret ediyor. Ne orman

seviyor seni, ne bir tek ağaç, ne de ufacık bir otçuk. Faşistsin sen! Git ve bir daha buralarda görünme. Haydi, yıkıl karşımdan!

Orozkul apar topar uzaklaştı oradan.

Kulubek kahkahayla birlikte havaya bir iki el ateş ettikten sonra;

— Tuh, yakala şunu! diye bağırdı.

Çocuğun keyfine diyecek yoktu, deli gibi seviniyordu. Orozkul gözden kaybolunca Kulubek kapının önünde suçlu suçlu duran ötekilere;

— Yazıklar olsun size! dedi. Bu adamla bir arada nasıl yaşadınız, onu aranızda neden barındırdınız?

Çocuk ferahladı. Hak yerini bulmuştu. Düşlerine öylesine inanmıştı ki, nerede bulunduğunu, Orozkul'un evinde ne için içtiklerini bile unuttu.

Onu tatlı düşlerden uyandıran bir kahkaha tufanı oldu. Çocuk gözlerini açarak, gürültüyü dinledi. Dedesi odada yoktu. Bir şey için çıkmıştı herhalde. Kadınlar kabı kaçağı topluyorlardı. Az sonra çay vereceklerdi. Seydahmet yüksek sesle bir şeyler anlatıyor, ötekiler gülerek dinliyorlardı.

— E, sonra ne oldu?

— Anlatsana şunu!

Orozkul kahkahadan kırılıyordu.

— Aman canım, sen anlat daha iyi! dedi. Nasıldı hele, vallahi pek hoşuma gitti. Onu nasıl korkuttuğumu bir daha anlat! Of, ben dayanamıyacağım!

Seydahmet önceden anlattığı şeyi yeni baştan keyifle anlatmaya başladı.

— Geyiklere iyice yaklaşmıştık. Ormanın ağaçsız bir yerinde üçü bir arada duruyordu. Tam atlarımızı ağaca bağlamıştık ki, bizim ihtiyar ellerime sarıldı. «Olmaz,» dedi. «Geyiklere el sürülmez. Bizler Buğuluyuz, Boynuzlu Geyik Ananın soyundanız.» Çocuksu gözlerle saf saf bakıyordu yüzüme... Sanki gözleriyle yalvarıyordu. Birdenbire gülmek geldi içimden, ama gülmedim, gülmek ne söz, üstelik ciddi bir yüz takındım.

«Yoksa hapishaneyi boylamak mı istiyorsun?» dedim. «Ne hapishanesi?» dedi. «Bilmiyor musun,» dedim, «bu masallar beyoğullarının zamanında, yoksul halkı korkutup sindirmek için uydurulmuştur?» Adamın ağzı bir karış açık kaldı. «Yal Demek öyle?» dedi. «Öyle ya, sen şimdi bu masalları bırak, yoksa yaşına başına bakmaz, hakkında iki satır yazarsam paçayı bir daha kurtaramazsın.»

Dinleyenler burada gene kahkahayı bastılar. En çok da Orozkul gülüyordu, hem de büyük bir neşeyle...

— Ondan sonra maralara iyice sokulduk. Başka bir hayvan olsa bizi görür görmez tabanları öyle bir yağlar ki, arkasından yetişebilene aşkolsun. Ama geyik denen hayvan akıldan biraz noksan mıdır nedir, bizden hiç ürkmediler. «Böylesi daha iyi.» dedim. Ben tüfekle önde ilerliyorum, bizimki de arkada... Birden içime bir kuşku düştü. Öyle ya, ömrümde bir serçe bile vurmamıştım. Ondan sonra kalkmış geyik avlayacaktım. İlk atışta vuramazsam artık koca ormanda koydunsa geyik bul. Belki de geçidi aşıp gene eski yerlerine gidelerdi. Böyle güzel bir av da her zaman ele geçmeyeceğine göre ben dedeye asıldım. «Al şu tüfeği, sen ateş edeceksin!» dedim. Almak istemedi. «Deli misin sen, kendin ateş et.» dedi. Ben de o zaman sarhoş numarası yapıp bir iki yalpaladıktan sonra, «Görmüyor musun, sarhoşum.» dedim. Irmaktan kütüğü çıkardıktan sonra hep birlikte içtiğimizi görmüştü. Böyle bir numarayı yutacağını biliyordum.

— Kah-kah-kah!..

— Eğer vuramazsam kaçarlar, bir daha da gelmezler buralara. Boş elle dönmemizi istemezsin herhalde. Gene kendin bilirsin ya, bizi buraya niçin gönderdiklerini unutma.» diye korkutmaya başladım. Bizim ihtiyardan çıt yok, tüfeği almak istemedi. Bunun üzerine ben de «Canın isterse,» diyerek tüfeği yere bıraktım, gider gibi yaptım. «Bak,» dedim. «Orozkul beni işten kovarsa fazla üzülmem, çiftlikte bir iş bulur çalışırım. Ama sen bu kır saçlarınla ne yapacaksın?» Bizimki sus pus.

Sahneyi tamamlamak için bir yandan da mırıldanmaya başladım.

Kırmızı kırmızı dağlardan
Kırmızı ata bindim geldim.
Ey kırmızı hancı aç kapıyı...

— Yuttu numarayı, sarhoş olduğuma inandı. Hemen tüfeği almak için geriye döndü, onun arkasından da ben. Biz böyle çekişedururken marallar biraz uzaklaşmışlardı. «Bak,» dedim, «hayvanları ürkütmeden ateş edeceksin. Elini çabuk tut, yoksa bir daha avucunu yalarsın.» Adamcağız tüfeği yerden aldı, sokulmaya başladık. Bir yandan da deli gibi kendi kendine mırıldanıyordu. «Bağışla beni, Boynuzlu Geyik Anam, kusuruma bakma...» diye. Buna karşılık ben de «Kurşunun boşa giderse geyiklerle birlikte sen de kaç git, buralara bir daha dönme.» dedim.

— Kah-kah-kah!..

Kahkahalardan, odanın içki kokusu sinmiş pis havasından çocuk boğulacak gibiydi. Başı ağrıdan çatlıyordu, biri kafasını tokmaklıyordu sanki. Tokmağın gözlerine gelmemesi için başını bir o yana, bir bu yana çeviriyor; tokmaktan sakınmaya çalışıyordu. Ateş bedenini cayır cayır yakıyordu. Derken birdenbire kendini ırmağın soğuk sularında hissetti. Balığa dönmüştü şimdi. Kuyruğu, gövdesi, yüzgeçleri... Hepsi hepsi tıpkı balıktı. Yalnız başı değişmemişti, o da şiddetle ağrıyordu. Irmağın sağır, karanlık, soğuk derinliklerinde yüzüyor; hep böyle balık kalacağını, dağlara bir daha dönmeyeceğini düşünüyordu. «Dönmeyeceğim işte; balık kalayım daha iyi, balık kalayım daha iyi...»

Çocuğun yatağından yavaşça kayarak dışarı çıktığını kimse farketmedi. Evin köşesini döner dönmez de **kusmaya** başladı. Duvara tutunarak inliyor, gözyaşları arasında, hıçkırıklardan boğularak şunları söylüyordu:

— Hayır, balık olmak istiyorum. Gideceğim buradan, bir daha dönmeyeceğim.

Orozkul'un evinde sarhoş çığlıkları kahkahalara karışıyordu. Bu kahkahalar başının ağrısını artırıyor, ona dayanılması güç bir acı veriyordu. Sanki başının ağrısı bu canavarca kahkahalardan ileri geliyor gibiydi. Biraz dinlendikten sonra yürümeye devam etti. Kendi evleri bomboştu. Sönmüş ocağın yanında körkütük sarhoş yatan dedesine takıldı gözleri birden, Dedesi, Geyik Ana'nın kesilmiş boynuzları yanına boylu boyunca uzanmıştı, üstü-başı toz içindeydi. Biraz daha ilerde köpek, geyiğin kellesini kemiriyordu. Başka kimsecikler yoktu.

Çocuk dedesine yaklaşarak omuzundan sarstı.

— Dede, kalk eve gidelim. Yatma burada, dede...

Yaşlı adam yanıt vermedi. Sanki onu duymamıştı, başını kaldıramıyordu. Kaldırsa bile torununa ne der, nasıl yanıt verirdi?

— Hadi, kalk, dede, eve gidelim.

Acaba çocuk dedesinin böyle yerlerde yuvarlanışına onun kendi davranışının sebep olduğunu biliyor muydu? Tutmuş, çocuğu, Boynuzlu Geyik Ana masalına inandırmıştı. Fakat sonra, torununa yaptığı telkinleri istemeye istemeye çiğnemiş; atalarının anısını, vicdanının sesini, güzel öğütlerini ayak altına almıştı. Hem de bunu talihsiz kızı, biricik torunu için yapmıştı. Kimbilir, çocuğun böyle şeylere aklı ermiyordu daha, ya da küçük kafasıyla her şeyi anlıyordu...

Evet, adamcağız kederinden, utancından kahroluyordu şimdi. Ne torununun seslendiğini duyduğu vardı, ne de başka bir şey!...

Çocuk çömelerek dedesini kımıldatmaya çalıştı. Fakat kollarının gücü kalmamıştı, yüzü sapsarıydı, elleri, dudakları titriyordu.

— Dede, hadi, kaldır başını. Benim, ben; torunun. Ne dediğimi duyuyor musun?

Ağlıyordu.

— Hastayım, başım ağrıyor, hem de çok ağrıyor.

İhtiyar inledi, kımıldandı, fakat kendine gelemedi. Çocuk bir yandan gözyaşları döküyor, bir yandan da dedesini sarsıyordu.

— Kulubek gelecek mi, dede? Söyle Kulubek gelecek mi?

En sonunda dedesini yana çevirebildi ve çevirir çevirmez de korkuyla irkildi. Momun'un yüzü toza, çamura batmış, seyrek sakalı çenesinin bir tarafına yapışmıştı. Bu yüz çocuğa beyaz geyiğin baltayla kesilmiş başını anımsattı, gördüğü korkunç sahne karşısında tüyleri diken diken, geri çekilirken;

— Balık olacağım ben, dedi. Duyuyor musun, dede, balık olup buralardan kaçacağım! Kulubek gelince ona balık olduğumu söyle.

Dededen gene ses yoktu.

Çocuk oradan uzaklaşarak ırmağa doğru yürüdü ve orada hemen suya daldı.

Kimse çocuğun balık olup ırmakta yüzmeye başladığını bilmiyordu. Avludan bir sarhoş şarkısı duyuldu.

Kambur kambur dağlardan
Kambur ata bindim de geldim
Aç kapıyı kambur hancı
İçelim acı şaraptan

Yüze yüze kaçtın sen, Kulubekin gelmesini bile beklemedin. Oysa ne diye yola çıkıp koşmadın? Yolda koşsan Kulubek'i muhakkak görecektin. Daha uzaktan tanırdın kamyonunu. Hemen duruvermesi için elini kaldırman yeterdi.

— Nereye? diye sorardı Kulubek.

— Senin yanına! derdin sen de.

Seni yanına oturturdu hemen, ikiniz birlikte yola düşerdiniz. Önünüzde kimsenin görmediği Boynuzlu Geyik Ana koşar dururdu. Ama yalnız sen görürdün onu.

Ama durmadın, gittin. Hiçbir zaman balık olamıyacağını

biliyor muydun? Isık-Göl'e kadar yüzemiyeceğini orada beyaz gemiyi göremiyeceğini, ona, «Merhaba beyaz gemi, ben geldim!» diyemeyeceğini düşünmedin mi küçük çocuk?

Ama bir şeyi rahatça söyleyebilirim: Çocuk ruhunun bağdaşamadığı her şeyi reddettin sen. İşte bunun için avunuyorum. Bir kez çakıp sönen bir şimşek gibi yaşadın sen. Şimşeklerin kaynağı göktür, gök ise sonsuzluktur, işte bundan dolayı kıvançlıyım.

Avunduğum başka bir şey daha var: İnsanın çocuksu, temiz vicdanı tohumun içindeki öz gibidir. Bu öz olmadan hiçbir tohum gelişemez ve bizleri ilerde ne beklerse beklesin, insanlar yaşadıkça hak, doğruluk denen bir şey de var olacaktır.

Senden ayrılırken senin sözlerini yineliyorum, küçük çocuk; «Merhaba beyaz gemi, ben geldim!»

Cem Yayınevi, yaşıyan en büyük Sovyet yazarlarından biri olan Kırgız asıllı Cengiz Aytmatov'un şimdiye kadar yayınlanmış "Bütün Eserleri"ni kıvançla sunar. Bu eserler Rusça'dan tam olarak çevrilmiştir. Cengiz Aytmatov, 1928 Kırgızistan doğumludur. Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesini bitirmiştir. 1963'de Lenin Ödülünü almıştır. Öykü ve romanları çeşitli dillere çevrilmiş ve ona uluslararası ün kazandırmıştır. Aragon, Aytmatov'un Cemile adlı öyküsü için "Bence bu, dünyanın en güzel aşk öyküsüdür" demiştir.

75 Lira